

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

DECEMBRIE 2012

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

DECEMBRIE 2012

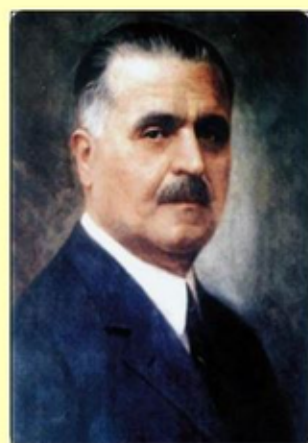
SUMAR

decembrie

2012

4 Hulitul „regăţean“

5 „Naţiunea“
transilvănească
între politic şi etnic
În secolul al XVI-lea
I.-A. POP

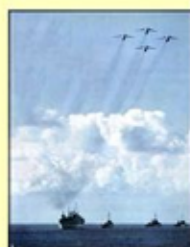
10 Oamenii
lui 1 Decembrie
Vasile Goldiş
D. ACU

A FOST ODATĂ
CA NICIODATĂ

14 Mersul cu capra
G. ROŞU

17 Colindând...
pe la alţii
F. DOLGHIN

20 Misiunea secretă
a lui Mikoian în Cuba
I. GATEA

FEMEILE
DIN SPATELE
BĂRBAŢILOR
CELEBRI

25 A doua doamnă
Pilsudski
T. STĂNESCU-
STANCIU

CLIO ANUNŢĂ

31 Lascaux,
maestra lui Picasso

76 Presa la muzeu
V. CORDUNEANU

32 Pe când copiii
nu zâmbeau în poze
A.-S. IONESCU

EXCLUSIVITATE

33 Un triumf
cu două laturi
Problema basarabească
în viziunea americană
interbelică

B. COOK

38 La Stalingrad,
primii au plecat ofiţerii
P. OTU

43 Maidanul,
frate cu bucureşteanul
L. ZAMANI

47 Mistificările
Securităţii
Serviciul „D“
A. ILINCA,
L.M. BEJENARU

magazin istoric

Anul XLVI – serie nouă – nr. 12 (549)

decembrie 2012

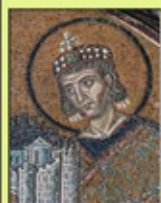
www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Armură ce a aparținut unui membru al familiei Tokugawa. Aspectul general era menit să contribuie la sporirea senzației de teamă pe care o provoca un samurai celor din jur

2 Împăratul Constantin cel Mare, așa cum apare reprezentat într-un mozaic din Sfânta Sofia, de la Istanbul

3 Descoperită în septembrie 1940, din întâmplare, grotă Lascaux, din sud-vestul Franței, pe Dordogne – important complex de artă preistorică rupestră, supranumit „Capela sixtină” a artei rupestre, „Versaillesul preistoriei” sau „Altamira franceză” – își păstrează încă misterul pentru public

4 În epoca reginei Victoria (1837-1901), căsătorită din dragoste cu prințul Albert de Saxa-Coburg, un cuplu durabil, cu mulți copii, britanicii se felicitau între ei cu ocazia sărbătorilor de iarnă cu asemenea cărți poștale, un omagiu adus familiei, cu copiii strânși în jurul bradului împodobit

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:
Theo Stănescu-Stanciu,
Irina Țăranu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Secretariat
Constanța Avram

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Măcăineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 283 (secretariat și difuzare), 285, 287,
Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța poș-
tală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București

SUPREMA DATORIE

În loc să se uite unele denumiri fără rost și fără înțeles ce purced din Ardeal, în loc să se șteargă cu desăvârșire din vocabularul românesc, dimpotrivă, se încetățenesc pe zi ce trece. Îndeosebi unele elemente politice din Ardeal nu renunță la absurdul termen de „regățean“, pe care-l întâlnim zilnic în presa politică de peste Carpați.

Or, lăsând la o parte faptul că înrădăcinarea în limbă a acestui nefast termen întretine tendința de regionalism de care trebuie să ne ferim ca de adevărată năpastă pe capul neamului nostru, termenul în sine nu are nici sens, nici rațiune de a rămâne în limbă; căci dacă „regățean“ înseamnă cetățean al regatului, atunci e lămurit că tot locuitorul regatului e regățean și deci și ardeleanul, basarabeianul sau bucovineanul. Și dacă e așa, și netăgăduit așa e, ce rost are această nesăbuită împărțeață în „români“ și „regățeni“, când tot românul e regățean? Oare nu s-or fi gândind cei ce o fac că întrețin în spiritul public ideea unui separatism care ne vatamă simțitor?

Intro corespondență din Ardeal pe care am reprodus-o deunăzi, relatându-se un incident între câțiva funcționari ardeleni localnici și alți câțiva trimiși acolo din Vechiul Regat, se preciza că ardelenii cereau ca numaidecât colegii lor „regățeni“ să fie izgoniți din posturile ce ocupă și însoțeau gestul cu amenințări.

Iată la ce aberație duce inconștiența unor oameni lipsiți nu numai de patriotism, dar și de cel mai elementar simț politic.

Dar cei ce-și închipuie că termenul acesta de „regățean“ va fi atingând vreo susceptibilitate românească ori că ar fi existând ceva înjositor în această caracterizare fac foarte rău că uită așa de repede că din regățenii aceștia, temeiul lor, lamura lor,

800.000 de voinici, au murit numai și numai ca Ardealul să fie liberat.

Nu înțelegem să dăm proporții exagerate acestor manifestări nechibzuite, pornite din sectarism politic sau din considerațiuni străine de interesele neamului românesc, și nici nu putem solidariza populația românească a Ardealului cu toate faptele săvârșite de politicienii acestei regiuni, care culeg, astăzi, roadele unei demagogii primejdioase.

Poporul românesc are nevoie de unire sufletească și de solidaritate în toate acțiunile menite să sporească forțele noastre morale și materiale.

Numai dușmanii noștri au interesul să întrețină o stare de spirit specială în Ardeal, care să înlăture această unire sufletească și această solidaritate, spre a putea opera ei mai bine. Faptul că presa minoritară din Ardeal contribuie la întreținerea acestei stări de spirit și subliniază toate scăderile noastre ar trebui să ne servească de avertisment că alta este calea ce trebuie să o urmăm pentru îndeplinirea datoriei noastre de cetățeni conștienți și patrioți ai României Mari. Să evităm tot ceea ce poate dezbină și să căutăm tot ceea ce poate apropia și uni.

Iată suprema noastră datorie.

(Articol de fond din *Universul*,
1 decembrie 1928)

**PE VREMURI,
OAMENII
ÎȘI TRIMITEAU
SCRISORI**

52 Din timpul
primului război
balcanic

G. FILITTI

**ENIGME
ALE ISTORIEI**

56 Crima Sfântului
Constantin cel Mare

R. DONCIU

**ADDENDA
ET CORRIGENDA**

60 Ministeriatele
lui Alexandru Drăghici
F. BANU

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Evadarea eșuată
L. ALEXANDRESCU

**AȘA VĂ PLACE
ISTORIA?**

71 Adevăratul erou
al lui James Clavell
M. BUJOREANU

79 Militari
pe stadioanele
de atletism
V. SCÂRNECI,
A. PANDEA

**HOOVER
INSTITUTION**

83 Starea
emigrației române

**PASTILA
DE CUVINTE**

87 Banul
și marele dregător
M. SALA

89 Munca unui an
Sumarul sumarelor

RUBRICI

84 În București,
acum 50 ani

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

16, 37, 94,
95 Blitz... Concurs;
Blitz 200; Rebus;
Dialog

Ruinele podului lui Traian, litografie

Varietatea etnică și confesională a fost o caracteristică perenă a acestei regiuni istorice încă din momentul formării sale ca entitate geografico-politică, lucru valabil, de altfel, sub multe aspecte, și pentru întreaga Ungarie. De exemplu, umanistul transilvan Nicolaus Olahus (1493-1568), arhiepiscop primat de Strigoni și apoi regent al Ungariei habsburgice, vorbește despre multele națiuni (în total, sunt enumerate 13) care alcătuiau Ungaria: „Întreg acest regat al Ungariei cuprinde în el, în vremea noastră, diferite națiuni – unguri, germani, boemi, slavi, croați, sași, secui, români, sârbi, cumanii, iazigi, ruteni și, în sfârșit, turci – care, toate, se folosesc de limbi diferite...”. Despre țara sa de naștere, Transilvania, același Olahus scrie: „În ea trăiesc patru națiuni de origine diferită: ungurii, secuii, sașii, românii [...] Ungurii și secuii folosesc aceeași limbă, numai că secuii au anumite cuvinte specifice lor [...] Sașii sunt, se zice, colo-

niști saxoni din Germania [...]; ceea ce poate susține adevărul [acestei păreri] este asemănarea dintre limba acestor popoare. Se zice prin tradiție că românii sunt coloniști ai romanilor. Dovada acestui lucru este faptul că ei au multe lucruri în comun cu limba romanilor, popor ale cărui monete se găsesc din belșug în aceste părți; fără îndoială, acestea sunt mărturii importante ale vechii stăpâniri romane aici”.

Olahus, umanist de origine română (cum se vede și după numele său, care se traduce prin „Românul”), vorbește despre națiuni în sens etnolingvistic renascentist modern și nu în sens politic, cum era cazul încă în Transilvania contemporană lui. Pentru el, adeptul noilor idei, nu mai contează doar națiunile politice – deținătoare ale puterii în principat –, ci sunt relevante națiunile etnice, cele născute în chip organic, care dădeau conținut țării sale și care se caracterizau prin limbi, origini, credințe și tradiții comune.

Națiunile Transilvaniei moderne au fost la început, în

Evul Mediu, grupuri privilegiate sau stări, cu un accentuat caracter politic (se defineau prin participarea lor la exercitarea puterii), dar și cu un anumit substrat etnic, care s-a accentuat treptat, pe măsura trecerii spre epoca modernă. Ele se cheamă atunci *status* (adică stări). Stările tradiționale transilvane au fost nobilimea (*Nobiles*), sașii (*Saxones*), secuii (*Siculi*) și românii (*Valachi*). Aceștia din urmă, cuceriti și supuși cu armele (între secolele XI-XIII), menționați în chip constant ultimii în enumerări, au fost excluși treptat dintre stări în intervalul 1366-1437, cu precădere din cauza confesiunii lor creștine răsăritene (bizantine).

Un important document din 28 iunie 1366, emis de Ludovic I, regele Ungariei, conține o reclamație făcută înaintea suveranului de către cea mai importantă dintre stările Transilvaniei, nobilimea (*universi nobiles terre nostre Transilvane*), împotriva românilor revoltați, considerați „fără astâmpăr”, „vicieni” și „făcători de rele”. Pentru a îndrepta lucrurile, nobilimea cere și obține de la rege dreptul „de a stârpi și nimici din pomenita țară [a Transilvaniei] pe făcătorii de rele de orice națiune, mai precis pe români”. Aici termenul de „națiune” nu poate avea înțeles politic (acela de stare), fiindcă folosirea sa cu această accepțiune ar fi mult prea timpurie și fără analogii, pe de o parte. Pe de alta, românii sunt aici criticați și disprețuiți de către nobilime și de către rege, ceea ce înseamnă că nu mai puteau fi socotiți stare (mai ales că este

NĂȚIUNE ÎN TRANSILVANIA SECOLULUI AL XVI-LEA

Academician IOAN-AUREL POP

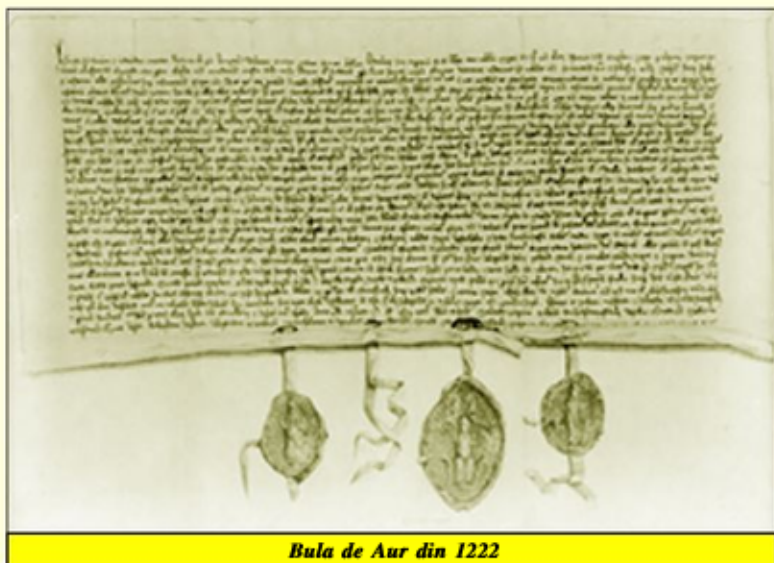

Sighișoara, gravură din 1666

Termenul de națiune există, în forma latină de *natio*, -nis, încă din Antichitate, adică de peste două milenii, și a avut înțelesuri diverse, ca și astăzi. Din bogăția sa semantică nu a lipsit însă aproape niciodată ideea de legătură, de comunitate, de înrudire (dacă nu de sânge sau de origine, atunci politică, socială, spirituală, teritorială etc.). Cu alte cuvinte, națiunile erau grupuri

sau comunități de oameni, reunite pe baza unor caracteristici destul de variate. De la un timp însă, dintre aceste caracteristici ale națiunii nu lipsește niciodată ideea de etnicitate, cu mai multe componente.

Termenul de națiune s-a folosit copios și în textele (latine) medievale, dar uzul său curent se produce în epoca modernă, adică după anii 1500. Cam în acest moment, din jurul anilor 1500, începe și bogata carieră a termenului de națiune în Transilvania și în răsăritul vechiului Regat al Ungariei. Transilvania – voievodat în cadrul Regatului Ungariei până în 1541, devenită în epoca modernă principat autonom sub suzeranitate otomană s-a situat în secolele al XVI-lea și al XVII-lea între medievalism și modernitate sau între tradiție și înnoire, în multe privințe, inclusiv în chestiunea structurilor sale etnice, politice și confesionale. Țara a avut, de la 1541 până la integrarea sa între stăpânirile habsburgice, și un statut de actor pe scena internațională a Europei Central-Orientale.

Bula de Aur din 1222

Particularitățile nobilimii transilvane s-au accentuat și manifestat ferm încă din secolele al XIV-lea și al XV-lea. În principiu, erau socotiți nobili toți acei oameni liberi cu origine ilustră care-l serveau pe rege, care îndeplineau sarcini militare precise (drept cavaleri sau *militēs*), care aveau proprietăți funciare (pământuri și șerbi) – cu diplome scrise de donație de la suveran –, indiferent de etnie și (pentru un timp) chiar de confesiune. Astfel, *nobilis Hungarus* semnifica, în principiu, „nobil din Regatul Ungariei”, nu neapărat ungur sub aspect etnic: nobilii „ungari” din Croația erau mai mult croați, cei din Ungaria Superioară erau și slavi (slovaci), cei din Transilvania și Părțile Vestice erau și români etc. Totuși, după secolul al XV-lea, noțiunea de nobil îi denumeste tot mai des pe nobilii maghiari în sine, pe nobilii de limbă maghiară, pe cei ce încarnau comunitatea maghiară.

Această evoluție a fost favorizată de un fapt firesc: într-o țară numită Ungaria era de la sine înțeles ca nobilimea să fie sau să se manifeste ca maghiară sub aspect etnic (ca să se bucure de privilegiile rezervate acestui grup). Cu timpul, „adevărații nobili” ai Transilvaniei au ajuns să fie sau au trebuit să devină, în cea mai mare parte, maghiari și catolici. Mari părți din elitele popoarelor incluse în Regatul Ungariei români, croați,

Matia Corvin într-o miniatură din manuscrisul german al Cronicii lui Johannes de Thurocz (c.1435-1488/1489)

slovaci, ruteni, sârbi, bulgari etc. au fost cuprinse în nobilimea ungară și, treptat, s-au maghiarizat. În acest fel, din secolul al XVI-lea, *natio Nobilium* din Transilvania ajunge să fie, în cercurile oficiale, dar și în conștiința publică, sinonimă cu *natio Hungarica*. Această evoluție a mai fost favorizată de un factor: în momentul destrămării Ungariei, la 1541, o parte din elita maghiară din centrul țării, ocupat de otomani, s-a refugiat spre est, în principatul Transilvaniei, considerat de către mulți drept continuator al Ungariei, drept moștenitor al tradiției naționale ungare. Această concepție, deși contrară de o altă, la fel de puternică și legitimă – care pretindea că principatul Transilvaniei era continuatorul tradiției de țară autonomă a

voievodatului medieval omonim –, a fost adesea invocată de către o parte a elitei ungare din regiune.

Națiunile sașilor și secuilor au avut încă de la început un anumit caracter etnic, lăsat o vreme în plan secund, prin predominarea conținutului lor politic. Acum însă, după 1541, sașii și secuii își pun tot mai des în lumină tradițiile proprii, obiceiurile și diferențele în raport cu „celălalt”, ceea ce le accentuează etnicitatea.

Cele trei națiuni, supuse autorității principelui țării, guvernau țara cu puteri cel puțin la nivel teoretic egale (votul dietal

al nobililor, sașilor și secuilor, ca entități, era echivalent), deși, în practică, puterea și influența nobilimii maghiare era mai mare. O adunare a țării din 1551 cerea împăratului Ferdinand de Habsburg (care prelua atunci, temporar, Transilvania sub autoritatea sa) ca „voievodul” țării să provină în chip absolut, întotdeauna, *ex natione Hungarica*, adică „din națiunea maghiară”. La fel, în 1600, adică după ce în fruntea Transilvaniei ajunsese să fie, în chip oficial, în numele împăratului romano-german, un guvernator (principe) român, aceeași instituție (dieta) cere iar suveranului habsburgic să conducă țara numai cu dregători de origine maghiară, să primească în armata provinciei numai persoane de națiune ungară, să dea funcțiile publice locale numai unguri-

Țăran din Transilvania,
1821, acvaforte

vorba despre situația lor de revoltați, de tulburători ai ordinii). Prin urmare, în documentul de la 1366, noțiunea de „națiune” are înțeles etnic, acela de popor, de neam. Cu alte cuvinte, la 1366, românii transilvăneni erau un grup (o largă comunitate umană) numit în documente latine „națiune”, în sens etnic, și nu politic.

Deocamdată, în secolele al XIV-lea și al XV-lea, grupurile privilegiate nu erau numite națiuni, ci stări, iar acestea, într-un stat catolic, cu misiune apostolică (de combatere a „păgânilor, ereticilor și schismaticilor”), nu puteau fi decât catolice. De aceea, au rămas oficializate sau acceptate doar acele stări care erau catolice, recte nobilii, sașii și secuii. Exclusivismul politico-religios absolut normal și moral în epocă este treptat dublat de unul etnic, pe măsura formării națiunilor moderne. Procesul se poate urmări cu ușurință și în Transilvania. Încă de la sfârșitul secolului al XV-

lea, componenta națională a sistemului de stări din Transilvania crește treptat și trece apoi în prim plan. În timpul domniei lui Matia Corvinul (1458-1490), la 1463, se pare, conform cunoștințelor istorice de până acum, că s-a folosit pentru prima oară, în locul noțiunii de stare (*status*), noțiunea de națiune (*natio*), sub forma de „adunarea celor trei națiuni transilvănene, adică a nobililor, secuilor și sașilor” (*universitas trium nationum Transylvanicarum, Nobilium videlicet Siculorum atque Saxonum*). Numele de „națiune”, aplicat stărilor, devine uzual după 1500. Spre exemplu, la 1506, adunarea generală (*congregatio generalis*) a țării, la Sighișoara (Schässburg, Segesvár), ia decizii importante, în numele celor „trei națiuni, adică nobilii, secuii și sașii” (*tres nationes, Nobiles videlicet Siculi et Saxones*).

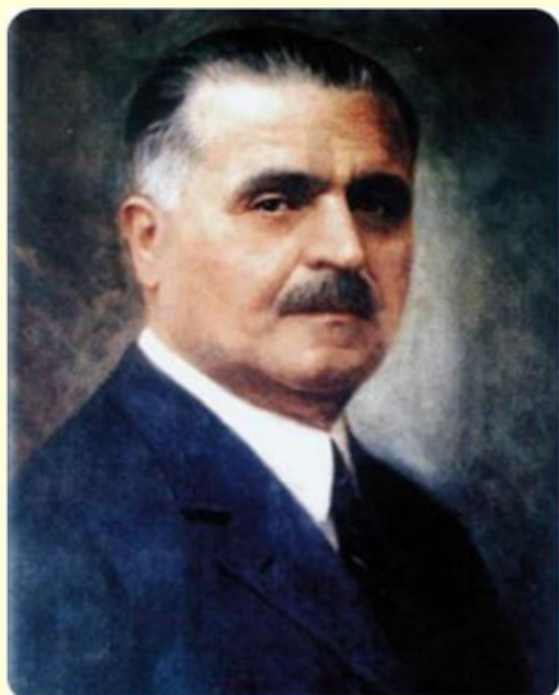
În 1541, Transilvania și Părțile Vestice (*Partium*) sunt rupte de Ungaria (ocupată de otomani și de habsburgi) și transformate în principat autonom (semi-independent) sub suzeranitatea sultanului. Acesta este momentul în care se fixează pentru mult timp noua terminologie, de model umanist, a stărilor transilvănene. În hotărârile adunărilor țării, numite și adunări comițiale (ulterior diete), între 1542 și 1548, ținute la Turda și Cluj, nobilii, sașii și secuii sunt numiți „domnii cetățeni” sau locuitori de drept (*domini regnicolae*) ai celor „trei națiuni ale Țării Transilvaniei” (*trium nationum Regni Transylvaniae*).

O săsoaică din Brașov,
secolul al XVIII-lea, acuarelă

Prin urmare, începând cu secolul al XVI-lea, regimul de stări (regimul politic) al Transilvaniei este și se numește, de drept și de fapt, regimul celor „trei națiuni”. Termenul de națiune are în acest caz deopotrivă sens social-politic și etnic-teritorial. Națiunile sunt elita care guverna Transilvania, în sensul că ele dețineau puterea politică în stat: reprezentanții celor trei națiuni au participat, între 1540 și 1690 (adică atâta vreme cât Transilvania a fost stat cvasi-independent) la 430 de adunări ale țării (în medie, aproape trei pe an) și au ocupat întotdeauna, în exclusivitate, funcțiile de bază, centrale și locale, în stat.

Caracterul etnic nu era, la început, în cazul nobilimii, foarte pronunțat. Regatul Ungariei avea, teoretic, o singură nobilime (*una eademque nobilitas*), după cum consemna privilegiul său de bază de la 1222 (Bula de Aur a nobilimii), dar, în fapt, statutul acestei structuri era destul de diferit, de la regiune la regiune.

Portrete istorice

În panteonul neamului românesc Vasile Goldiș și-a cucerit prin fapte un loc de cinste. Minte lucidă, clarvăzătoare, meșter al cuvântului, îndrăzneț, răscolitor de mase, dascăl de înaltă ținută, conducător înțelept al Asociațiunii ASTRA, neobositor luptător și om politic, a acționat în tot ceea ce a făcut în virtutea unor imperative majore, dintre care s-au detașat dreptatea și libertatea națiunii române din Transilvania. Înzestrat cu un temperament viforos și pasionat, dar și cu arta de a atrage oamenii, lipsit însă de veleități („Nu revendic nimic pentru mine“, spunea adesea), Vasile Goldiș a mobilizat în permanență pe români pentru cauza măreață a unității. „Vasile Goldiș a fost una din aceste forțe elementare prin care poporul nostru își afirma dreptatea lui“, l-a caracterizat Octavian Goga.

VASILE GOLDIȘ

Prof. univ. dr. DUMITRU ACU,
președintele Asociațiunii ASTRA

S-a născut în satul Mocirla (azi, Lunca Teuzului), județul Arad, la 12 noiembrie 1862, în casa bunicului, Teodor Goldiș. Părinții, preotul Isaia Goldiș și Floarea Goldiș, locuiau în Seleuș și aveau de crescut șapte copii. Atât bunicul, cât și părinții l-au crescut și educat pe copil, încă de mic, în spiritul celor mai bune tradiții naționale ale românilor ardeleni. Este semnificativă următoarea întâmplare: ca elev, venind odată în vacanță la părinți, află că unui vecin i-a ars casa. Impresionat, Vasile Goldiș dăruiește acestuia toate cele 20 de coroane ce reprezentau economiile pe care le adunase într-un an.

Prima clasă primară o face la școala românească din

Cermei (1869), a doua în aceeași comună, dar la școala romano-catolică, unde învață ungurește, după care trece la școala germană din Pădanul-Nou (azi, Horea), pentru a pătrunde tainele limbii lui Schiller și Goethe. În sfârșit, în clasa a IV-a merge la școala română din Arad. Tot în acest oraș va urma și cursurile liceale, la liceul maghiar, unde un unchi, Ioan Goldiș, era profesor de limba română. În anul 1881 absolvă cele opt clase de liceu, ca șef de promoție, luându-și bacalaureatul cu distincția „Eximio modo“.

În 1881 se înscrie la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Budapesta, trecând apoi, în 1882, la facultatea similară a Universității

din Viena, ca să revină, în 1884, în capitala Ungariei, spre a-și încheia acolo, în 1886, studiile. Ca student, a îndurat multe privațiuni, neglijându-și sănătatea. În jurnalul intim, la 9 mai 1886, se găsește nota: „O, Doamne, dă-mi sănătate, căci mă tem să nu ajung și eu prea degrabă în mormânt [...] din cauza lipsei materiale“. În anii de studii universitare activează în cadrul societăților studențești „Petru Maior“ din Budapesta și „România Jună“ din Viena.

Tisza îl consideră „specie rea“

La absolvirea facultății, primește un post de dascăl la Liceul „Eotvos“ din Buda-

Numele de „Pământul Regesc“ amintește faptul că acesta fusese dăruit sașilor de regele Ungariei în secolul al XIII-lea, din ceea ce era considerat atunci „domeniul regal“, în acord cu dominium eminens (dreptul suprem de stăpânire al suveranului asupra întregului pământ al țării).

lor și patricienilor (sași) transilvăni și să permită adunării (dietei) să-l aleagă pe principe numai din sânul națiunii ungare. De altminteri, acei principi aleși de dietă (fără ingerințe sau influențe externe), în toată perioada Principatului (1541-1691), au fost mari nobili de etnie ungară și, în general, de confesiune calvină.

Stările, devenite națiuni, ale Transilvaniei aveau, mai ales de la 1541 încoace, și un manifest caracter teritorial, deși aspectul acesta era moștenit încă din Evul Mediu, din secolul al XIII-lea: nobilii sau maghiarii locuiau și erau stăpâni în comitate, pe pământul comitatelor sau pământul nobiliar *terra Nobilium* (chemat de unii, după un timp, și „pământul unguresc“), secuii în locurile lor din sud-estul Transilvaniei, numite și „țara secuiască“ ori „pământul secuiesc“ (*Terra Siculorum, Székelyföld*), iar sașii pe „pământul crăiesc“ sau „țara săsească“, cu numele latinești de *Fundus Regius* și *Terra Saxonum*. Prin aceste determinări (aproximative, totuși), cuprinse uneori în documente scrise oficiale, chiar și pământul dobândise în Transilvania caracter etnic. Împărțirea etnico-teritorială, ca și cea etnico-religioasă trebuie luate cu rezerve, fiindcă realitatea era mult mai complexă. Totuși, ea

își face loc treptat în conștiința publică. Românii, răspândiți aproape peste tot (mai puțin în mediile citadine dintre ziduri), nu aveau nicio „țară“ (sau regiune) declarată în chip oficial a lor, din moment ce nu făceau parte dintre stări (națiuni). Aceasta era situația la începutul secolului al XVI-lea, când trei națiuni politice, cu un tot mai puternic substrat etnic-lingvistic, își împărțeau Transilvania și toate trei erau încă de credință catolică. Era lăsată, cum s-a văzut, în afara puterii marea masă a românilor, nenumită oficial, de aceea, „națiune“ și adeptă a credinței ortodoxe.

Prin urmare, recapitulând, este incorect să se pretindă că noțiunea de națiune nu a avut deloc în Evul Mediu înțeles etnic, cum fac unii „analști“ contemporani grăbiți, specializați în realitățile de după secolul al XVIII-lea. Națiunile medievale ale Transilvaniei au avut un clar și predominant conținut politic, fiindcă rațiunea lor de a fi era participarea la exercitarea puterii, prin mijlocirea privilegiului. Dar, concomitent, ele au avut de la început și un timid și abia perceptibil înțeles etnic, care a crescut mereu în timp. În secolele al XVI-lea și al XVII-lea, cele două accepțiuni – politică și etnică – sunt

aproape la fel de puternice, semn că lumea modernă își face loc cu tot mai multă forță. Un exemplu al acestei dualități este limbajul scris al secolului al XVI-lea, când documentele oficiale (princiare, comițiale etc.) se referă la națiunile politice, pe când savanții, literații, istoricii, umanistii vorbesc despre națiuni în sens etnic. Uneori cele două înțelesuri se întrepătrund în același text, semn că etnicitatea dobândește o tot mai mare importanță. După secolul al XVIII-lea, conținutul politic al termenului de națiune dispăre aproape cu totul în Transilvania, copleșit de afirmarea națiunilor moderne. Aici prevalează definirea perenialistă (termen derivat din adjectivul „peren“, cu sensul de durabil, dezvoltat în timp, prin evoluție istorică), organică a națiunii, în accepție germană, bazată pe comunitatea de limbă, de origine, de tradiții, de cultură, toate acestea sudate printr-o evoluție istorică îndelungată. Componenta politică se adaugă din nou, dar sub forma statului național, bazat pe vechimea și pe noblețea națiunii.

Revenind la Transilvania secolului al XVI-lea, se constată existența în societate a unei falii. Pe de o parte, era lumea oficială a privilegiaților, iar pe de alta lumea neoficială ori semi-oficială a celor lipsiți de privilegii. Lumea recunoscută era alcătuită din trei națiuni politice (nobilii, sașii, secuii), toate catolice, iar lumea nerecunoscută era formată din românii ortodocși. Natural, în cadrul acestor două comunități erau varii diviziuni. ■

datul de deputat și l-a păstrat până în 1910, când guvernul maghiar a luat toate măsurile ca Vasile Goldiș să nu mai fie ales.

Devine director al ziarului *Românul* din Arad (1911), organul Partidului Național Român, și director al Institutului tipografic „Concordia” din Arad (1911). Datorită muncii sale, ziarul *Românul* va deveni un

instrument de luptă al românilor pentru înfăptuirea visului unirii. Ca director al ziarului, a refuzat, în martie 1916, să semneze *Declarația de fidelitate* cerută de prim-ministrul ungar, contele Istvan Tisza, imediat după intrarea României în război. În urma acestui act de refuz, ziarul *Românul* era suspendat, dar va reapărea la 7 noiembrie 1918, în toila pregătirii evenimentelor de la Alba Iulia.

În 1912 publică la Editura „Concordia” cea mai importantă lucrare politică: *Despre problema naționalităților*. În 1914, Istvan Tisza consideră că Vasile Goldiș face parte din „specia cea mai rea” și de aceea cere prefectului din Arad să strângă dovezi compromițătoare împotriva lui.

El a propus Alba Iulia

Goldiș se angajează în lupta pentru realizarea unirii Transilvaniei cu

Miron Cristea împreună cu Vasile Goldiș, Alexandru Vaida Voievod, Caius Brediceanu, monseniorul greco-catolic Iuliu Hossu, la București, unde veniseră ca să înmâneze actul de unire al Transilvaniei prim-ministrului României, Ion I.C. Brătianu

România. La 29 septembrie 1918, publică în ziarul maghiar *Aradi Hirlap* articolul *Reforma constituțională în Austria*.

La 12 octombrie 1918, redactează textul *Declarației* de independență de la Oradea, la 6 noiembrie, publică în ziarul *Românul* manifestul *Către națiunea română*. În *Declarație*, Vasile Goldiș, invocând dreptul firesc al națiunilor de a dispune singure de soarta lor, cere pentru națiunea română dreptul „ca liberă de orice înrăurire străină să hotărască singură așezarea ei printre națiunile libere”. În 9 noiembrie 1918, redactează *nota ultimativă* către guvernul maghiar Karolyi, care era somat ca, până la data de 12 noiembrie, să predea puterea administrativă, politică și militară din cele 23 de județe

ale Transilvaniei, precum și din părțile locuite de români ale județelor Ughoceea, Bichis, Cenad, cu populație majoritar românească.

La 18 noiembrie, în numele Marelui Sfat al națiunii române, redactează manifestul *Către popoarele lumii*, difuzat în lumea întreagă prin intermediul stației telegrafice din Praga și publicat

în ziarul *Românul*, în limbile română și franceză. Manifestul este semnat de Ștefan Cicio-Pop, în numele Marelui Sfat al Națiunii române, și exprimă clar hotărârea națiunii române din Transilvania de a se uni cu România. Actul se încheie astfel: „Națiunea română din Ungaria și Transilvania speră și așteaptă că, în năzuința ei spre libertate, o va ajuta neamul românesc, cu care una vom a fi de aici înainte în veci”.

Vasile Goldiș redactează apoi textul *Convocării Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia*, publicat în *Românul* din 21 noiembrie 1918. Românii din Transilvania sunt chemați să-și hotărască singuri soarta, fără amestec străin, prin manifestul *Către națiunea română*, apărut tot în *Românul*, două zile mai târziu. Goldiș este cel

care a propus ca desfășurarea Adunării Naționale să aibă loc în orașul Alba Iulia, cetatea de scaun a voievo-
dului Mihai, pen-

Vasile Goldiș a fost una din aceste forțe elementare prin care poporul nostru își afirma dreptatea lui.

Octavian Goga

pesta, pe care îl refuză, din considerente patriotice. La 1 septembrie 1886, devine profesor de limba română și maghiară la Preparandia din Caransebeș, unde își desfășoară activitatea până în 1888.

Între anii 1889-1901 lucrează ca profesor la Liceul Românesc din Brașov, ctitorie a mitropolitului Andrei Șaguna. Aici editează manuale școlare și se ocupă de buna funcționare a liceului, participând, în același timp, la viața culturală și politică din oraș. Aflându-se în fruntea demonstrațiilor memorandiste din 1892-1894, este declarat instigator de poliția maghiară. În 1890 devine membru și apoi secretar (1896) al Casinei române din Brașov, iar în 1895 membru în Comitetul Central al Partidului Național Român din Transilvania (era membru al acestui partid din 1893) și secretarul „Societății pentru crearea unui fond de teatru român”, mutată la Brașov. El

Părintele dr. Vasile Lucaci

a militat pentru realizarea unui teatru românesc, aducându-și o contribuție însemnată la editarea colecției „Biblioteca teatrală” și la realizarea Anuarului societății. Dorea ca „glasul fermecător al Thaliei” să sune „peste plaiurile romantice ale neamului românesc”.

În 1897, la Orăștie și apoi la Arad, împreună cu Ioan

Rusu Șirianu, alt fruntaș al mișcării de emancipare națională a românilor, scoate ziarul *Tribuna Poporului*, unde semnează articolul editorial, susținând alături de Vasile Lucaci și Ioan Șirianu, noua politică a românilor, bazată pe activismul parlamentar.

În iulie același an, se pensionează, pentru a se putea stabili în Arad, care devine unul dintre centrele de luptă națională a românilor din Ardeal, ocupând funcția de secretar al Episcopiei din Arad și director de Cămin. La 1 septembrie 1901, își reia activitatea didactică, în calitate de profesor și director al Liceului de fete din Arad, pe care l-a condus cu competență între anii 1901-1905.

În 1906, este ales deputat de Radna în Parlamentul din Budapesta, în care a rostit un număr impresionant de discursuri (22 la număr), împotriva diferitelor legi „asupritoare de naționalități”. Man-

Comisia celor zece, care a condus tratativele cu contele Ștefan Tisza:
jos: T. Mihali, G. Pop de Băsești, V. Lucaci; sus: V. Braniște, I. Maniu, A. Vaida, V. Goldiș, O. Goga, Șt. Cicio-Pop (A. Vlad lipsește)

A fost odată
ca niciodată

Capra cu plisc de lemn, care clămpăne și băieți din cartierul bucureștean Dudești, cu steaua, în anul 1930

CAPRA, BORIȚA, BREZAIA, TURCA, VACA

Dr. GEORGETA ROȘU

Între Crăciun și Anul Nou satul tradițional fierbea... Toată lumea era antrenată în treburi importante care se desfășurau după modele „din bătrâni”. Femeile făceau curățenie și dereticău prin casă; bărbații tăiau porcul care urma să fie pregătit „cum se cuvenea”, iar copiii și tinerii își alcătuiau cetele, își pregăteau costumele de mascați, ca să meargă din casă-n casă cu colindele, cu steaua, cu capra.

Mersul cu capra (*Magazin istoric*, nr. 12/2004) era tratat ca o treabă serioasă. Imaginarul rural a acreditat ideea că feciorul care intra în ceata de turcași rămânea vulnerabil timp de șase săptămâni (era lipsit de protecția îngerului său păzitor) și nu avea voie să intre în acest timp în biserică. Dacă se îmbolnăvea și murea era tratat „ca păgân”. *Capra, borița, brezaia, turca* sau *vaca* este jocul cu măști care are cea mai largă răspândire în România și „se face” de Crăciun.

Denumirea de *turcă* este atestată din secolul al XVIII-lea. Termenii de *brezaie* și

capra vor fi consemnați de etnografi și folcloriști abia în secolul următor. *Turca* și *brezaia* sunt termeni care predomină în Transilvania și Moldova, *capra* având o circulație sud-carpatică, *vaca* în Dobrogea și *borița* în sudul Transilvaniei.

Etimologia propusă pentru *turcă* vine din vechiul slav *tur*, care înseamnă zimbri, taur. Pentru *brezaie* există două ipoteze. Prima trimite la un etimon trac, care ar fi generat în română cuvântul *breaz*, și a doua la sud-slavul *brezaja* (mască). Obiceiul face parte din fondul cultural comun al Europei de sud-est.

Tipurile *turcii*, diverse și unele relativ recente, reprezintă variațiuni realizate în jurul cuplului „moș-animă” și al scenariului în care animalul moare, este bocit și renaște. Se crede că *turca*, rit agrar de fertilitate practicat la trecerea dintr-un an în altul, provine din asimilarea unei străvechi practici magice de vânătoare.

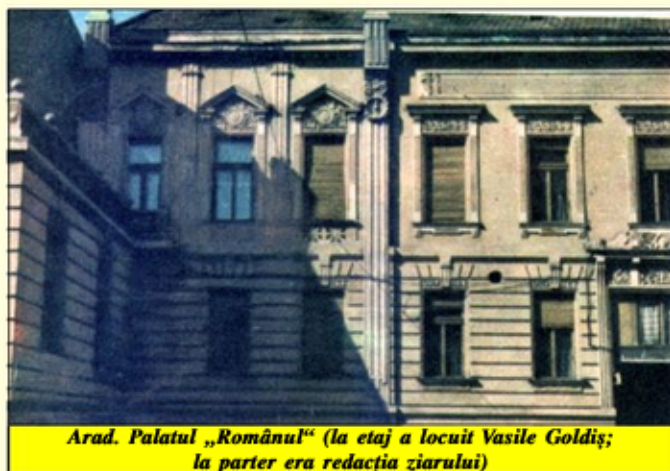
Făcând o descriere a *turcii*, Dimitrie Cantemir insistă asupra măștii zoomorfe despre care spune că se compunea dintr-o căpățână de cerb cu coarne mari, de care erau suspendate fâșii de pânză colorată ce acopereau corpul

tru rezonanța simbolică și încărcătura istorică a numelui acestuia.

La Alba Iulia, rostește celebrul discurs și prezintă *Rezoluția Unirii*, prin care se motivează Unirea Transilvaniei cu țara-mamă. Înștiințează astfel că libertatea națiunii române din această provincie nu poate fi concepută în afara unirii ei cu România.

Unirea românilor era afirmată în numele unui principiu de civilizație și umanitate: „dreptul națiunilor la autodeterminare”, proclamat anterior de președintele american Woodrow Wilson. Hotărârea de Unire afirmă concis: „Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de (18 noiembrie) 1 decembrie 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânsii cu România”.

Goldiș face parte din Consiliul Dirigent în calitate de ministru al Instrucțiunii, Cultelor și Naționalităților. La 14 decembrie 1918, este numit în fruntea unei delegații formate din Alexandru Vaida-Voievod și episcopii Miron Cristea și Iuliu Hossu, ce urma să prezinte la București, regelui Ferdinand, actul Unirii de la 1 decembrie. Este ministru în mai multe guverne și deputat în mai multe legislaturi. La propunerea lui Nicolae Iorga, în 7 iunie 1919, este ales mem-

Arad. Palatul „Românul” (la etaj a locuit Vasile Goldiș; la parter era redacția ziarului)

bru de onoare al Academiei Române.

Sfaturi pentru ASTRA

În fața dihotomiei politice care sfâșia națiunea, în fața indiferentismului care îngheța sufletele, înfruntând separatismul care distrugea societatea românească de după Unire, Vasile Goldiș se angajează, din toate puterile, la relansarea activității Asociațiunii ASTRA, considerând-o principala instituție românească care poate salva solidaritatea neamului românesc. În 29 august 1923, adunarea generală a ASTREI, ținută la Timișoara, îl alege în unanimitate președinte al Asociațiunii. Este reales în funcție în 1925, la Reghin, și în 1930, la Caransebeș.

La 10 septembrie 1924, organizează și conduce manifestările ASTREI de la Vidra, Țebea și Câmpeni, prilejuate la sărbătorirea centenarului nașterii lui Avram Iancu, iar între 6-8 iunie 1925, conduce delegația ASTREI în Basarabia, pentru a-și aduce „contribuția la răspândirea culturii

și la desăvârșirea solidarizării sufletești a neamului românesc”.

Cinci ani mai târziu, între 24 și 27 aprilie 1930, organizează la Sibiu primul congres cultural național al ASTREI. El se va opune noului program impus de guvern, susținând prin Asociațiune, în

continuare, politica de emancipare economică, socială și culturală a maselor.

În ultima parte a vieții, Vasile Goldiș se îmbolnăvește și nu mai poate părăsi Aradul decât pentru căutarea sănătății. Totuși, la insistențele aștristilor, perseverează a se ocupa de Asociațiune, comunicând în scris ideile și sfaturile sale înțelepte. Dar, la insistențele sale repetate, Adunarea Generală de la Deva, din 2 octombrie 1932, îi primește cu respect demisia, nu înainte de a i se aduce un cald omagiu și de a fi fost proclamat prin aclamații membru de onoare al Asociațiunii.

La 10 februarie 1934, se stinge din viață, la Arad, în locuința sa din vechiul palat al ziarului *Românul*, în vârstă de 72 de ani. I s-au organizat funeralii naționale, iar în ziua înmormântării, 12 februarie, s-a declarat doliu național. A fost înmormântat în cimitirul „Eternitatea” din Arad. Istoricul Alexandru Lapedatu (1876-1954) l-a numit „spiritul rector” al evenimentelor trăite în primele decenii ale secolului al XX-lea. ■

laptele ei pe zei. Ca simbol al fecundității și fertilității, capra apare foarte frecvent în riturile agrare ale românilor. Simbolismul străvechi al acestui animal este concentrat în jocul caprei, în care figurează ca divinitate telurică. De aceea numărul măștilor-costum care reprezintă capra sunt atât de numeroase în alcătuirea cetelor de colindători.

Colindul are o structură narativă, tratând câteva secvențe ca: ieșirea caprei la păscut, moartea ei, jelirea și revenirea ei la viață.

Scopul colindului stă în transferul de puteri de la figura sacră a măștii (investită cu virtuți fertilizatoare) către casa și bunurile gospodarului colindat, ceremonialul urmărind obținerea fecundității, instaurarea sănătății, invocarea belsugului în hambare, animale

Copii cu colindul (1929)

multe și sănătoase în gospodărie. Din acest punct de vedere, datina caprei se înscrie în marea familie a sărbătorilor de crug (augurale, care se repetă la începutul unui an nou), care încercau să obțină garanția unui an bun, bogat.

Potrivit unei concepții străvechi, se credea că în acest interval de trecere de la un an la altul, omul poate influența, prin anumite procedee, desfășurarea ciclului naturii pentru a și-l face fa-

vorabil, devenind stăpânul Cosmosului, întrucât îi dicta împlinirea unui șir de fapte dorite. Această înrăurire era posibilă fie prin acte imitative (magie imitativă), fie prin rostirea acelor cuvinte care desemnau lucrurile și stările dorite. În această perioadă a anului cuvântul putea deveni fapt.

Alaiul caprei

din Moldova se compune din moș, babă, mireasă, nun, nună, socri, vornic și colindă din casă în casă, între Crăciun și Anul Nou, satele și orașele.

Câteodată alaiul este completat și de alte personaje: fierar, cizmar, cioban, calfă, popă, doctor, moarte, arnăut, soldat, mareșal, țigan, țigancă, evreu, turc, neamț, mexican, harap, guraliv, miniștri, femeie cu copil în brațe, urs, ursar, drac, cu vădita intenție de a antrena întreaga colectivitate. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 ianuarie 2013, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Din câți oameni mai era format echipajul navei „De Liefde” când a ajuns în Japonia, în aprilie 1600?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna octombrie 2012 este:

În noaptea de 28 septembrie 1911

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Ovidiu Bătă, din Rădăuți.**

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2013.

Adresa noastră: **Magazin istoric, C.P. 15-702, Of.P. 15, sect. 1, București.**

mascatului. Referitor la moș specifică faptul că era ghebos și că încăleca animalul.

Cele două măști, moșul și animalul, s-au diversificat foarte mult în timp. A fost creată capra cu plisc de lemn, care clămpăne, și țol decorat cu ștergare și panglici, care acoperă pe cel mascat. Moșul (blojul) îmbrăcat în haine vechi, cu cojoc întors pe dos și încins la brâu cu clopote, purtând mască de blană sau scoartă de copac și sabie în mână, a evoluat spre un personaj mai puțin insolit, ale cărui modele sunt ciobanul sau negustorul. Dacă blojul era mut și „spectacolul” se reducea la joc și pantomimă, ciobanul hâtru și negustorul sunt vorbăreți.

Moartea și renașterea sunt nelipsite din variantele de *turcă*. O inovație în cuplul „moș-animal” este cămila însoțită de negustorul turc purtând turban. Miza acestui joc este vânzarea cămilei, „închipuită” de doi tineri îmbrăcați cu cojoace întoarse pe dos. Vânzătorul și cumpărătorul nu se înțeleg asupra prețului și turcul omoară cămila. Turcașul, cel care joacă masca, nu însoțește pe tinerii din ceată la biserica și nici nu se supune vâtafului.

Un tip de capră improvizat din linguri, un topor și lână apare și la priveghiul mortului. Ea „bocește” parodic și este alungată, odată cu ea fiind alungate și spiritele rele care ar fi putut ataca pe cel decedat.

De la forma simplă a *turcii*,

limitată la cuplul „animal-moș”, obiceiul cunoaște în a doua parte a secolului al XX-lea o dezvoltare spre forme complexe, exprimate în alaiuri de mascați. Alaiul *caprei* din Moldova a apărut brusc sub influența teatrului de bălci și a altor manifestări teatrale de la oraș. Jocul *caprei* devine un pretext pentru ilustrarea unor aspecte de viață socială. Alaiul *caprei*, numit sub influență ucraineană în anumite locuri din Moldova *malancă*, se compune din moș, babă, capră, mire, mireasă, nun, nună, socri, vornic. Aceste cete de mascați sunt prezente pe străzile satelor și ale orașelor, între Crăciun și Anul Nou, colindând din casă în casă. Unele alaiuri cumulează un număr impresionant de personaje: moartea, doctorul, fierarul, cizmarul, calfa, țiganul, evreul, soldatul, harapul, turcul, cazacul, țigancă, ciobanul, călăul, neamțul, arnăutul, popa, mareșalul, mexicanul, dracii, miniștrii, generalii, femeia cu copil, ursarul și ursul. Intenția pare să fie aceea de a cuprinde și mobiliza lumea întreagă. Unul dintre cele mai spectaculoase alaiuri de capră este cel din Șieuf, Bistrița-Năsăud.

Confecționată din blană de iepure, lână, postav, lemn, alamă, ținte, sfoară, lipideu (sau lepedeu, cearșaf, termen folosit în Transilvania) țesut în război, în două țe, și creștături în lemn, capra este alcătuită din două părți: capul („clonț”) cioplit în lemn, acoperit cu blană de iepure are mandibula superioară, prezentată cu două urechi și o podoabă capilară, de formă trapezoidală, confecționată dintr-o mare cantitate de fire multicolore de lână. Corpul propriu-zis este sugerat de un „lipideu”, ales în vârste (tehnica de țesut decorativă, în vârgi sau dungi). Pe părțile laterale sunt fixate podoabe de dimie, tăiate circular, prinse cu câte o rozetă crestată în lemn. Pe spate sunt puse bucăți de blană; coada este făcută tot din blană de iepure. Este viu colorată cu alb, roșu, negru, violet, galben, verde, roz, bleu, gri.

Deși tradiția populară asociază imaginea caprei cu sărăcia (pentru că usucă tot prin lăcomia fără seamăn), ea dă numele acestei importante ceremonii populare care include masca, alaiul, cântecul și jocul caprei.

Din numele ei a derivat cuvântul capriciu. Capra simbolizează încăpățânarea și gustul pentru libertinaj și desfrânare.

Deși imaginarul colectiv o asociază cu diavolul și o consideră animal impur, ea simbolizează în culturile arhaice ale lumii întruhiparea mamei primordiale care hrănește cu

Tăierea porcului în Banat

Sir Henry Cole, cel cu ideea...

republicană. De aceea serviciul poștal din acele zile de sărbători deschidea epistolele, pentru a se asigura că francezii și-au însușit interdicția. În 1797, Directoratul punea capăt acestei cenzuri.

În 1843, la Londra, Sir Henry Cole i-a cerut unui ilustrator, pe nume John Calcott Horsley, să-i facă o carte poștală cu imaginea unei familii reunite în jurul mesei festive din noaptea Anului Nou, cu urarea „Merry Christmas and Happy New Year!”, ceea ce a marcat nașterea acestei formule atât de uzitate azi. Ideea s-a răspândit prin apel la litografie, care a permis reproducerea desenelelor în culori. Moda a prins încet-încet tot continentul european. Cărțile poștale de Anul Nou încep să se vândă de la sfârșitul veacului al XIX-lea, dar, în Franța, de pildă, abia prin 1930, ele înlocuiesc total scrisorile și vizitele prilejuite de această ocazie. În Statele Unite se impun imediat după Primul Război Mondial, cu mențiunea ca, între 1 decembrie și 31 ianuarie, să fie expediate numai în plic. Dar americanii sunt superstițioși. Mulți dintre ei socotesc că a ura An Nou fericit înainte ca el să înceapă poartă ghinion.

Sărbătoarea Nebunilor

În Evul Mediu Crăciunul era marcat printr-un ansamblu de datini păgâne pe care creștinismul, care serba în aceea zi Nașterea lui Hristos, nu a reușit să le înlăture în totalitate, ci le-a tolerat un timp, cu destul de multă

Tinerii preoți sunt autorizați în aceste zile să se poarte cum le vine. Este un soi de carnaval, în timpul căruia toate diferențele sociale se șterg. În timpul Sărbătorii Nebunilor, care își are originea în Saturnalii (cea mai populară sărbătoare din vechea Romă, care începea la 17 decembrie), în Palatul de Justiție din Paris

...și cartea poștală executată de Horsley

iritare. Petrecerile de Crăciun sunt și azi ritualuri păgâne, înrudite cu cele de sfârșit de an. Creștinismul a preluat tradiția păgână, conferindu-i o dimensiune spirituală.

Iată cum arătau trei zile de la sfârșitul lui decembrie, în Franța anului 1482. Sunt trei zile după Crăciun, în care totul este permis. La Paris clopotele sună din răspuțeri. Era Sărbătoarea Nebunilor, moment cu care se deschide volumul *Notre-Dame de Paris* de Victor Hugo. Mulțimea de gură-cască, lăsându-și deoparte treburile și aflund de pe toate străzile, se îndreaptă către Sala Mare a Palatului de Justiție. Strigăte, râsete, tropăit de mii de picioare, mare zarvă și mare vuiet. La uși, la ferestre, la lucarnele podurilor, pe aco-perișuri mișună mii de fețe.

preoții își aleg un „episcop”, un „papă” al nebunilor. Acesta poartă veșminte sacerdotale, parodiază ritualul unei slujbe, rostind predici burlești, și binecuvântează mulțimea să aibă parte de boli cât mai numeroase și cât mai grave. Oamenii beau, dansează, își bat joc de autorități și fac exerciții de magie. Tineri preoți, mascați și travestiți, fredonează refrene obscene în fața altarului bisericilor, unde joacă zaruri și cărți. Este abolită orice convenție socială, morală sau ierarhică. Un măgar primește onorurile mulțimii, spre a sugera ieseala de la Bethleem. Animalul pătrunde în strănă, purtând o mantie aurită, și, în onoarea lui, sunt intonate cântece într-o latină amestecată cu franceză. De altfel, în Evul

Miniatură cu tentă satirică de secol XIV, ilustrativă pentru Sărbătoarea Nebunilor

VINE, VINE MOȘ CRĂCIUN!

O felicitare de Crăciun, la începutul istoriei ei

FLORENTINA DOLGHIN

De sărbători primim felicitări și cadouri, transmitem, la rândul nostru, urări pentru anul ce vine și facem daruri, într-un soi de ritual de proveniență nu totdeauna bine cunoscută, dar respectându-l.

De unde vine însă tradiția? Din Egiptul faraonilor, unde au fost găsite urări pe papirusi, sau din China, unde politețea obliga să depui persoanelor sus-puse cărți de vizită pe foaie de orez, purtând numele expeditorului, caligrafiat cu cerneluri colorate? Cu cât

rangul destinatarului era mai înalt, cu atât cartea de vizită era mai mare.

În Europa, în veacul al XV-lea, cei bogați ornau uneori cu miniaturi cărțile de vizită, mai ales în Germania. În Franța curtoazia cerea să faci vizite de urări, dar precedate, începând

de prin 1680, de niște agenți, care depuneau scrisoarea ta la casa respectivă. Obiceiul s-a răspândit, până în vremea Revoluției, în 1792, când a fost interzis, sub pedeapsa cu moartea, pentru crimă de ipocrizie. O ruptură simbolică cu trecutul, într-o Franță

CRIZELE, NU CRIZA CUBANEZĂ

IOAN GATEA

În noiembrie 1962, Cuba se pregătea să devină prima putere nucleară din America Latină, chiar atunci când Administrația Kennedy credea că fusese soluționată criza rachetelor cubaneze, prin retragerea rachetelor sovietice.

Liderii sovietici și cubanezi știau însă că rachetele tactice cele mai periculoase se mai aflau încă în Cuba. În timp ce sovieticii intenționau să le păstreze în secret, întrucât nu erau incluse în înțelegerile dintre Kennedy și Hrușciiov, cubanezii doreau și ei să obțină custodia pentru a se apăra împotriva unei posibile viitoare invazii a Statelor Unite.

Problema a fost rezolvată de Anastas Mikoian, prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., la 22 noiembrie 1962, în convorbirea de patru ore cu conducerea cubaneză.

Aceste dezvăluiri rezultă din documentele inedite din „arhiva Mikoian“, donată recent la National Security Archives (NSA) din Statele Unite, de către Sergo Mikoian, fiul liderului sovietic. NSA nu trebuie confundată cu National Security Council (Consiliul Securității Naționale). Este o organizație nonguvernamentală creată în 1985 de ziariști și cercetători, ca centru de jurnalism de investigații, centru de cercetări în domeniul relațiilor internaționale, arhivă pentru documentele declassificate.

Fidel Castro obiectase de la început față de desfășurarea rachetelor în Cuba, care l-ar fi făcut să pară o marionetă sovietică, dar, în cele din urmă, a fost convins că prezența rachetelor în Cuba ar fi în interesul „lagărului“ socialist. A urmat transportul acestora în mare secret, dar americanii au descoperit locul de amplasare. Un discurs al președintelui Kennedy din 22 octombrie 1962, care a dezvăluit prezența rampelor de lansare a rachetelor din Cuba, a declanșat cunoscuta criză. Scrisoarea conciliatoare a lui

Hrușciiov din 28 octombrie 1962 a produs o oarecare detensionare a situației. Deși lumea a răsuflat ușurată, documentele dezvăluite recent arată că, totuși, criza era departe de a fi fost rezolvată.

Personalul combatant de 42.000 militari, precum și cele 80 de rachete nucleare tactice, cele 12 lansatoare de rachete și cele șase bombe atomice pentru avioanele IL-28 se aflau încă în Cuba și nu erau incluse în schimbul de scrisori dintre conducătorii american și sovietic. Castro, care nu fusese consultat și nici măcar

informat despre acordul americano-sovietic, era furios pentru trădarea sovieticilor și refuza să permită orice inspecție privind retragerea acestora.

Cu toate acestea, sovieticii și-au retras rachetele, după ce au obținut confirmarea Statelor Unite privind angajamentul lor că nu vor invada Cuba și, ceea ce era cel mai important, au păstrat Cuba ca aliat.

Anastas Mikoian, membru al Biroului Politic al P.C.U.S., a fost liderul sovietic care s-a bucurat de cea mai longevivă prezență în

Blocada navală instituită de Statele Unite în jurul Cubei; imagine de pe coperta revistei Life, din 2 noiembrie 1962

Mediu occidental Sărbătoarea Nebunilor mai purta numele de Sărbătoarea Măgarului. Indecența este regula care stăpânește în aceste zile. Preoții urmăresc pe stradă tinere și își permit față de ele gesturi și atingeri îndrăznețe, alții se plimbă pe străzi sumar îmbrăcați, în ciuda frigului de afară, așa cum s-au ridicat dimineața din pat. Biserica reușește cu greu să interzică asemenea manifestări libertine și desănțate, așa că abia în veacul al XVI-lea Sărbătoarea Nebunilor va dispărea definitiv.

Primul brad împodobit

Am fi tentați să spunem că dintotdeauna copiii au primit jucării și dulciuri de Moș Crăciun. Se pare că nu-i deloc așa. Obiceiul datează abia din secolul al XIX-lea și a intrat la început exclusiv în casele

famiiliilor aristocrate și burgeze, unde numai cei mici primeau cadouri. Adulții își ofereau unii altora daruri în noaptea dintre ani.

Într-o țară ortodoxă ca Rusia țarilor, bradul împodobit și-a făcut apariția la începutul veacului al XIX-lea, obiceiul fiind prezent la început în casele nemților veniți să muncească în această țară. La Curtea de la Petersburg el a fost adus de prințesa Aleksandra Feodorovna, fiica regelui Prusiei Friedrich Wilhelm al III-lea și soția prințului, apoi a țarului, Nicolae I. Primul pom de Crăciun pe pământ rusesc este menționat însă la Kremlinul din Moscova în decembrie 1817, unde peste patru luni se va naște, în această familie care își petrecea iarna la Moscova, și nu la Petersburg, capitala nordică, viitorul Alexandru al II-lea. De atunci, an de an, la Palatul de Iarnă, țarina

Aleksandra Feodorovna va organiza sărbătoarea pomului, cu o sumedenie de daruri – dulciuri și jucării, îndeobște – pentru copiii ei și copiii celor de la Curte, pe fiecare așteptându-l câte o măsuță, cu brăduț pe ea și cu cadouri personalizate. În 1852, Rusia a avut și un prim brad public împodobit de sărbători, pentru adulți, în Gara Ekateringovski. Marcarea Anului Nou se făcea însă încă din vremea lui Petru I, prin focuri de artificii și

împodobirea casei cu ramuri de conifere. Dar bradul nu intrase în casă, era prezent doar prin crengile lui, puse la poartă, la intrarea în casă și pe prispă ei.

„Când eram mici – scrie Zoe Cămărășescu, fiica lui Zoe Bengescu, doamna de onoare a Reginei Elisabeta, în *Amin-tiri* –, alegeam de la librărie, din teancul de foi speciale, o coală de hârtie tivită cu chenar de dantelă aurită. Sub buchetelul de nu-mă-uita sau sub o porumbiță cu un plic în cioc, copiam cât se putea mai caligrafic câte un compliment în franceză sau germană pe care-l recitam mamei de Crăciun sau de ziua ei [...] În preziua Ajunului, mergeam la Cotroceni [...] Bradul, înalt până în tavan, aștepta să fie îmbrăcat în veșmintele lui de sărbătoare. Ca să ajungă până la vârf, câte un băiat dintre prietenii noștri se urca pe scara așezată lângă pom, și fetele îi treceau lucrurile de agățat sus. Prințul Ferdinand glumea cu noi, prinzându-ne stele de fir în păr și sfeșnice (suporturi pentru lumânări) de fuste“.

Astăzi în multe capitale ale lumii oamenii ies din nou în stradă în noaptea dintre ani, beau șampanie, se bucură de petarde și focul de artificii, ca în Statele Unite, deschid ușa sau fereastra casei pentru a primi noul an, ca în Rusia, merg la templul cel mai apropiat, ca în Japonia, se scaldă în apa rece ca gheața, ca în Suedia, ronțăie tradițional câte o boabă de strugure sau de rodie, la fiecare bătaie a ceasului, 12 în total, câte sunt și lunile anului ce vine, ca în Spania, sau ard păpuși de paie în mari focuri ale bucuriei, ca în Peru și Ecuador. ■

Bradul împodobit i-a fascinat pe copii dintotdeauna

formal că nu vor invada Cuba. Desigur, cubanezii aveau motive temeinice să fie sceptici în ce privește această promisiune. (Telegrama lui Hrușciov către Mikoian din 11 noiembrie 1962.)

Castro a acceptat concesiile, dar a refuzat să-l mai vadă pe Mikoian timp de două zile, ordonând forțelor cubaneze să doboare avioanele de recunoaștere americane care zburau la joasă altitudine, introducând o altă criză în criza generală în curs de desfășurare. Încercând să obțină acceptul lui Castro

pentru retragerea bombardierelor, Mikoian i-a dat din nou asigurări că nu vor mai fi făcute alte concesiile și că restul armamentului va rămâne în Cuba.

Numai că în cursul convorbirilor zilnice cu liderul cubanez, Mikoian a început să-și dea seama de pericolul pe care l-ar prezenta rămânerea armelor nucleare tactice în mâinile cubanezilor, dacă sovieticii ar părăsi insula. Dacă americanii ar fi aflat despre prezența lor în Cuba, situația putea scăpa rapid de

Președintele John Kennedy anunță la

sub control. Iar în viitor era posibil ca Cuba să nu se mai

JOHN KENNEDY L-A ABORDAT ÎN SECRET PE FIDEL CASTRO

Între cele 2.700 de pagini de documente declassificate recent este inclusă prima propunere făcută în scrisoarea adresată „Domnului E.C.”, aprobată de Comitetul Executiv al Consiliului Securității Naționale (Excomm) la 17 octombrie, la doar o zi după ce președintele american aflase de existența rachetelor sovietice în Cuba. Proiectul scrisorii iniția un șir de evenimente care conduceau la un complicat canal de comunicare diplomatică între Washington și Havana.

Istoricii oficiali ai Departamentului de Stat, referindu-se la prima scrisoare către Castro, admiteau că „niciunul dintre aceste proiecte nu le fusese cunoscut”.

Au fost postate și două diagrame pe care Robert Kennedy, ministrul Justiției, le desena pe carnelul său în timpul deliberărilor asupra crizei, cuprinzând scorul confruntării dintre „ulii” partizanii unei reacții în forță și „porumbei”, atunci când consilierii președintelui Kennedy discutau despre calea de urmat față de Cuba.

Proiectul scrisorii îl avertiza pe Castro că prin desfășurarea rachetelor balistice sovietice „se provocaseră probleme grave Cubei. Ele ar putea servi ca justificare pentru țările emisferei vestice pentru un atac contra Cubei, care ar duce la răsturnarea imediată a regimu-

lui dumneavoastră”. Mai mult, Nikita Hrușciov înșinua că el ar putea trăda Cuba, abandonând-o pentru obținerea unor concesiile comerciale. Avertizând că eșecul retragerii rachetelor ar determina Statele Unite „să ia măsuri cu semnificație vitală pentru viitorul Cubei”, mesajul oferea indirect un stimul

pentru negocierea unor relații mai bune, îndată ce sovieticii și armele lor de distrugere în masă erau retrase.

In timpul primelor deliberări privind modul în care să se răspundă la prezența rachetelor din Cuba, principalii consilieri ai lui Kennedy insistau ca el să nu trimită acea scrisoare, deoarece ar submina opțiunea unui atac aerian surpriză al S.U.A. asupra insulei. După ce Kennedy a adoptat o opțiune intermediară – o

Robert Kennedy

conducerea de partid și de stat a U.R.S.S. Capacitatea sa de adaptare politică se reflectă într-o replică dată unor prieteni, care îl avertizau că afară plouă și nu are umbrelă: „Nu-i nimic, o să mă strecur printre picături!”. În momentul morții, în octombrie 1978, persoane oficiale de la Institutul de marxism-leninism au ridicat de la locuința sa toate documentele. „Ce istorie grozavă am fi avut dacă Anastas Mikoian ne-ar fi oferit adevăratele sale amintiri”, aprecia un istoric american, care anticipa în 1973 că, la moartea lui Mikoian, „îndurerării săi colegi vor cerceta cu mîgălă fiecare foaie de hîrtie rămasă în urma lui”. Premoniția istoricului american s-a adeverit recent, atunci când s-au studiat cu atenție documentele pe care le-a predat fiul său Sergo Mikoian la NSA.

Mikoian a sosit în Cuba la începutul lunii noiembrie 1962, în plină criză a rachetelor. Din primele discuții cu liderii cubanezi, el a simțit o acută insatisfacție a acestora față de politica sovieticilor. „Cubanezii se simțeau umiliți și trădați de aliatul lor. În vreme ce ei erau pregătiți să lupte într-un război nuclear și «să moară frumos» în numele «lagărului» socialist, în spatele lor sovieticii negociau cu imperialiștii”, consemna liderul sovietic.

Mikoian a încercat să explice cubanezilor de ce n-au fost informați despre decizia sovieticilor de retragere a rachetelor, menționând lipsa de timp și teama unei invazii americane. El i-a asigurat pe cubanezi: „Știți că nu numai în aceste scrisori noi ne-am menținut poziția ca să vă păstrați tot armamentul și specialiștii militari, cu excepția armelor «ofensive» [adică rachetele nucleare – n.a.], pe care Hrușciov a promis americanilor să le retragă”.

În timp ce Mikoian încerca să obțină acceptul lui Castro pentru unele forme de inspecții în Cuba, liderul cubanez l-a șocat refuzând categoric orice inspecție, spunând că, dacă sovieticii au crezut că poziția cubaneză era nerezonabilă, atunci „noi vom crede că este mai corect să considerăm că partea sovietică este absolvită de obligațiile sale și vom rezista singuri. Fie ce-o fi! Avem dreptul de a ne apăra singuri demnitatea”. Se putea înțelege că cubanezii transmiteau că ei n-au nevoie de asemenea aliați și că, pur și

simplu, sovieticii puteau pleca acasă. (Telegrama lui Mikoian către C.C. al P.C.U.S. din 6 noiembrie 1962).

Curând după ce Mikoian abia reușise să-i potolească pe cubanezi, arătându-le respect și înțelegere și promițând că nicio concesie suplimentară nu va mai fi făcută americanilor, iată că Hrușciov a decis să fie de acord cu o nouă cerere americană: retragerea bombardierelor IL-28. El i-a trimis lui Mikoian o lungă și dezlănătată telegramă, oferindu-i argumente pe care să le folosească în tratativele cu cubanezii referitoare la noua concesie. A început prin a-i solicita opinia lui Mikoian, „deoarece este aproape ca un cubanez”, reafirmând apoi poziția sovietică potrivit căreia restul armamentului ar putea rămâne în Cuba, fiind transferat treptat cubanezilor: „Armele care erau în drum spre Cuba acum sunt deja acolo și nimeni nu se mai gîndește să le retragă. Mai târziu, când situația se va normaliza, cel mai probabil

vor fi transferate cubanezilor”. Liderul sovietic i-a cerut lui Mikoian să dea asigurări cubanezilor în privința prieteniei trainice și a sprîjinului Moscovei, convingându-i că ar fi în interesul Cubei să renunțe la avioanele IL-28, deoarece astfel Uniunea Sovietică va putea să obțină de la Statele Unite un angajament

New-yorkezi urmăresc cu îngrijorare ultimele știri despre criza rachetelor

și că trebuia să o facă într-un mod care să-i asigure că cubanezii rămâneau aliații sovieticilor.

În cel mai crucial moment al misiunii sale, Anastas Mikoian și conducerea cubaneză au avut o discuție de patru ore, la 22 noiembrie, în care el a informat-o despre ultima decizie de retragere a tuturor armelor tactice nucleare. A fost o ultimă lovitură pentru cubanezi.

Castro a deschis discuția spunând că era într-o dispoziție proastă, deoarece Kennedy afirmase în discursul său că toate armele nucleare fuseseră retrase din Cuba. Castro înțelegea astfel că armele tactice se aflau încă pe insulă. Mikoian a confirmat aceasta și l-a asigurat că „guvernul sovietic nu a făcut nicio promisiune referitoare la retragerea armelor nucleare tactice.

Americanii nu dispuneau de nicio informație că ele sunt în Cuba“. Însuși guvernul sovietic, a spus Mikoian, decisese să le retragă, fără presiuni din partea Statelor Unite. (Memorandumul discuției dintre Mikoian cu Castro, Dorticos, Guevara, Aragonéz și Rodríguez, 22 noiembrie 1962).

Problema bombardierelor IL-28 a revenit, Mikoian încercând să-l convingă pe Castro că acestea ar fi fost depășite, cea mai bună utilizare a lor putând fi doar ca avioane țintă. La aceasta, Castro a replicat: „Și de ce ni le-ați mai trimis nouă?“

Castro i-a criticat pe militarii sovietici pentru eșecul camuflării rachetelor și pentru că nu au folosit lansatoarele de rachete pentru a doborî avioanele spion U-2 ce au permis fotografierea instalațiilor și rampelor de lansare a rachetelor. El a revenit asupra ofertei inițiale sovietice de a trimite rachete și a afirmat că cubanezii nu le-au dorit, dar le-au acceptat ca făcând parte din „îndeplinirea datoriei lor față de «lagărul» socialist“. Ei au declarat că erau gata să moară într-un război nuclear și sperau că și Uniunea Sovietică „ar dori să facă la fel ca ei“. Însă sovieticii nu i-au tratat pe cubanezi ca parteneri, s-a plâns Castro. Ei au cedat sub presiunea Statelor Unite și nu s-au consultat cu cubanezii în privința retragerii rachetelor. Castro a exprimat umilința resimțită de cubanezi: „Ce

credeți că suntem? O nulitate, o cârpă murdară? Noi am încercat să ajutăm Uniunea Sovietică să iasă dintr-o situație dificilă“.

Disperat, Castro aproape că l-a implorat pe Mikoian să lase ogivele nucleare în Cuba. Castro pretindea că situația era chiar mai rea decât fusese înainte de criză. Cuba era lipsită de apărare, iar asigurările Statelor Unite că nu o vor invada nu însemnau mare lucru pentru cubanezi.

El mai era îngrijorat și de faptul că sovieticii ar putea să-și retragă toate forțele din Cuba. Mikoian a reușit să-l convingă că lăsarea unor arme nucleare pe insulă ar fi imprudentă și periculoasă, astfel că a respins pledoaria lui Castro și a menționat o lege sovietică (inexistentă) care interzicea transferul de arme nucleare în țerte țări.

Castro a avut o sugestie: „Deci aveți o lege care interzice transferul de arme nucleare către alte țări? Este păcat. Și când aveți de gând să abogați această lege?“ Mikoian a fost evaziv: „Vom vedea. Este dreptul nostru să procedăm în acest mod“.

Astfel s-a pus capăt speranței Cubei de a deveni o putere nucleară în America Latină. În mod ironic, dacă cubanezii ar fi fost mai maleabili, mai puțin independenți și mai dispuși să fie marionete ale sovieticilor, ei ar fi putut să păstreze armele nucleare tactice pe insulă. Dar ei au pretins să fie mult mai mult decât un loc de parcare pentru rachetele sovietice. ■

Fidel Castro (stânga) și Anastas Mikoian

televizor instituirea blocadei navale

dovedească un aliat tot atât de cooperant al Kremlinului în

ceea ce privește politica sa externă.

Ultima picătură a căzut la 20 noiembrie, atunci când Castro a trimis instrucțiuni reprezentantului său la Națiunile Unite să folosească referirile la armele nucleare tactice pe care le avea Cuba ca pe un atu în negocieri, dezvăluind astfel că erau în posesia acelor arme nucleare care nu erau menționate în schimbul de scrisori dintre liderii american și sovietic.

Mikoian a devenit extrem de îngrijorat și a propus în

mesajul către conducerea P.C.U.S. ca, la următoarea discuție cu Castro despre acordul militar dintre Moscova și Havana, să-l informeze pe liderul cubanez că armele nucleare tactice vor fi retrase din Cuba. Procedând astfel, el era perfect conștient de sensibilitatea problemei pentru cubanezi și probabila lor reacție față de perspectiva ca sovieticii să retragă acele ultime mijloace de rezistență față de o agresiune a Statelor Unite. Mikoian știa că el trebuia să prezinte această informație neplăcută gazdelor

carantină navală a Cunei –, el a ordonat Departamentului de Stat să propună alternative diplomatice la cea de atacare a Cunei.

Printr-un memorandum din 25 octombrie, intitulat „Calea politică”, Departamentul de Stat prezenta o serie de opțiuni eficiente pentru soluționarea pașnică a crizei, inclusiv să se permită Națiunilor Unite să preia controlul ambelor baze de rachete – a celei sovietice din Cuba și a celei americane din Turcia. De asemenea, documentul prezenta o propunere de „abordare a lui Castro”, prin intermediul Braziliei, cu un mesaj prin care să i se ceară să opteze: „răsturnarea regimului său, dacă nu chiar distrugerea fizică, ori asigurări că nu vom acționa pentru răsturnarea regimului său dacă el renunță la ruși și rachetele lor”.

In timpul unei ședințe a Excomm din 26 octombrie, președintele Kennedy a aprobat în mod surprinzător ca o versiune a acestui mesaj să-i fie trimisă lui Castro, deghizată ca o inițiativă a Braziliei, prin intermediul guvernului președintelui Joao Goulart. Proiectul de telegramă, publicat și el pentru prima dată, îi instruia pe brazilieni să-i transmită în secret lui Fidel Castro, precum și „poporului cubanez, spre binele

său”, că se aflau în „mare primejdie” dacă nu-i determină pe ruși să se retragă cu rachetele din Cuba. Dacă el procedea astfel, „vor avea loc multe schimbări în relațiile dintre Cuba și țările O.A.S. [Organizația Statelor Americane], inclusiv Statele Unite”.

Când emisarul brazilian a sosit la Havana, la 29 octombrie, urgența și importanța mesajului trimis de Kennedy prin canalul de comunicare brazilian fuseseră eclipsate de evenimente. La 28 octombrie, liderul sovietic Nikita Hrușciiov fusese de acord să retragă rachetele în schimbul angajamentului public al lui Kennedy că nu va invada Cuba și al promisiunii secrete a președintelui american de a-și retrage rachetele din Turcia într-un viitor apropiat.

Timp de 40 de ani, detaliile abordării lui Castro de către președintele Kennedy au rămas strict secrete. În anul 2004, bazându-se pe documentele declassificate găsite în arhivele

Ministerului de Externe brazilian și pe înregistrările Excomm, istoricul James Hershberg, de la Universitatea „George Washington”, a publicat prima relatare cuprinzătoare a inițiativei diplomatice confidențiale. ■

I.G.

Imagine din timpul unei ședințe a Excomm

Maria, prima doamnă Pilsudski

universități pentru fete la Petersburg, unde se apropiase de membri marcanți ai cercurilor revoluționare rusești), Maria părăsise soția ideală.

Visurile primilor ani de maturitate nu au rămas, din păcate, decât visuri. Cu toate că mariajul oficial a intervenit după șapte ani de tatonări (cei doi s-au întâlnit pentru prima oară în 1892, dar s-au căsătorit abia la 15 iulie 1899), nu s-a dovedit unul fericit. Maria mai trecuse odată prin același calvar. În 1883 îl cunoscuse pe primul soț – Marian Juszkiewicz –, un tânăr inginer de cale ferată, cu care însă nu a rezistat prea mult: patru ani mai târziu, după aducerea pe lume a singurei fiice a cuplului (Wanda), a decis să divorțeze. În societatea poloneză catolică extrem de conservatoare, situația Mariei nu era una foarte ușoară. Pentru a se putea recăsători, atât Maria, cât și Jozef au fost nevoiți să treacă la protestantism. Un prim sacrificiu, dintr-un șir de alte nenumărate...

Căci, pentru Jozef cauza poloneză reprezenta partea cea

mai importantă a vieții. Mereu pe drumuri, fie în exil, fie întemnițat, fie propagând ideologia socialistă, stătea departe de căminul conjugal. Iar Maria trebuia să aștepte... Cu trecerea anilor, corvoada a devenit din ce în ce mai greu de suportat. Lovitura de grație a primit-o în 1906. Se scurseseră numai șapte ani de la jurămintele din 15 iulie 1899, iar Jozef a cunoscut o altă femeie.

Începând cu acea dată, Maria nu mai trebuia să îl împartă numai cu... Polonia, ci și cu Alexandra! Dar nu a vrut nici în ruptul capului să-l cedeze. Neacceptând un nou divorț, Maria

a rămas singura doamnă Pilsudski până la moarte (e adevărat, locuind separat și fără a-și mai vedea consortul decât cu ocazia evenimentelor publice). Jozef nu s-a arătat la funeraliile ei, organizate la un cimitir din Vilnius, la câteva zile după deces, survenit la 17 august 1921. Două luni mai târziu, presa poloneză nota căsătoria sa cu Alexandra Szczerbinska...

Fetița care purta albastru

Dar cine era această nouă doamnă Pilsudski?! Camarazii din partid o cunoșteau, poate chiar mai bine decât pe fosta doamnă, dar pentru Polonia rămăsese un personaj destul de obscur. S-a născut, după cum avea să noteze în memoriile publicate în 1941 și dedicate personali-

tății soțului (Pilsudski. *O biografie de soția Alexandra Pilsudska*), „într-o parte a Poloniei aflată pe atunci sub ocupație rusească, la Suwalki, un oraș liniștit de provincie, care se întindea de-a lungul unei străzi principale, plină de gropi, căci mereu primăria promitea reparații, dar nu se găseau niciodată banii necesari pentru a le și pune în aplicare“. A venit pe lume într-o familie bună, a orașeanului Piotr Pawel Szczerbinski, căsătorit cu o descendentă din spiță nobiliară, Julia Jadwiga Zahorska.

Cu toate că și-a pierdut părinții la doar 10 ani, amintirile Alexandrei despre tihna căminului natal nu s-au pierdut vreodată. „Tatăl meu era un visător, un suflet de artist, fără niciun fel de simț practic. Era profund pasionat de muzică, iar cea mai pregnantă imagine a sa sunt niște degete lungi prelingându-se pe clapele albe ale pianului ce trona în salon. În ceea ce o privea pe mama, o văd și acum, în fața oglinzii, în rochia ei gri, probându-și o pălărie cu flori, în timp ce, din spate, eu o priveam mută de admirație“. Julia fusese o femeie foarte frumoasă, însă vitalitatea și dorința de a trăi

Alexandra cu cele două fiice

Femeile din spatele bărbaților celebri

Mareșalul Piłsudski în familie

ALEXANDRA, A DOUA DOAMNĂ PILSUDSKI

THEO STĂNESCU-STANCIU

Jozef Piłsudski (1867-1935) – personalitate marcantă, dar și destul de controversată a Poloniei secolului al XX-lea: revoluționar, patriot, membru al Partidului Socialist (din 1892), prim șef de stat al Poloniei refăcute (1918-1922), dictator (1926-1935), creator al forțelor armate naționale, dar și al sistemului sanitar (1926-1939), de însănătoșire a statului și societății poloneze. O figură puternică, plină de vitalitate. În umbra importantului om de stat, soțul Jozef le-a rămas destul de puțin cunoscut contemporanilor.

„Un bărbat destul de timid“ astfel l-a caracterizat, neașteptat, cea care avea să îi stea alături cea mai mare parte a vieții, Alexandra Szczerbinska (1882-1963). Care își pregătea minuțios orice apariție în public, orice discurs; emanând totodată un magnetism special și o putere de convingere aproape ieșite din comun. Mulți i-au cunoscut isprăvile publice: activ socialist și patriot, devenise una dintre țintele predilecte ale autori-

tăților rusești, care l-au întemnițat și exilat de mai multe ori în îndepărtata Siberie.

Prea puțini însă au știut că omul care se dovedise atât de brav pe scena politică sau pe câmpul de bătălie suferise, în familie, înfrângere după înfrângere. Încă din primii ani ai adolescenței, și-a văzut familia (cu adânci rădăcini în istoria polono-lituaniană, coborând înspre veacul al XIII-lea, dar și cu unele legături cu spațiul scoțian, printr-un strămoș din

casa nobiliară Butler, refugiat în urma revoltei iacobine din 1745) sărăcită și îngenunchată de un regim asupritor. Apoi, crezând că descoperise dragostea vieții, tânărul Piłsudski și-a legat destinul de al Mariei Koplewska (1865-1921). Frumoasă, inteligentă, născută în același satuc, Zalavas (astăzi în Lituania), ca și Jozef, în familia renumitului medic Konstanty Koplewski, atrasă tot de ideologia socialistă (urmase cursurile unei

du-i atât pe proprii copii, cât și pe alți câțiva din vecini, inclusiv cei cinci Szczerbinski. A fost găsit și un profesor – o văduvă de 50 de ani, mânăta de spirit patriotic, care, cu toate că risca închisoarea pentru „practicarea educației ilegale”, încerca să se împartă între toți cei 18 elevi ai săi, cu vârste cuprinse între trei și 15 ani! „Încă îmi aduc aminte ce aventuroasă era plecarea în grabă de la așa-zisa școală, cu cărțile și caietele bine ascunse sub haină, pentru a nu depista cineva existența clasei din vecini.”

Atunci când așa-zisa învățătoare s-a îmbolnăvit grav, bunica Zahorska nu a mai avut ce face și s-a văzut nevoită să-și trimită nepoții la gimnaziul rusesc din localitate. „Cum niciun cuvânt în limba rusă nu fusese scos vreodată în casa noastră, odată ajunsă la noua școală, am fost foarte dezavantajată. Pentru a face oarecum față situației, mi-a fost angajat un profesor special de limbă rusă, să-mi dea lecții în particular. Și acum îmi amintesc cu mare durere în suflet de acele zile, când toată familia pleca în plimbări și la

picnicuri, numai eu rămâneam cu buchiile și verbe neregulate.”

Timpul trecea repede pentru tânăra plină de energie. Suplă, înaltă și frumoasă, nu lipsea aproape de la nicio petrecere în aer liber; adora să danseze, dar și să citească, să afle cât mai multe. Iar micul oraș natal nu se mai ridica la așteptările pline de speranțe ale Olei. În jurul vârstei de 17 ani a decis să părăsească tihna căminului și să urmeze cursurile unui Colegiu Comercial din Varșovia. În acele vremuri, nu erau Universități deschise fetelor în Polonia de sub ocupația rusească. „Acolo ni se predă în limba poloneză, dar, pe bănci, aveam atât manuale în poloneză, cât și în rusă. Astfel că, atunci când venea un inspector, portarul bătea clopotul care se auzea în toate sălile, iar noi ascundeam manualele poloneze, lăsându-le doar pe cele rusești. Iar când intra în clasă, trimisul Guvernului găsea totul în regulă, căci, în primele rânduri erau puse colegele care vorbeau fluent limba rusă și puteau răspunde corect la toate întrebările”.

Era începutul veacului al XX-lea, iar tânăra Ola își dedica aproape toate zilele studiului și cărților. Nu le-a uitat însă nici pe bunică și nici pe mătușa rămase acasă: le scria des, povestindu-le aproape totul. Un curs de filosofie, centrat pe scrierile lui Nietzsche, i-a dat adevărate coșmaruri mătușii Maria. Speriată că cea mai iubită dintre nepoate se putea îndepărta de religie, a început să-i trimită, bine pitite, în cutiile cu delicioasele prăjituri ale bucătăresei Anusia, cărțului de rugăciuni, care să o păzească de diavol și să o păstreze pe calea cea dreaptă!

Odată studiile terminate, Alexandra s-a angajat la fabrica de pielărie *Homa*, situată într-o zonă periferică a Varșoviei. Și, cum încă din perioadele studiilor fusese atrasă de cercurile socialiste, a decis să se înscrie în Partidul Socialist Polonez (1904). Dând dovadă de pasiune, dar și de abilități propagandistice, a devenit rapid o cunoscută agitatoare, participantă constantă la toate acțiunile partidului. La scurt timp, s-a hotărât să treacă și mai departe, devenind membră și a așa-zisei secții militare a P.S.P.-ului, *Organizacja Bojowa*, fondată în 1904 de Józef Piłsudski. Acolo, i-au fost atribuite sarcini extrem de periculoase: să transporte, dar și să ascundă atât de necesarele arme și muniții utilizate în mișcarea de rezistență.

„Tocmai de acea ocupație mă leagă și una dintre cele mai amuzante amintiri. Fusesem desemnată să transport o cantitate destul de mare de dinamită și câteva revolve, de la un depozit situat într-o suburbie a Varșoviei. Parteneră mi-a fost repartizată o doamnă

Cu fetele sale Wanda și Jadwiga, în tribună, la o manifestare populară

s-au stins odată cu aducerea pe lume a celor 12 copii, dintre care, din păcate, numai cinci au supraviețuit.

Aflată la o vârstă dificilă, orfana aproape că nu a resimțit șocul pierderii părințești. Buna din partea mamei, Karolina Zahorska (în casa căreia locuiseră și până atunci) a preluat grijile creșterii și educării celor patru fete și a unui băiat. „Mi-am trăit copilăria în bunul stil patriarhal polonez, într-o casă dominată de personalitatea puternică și voință de fier a bunicii“. Pe cât de autoritară și drastică a fost Karolina, pe atât de blând și angelic a fost celălalt personaj feminin protector al tinerei Alexandra (Ola, pentru familie), Wiktoria Maria, sora mai mare a mamei, rămasă fată bătrână. Apropierea dintre cele două s-a făcut atât datorită firii mătușii, cât, mai ales, unui eveniment care a marcat-o puternic pe copilă.

Avea doar trei ani, când, grav bolnavă, a fost diagnosticată de doctori ca fără scăpare. Familia Szczerbinski părea a fi fost lovită de un adevărat blestem. Unul după altul, odraslele li se stingeau și nu se putea face nimic. A fost invocat și ajutorul divin: părinții s-au rugat cu ardoare Fecioarei de la Czestochowa, încredințându-i viața micuței. Numai mătușa Maria nu s-a dat bătută: și-a adus aminte de un leac din vremurile de demult și, hotărâtă, a decis să-l pună în practică: i-a înfășurat corpul, contorsionat de febră, în comprese cu gheață. Metodă drastică, dar eficientă, căci, a doua zi dimineață, temperatura revenise la normal, iar Ola dormea liniștită. A șaptea născută fusese salvată! În semn de mulțumire, Julia Jadwiga, considerând că

totul se datorase numai intervenției divine, a decis ca fiica să poarte numai haine albastre închise, ca și culoarea veșmântului Fecioarei Maria din icoana făcătoare de minuni. „Situația devenise de-a dreptul de nesuportat, căci toți copiii mă tachinau și râdeau de veșmintele mele. Atât de umilită m-am simțit, încât, după îndelungi rugăminți, la un moment dat, ai mei m-au eliberat de ingrata sarcină. Dar, de atunci, am urât acea culoare și n-am mai purtat-o niciodată“.

Calmul căminului nu putea estompa complicata realitate a societății poloneze aflate sub ocupație rusească. Aversiunea față de ocupant, greu de înțeles, inițial, pentru o copilă, cu timpul, avea să capete conotații speciale. În memorii, Alexandra Pilsudska descrie, de pildă, un moment care a contrariat-o în primii ani de viață: în vecini, locuia o fetiță cam de aceeași vârstă, frumoasă, cu bucle blonde. Era ca o păpușă vie... De câte ori se întâlneau pe stradă sau se vedeau, de la ferestre, cele două își zâmbeau, curioase. Dar când Alexandra a făcut primul pas pentru a se împrieteni, rugându-și bunica să le facă cunoș-

tință, a cunoscut, pentru întâia dată în viață, refuzul dur: „Nu!“. Necrezându-și urechilor, Ola a insistat: „Dar, de ce?!“. Răspunsul a căzut sec: „Deoarece ea este rusoaică, iar noi suntem polonezi! Să nu mă mai rogi și să nu te mai gândești la așa ceva niciodată!“.

La inspecție, manuale rusești; în realitate, poloneze

Una dintre cele mai greu de rezolvat situații pentru Karolina Zahorska a fost determinată de educația nepoților. Cum bătrâna nu a dorit cu niciun chip să-i lase să urmeze cursurile unei școli rusești (singurul gen de unitate de învățământ recunoscută în acea vreme în regiunile poloneze ocupate), era constant bombardată cu amenzi usturătoare din partea autorităților. Dar, dacă ele puteau să curgă, nu rezolvau deloc delicata problemă a învățaturii. Soluția se pare că ar fi venit, într-un final, de la un prieten de familie, care și-a sacrificat o cameră din locuință și a transformat-o în sală de clasă, adunân-

Jozef Pilsudski, în mijlocul membrilor secției militare a P.S.P.-ului, Organizația Bojowa

bărbat destul de timid și pasional. O scrisoare pe care o citează Alexandra Pilsudska în memorii poate sta mărturie: „M-am tot gândit de ceva vreme ce cadou să îți fac pentru ziua de naștere. Până acum nu am fost capabil decât să găsesc o fotografie de a mea recentă. O să descoperi în ea că am acum o barbă destul de mică și cred că o să te bucuri că e așa, căci niciodată nu ți-a plăcut să port barbă. Și, mai trebuie să-ți mărturisesc că tocmai la tine m-am gândit când am luat bri-cul în mână...”

Nu a mai contat nici soția de acasă, nici hotărârea ei de a nu divorța cu niciun chip, nici întemnițările Olei sau ale lui Jozef. Perechea a rezistat oricăror vicisitudini. Primul copil al neoficialului cuplu, Wanda (1918-2001), a venit pe lume într-una dintre cele mai ten-

sionate perioade, când Jozef era prizonier, fără posibilitate de a lua legătura cu exteriorul. În acea vreme (începutul lui februarie 1918), Alexandra lucra și la un spital și, avidă de nou, în toată perioada sarcinii și, cu predilecție, după, a încercat să pună în practică toate cunoștințele dobândite. Odată transferat într-o celulă obișnuită, liderul polonez s-a bucurat ca orice tătic grijiului: „Draga mea Ola – i-a scris cu acel prilej –, am fost atât de bucuros să aflu toate detaliile despre tine și copilul nostru. Am răs copios gândindu-mă că ai adus-o pe lume «ținând

cont de ultimele tendințe și descoperiri din domeniu»! Chiar dacă Bunul Dumnezeu m-a pricopsit cu multă imaginație, chiar mi-e imposibil să mă gândesc la aceea mică domnișoară de două luni care face în fiecare dimineață gimnastică după metoda Müller și, mai ales, că dă impresia că i-ar și face plăcere... A învățat, deja, să râdă?!

Nu cred că ar fi o idee prea bună să pui fotografia Wandeii în cutia cu prăjituri pe care vrei

Cel mai adesea le povestea, ore întregi, având un repertoriu fără de sfârșit. Într-un interviu, întrebată cum și-ar caracteriza părintele, surorile au avut un răspuns aproape identic: „Era un om vesel, căruia îi plăcea foarte mult să râdă” (Wanda) și „să ne facă să râdem” (Jadwiga).

După anii '30, puternicul om de stat începuse să fie devorat de boală. Situația l-a făcut mult mai irascibil și retras. Chiar și în mariajul cu Alexandra au apărut probleme,

certuri, despărțiri de mai scurtă sau lungă durată. Cancerul la ficat avea să îi fie, la 12 mai 1935, fatal. Au rămas în urmă, să-i spună povestea, trei femei. După invadarea Poloniei de către Germania nazistă, Alexandra, împreună cu fiicele, au părăsit Varșovia, luând calea exilului. Țintă finală (via

În 1935, la moartea lui Jozef, Ola (care îi va supraviețui aproape 30 de ani) îl veghează

să mi-o trimiți, căci sunt șanse mari să se piardă și una, și alta. Deci, ai putea să îmi trimiți o altă fotografie într-o scrisoare? Sunt curios să văd cum arată fiica mea...

Scrie-mi și povestește-mi totul despre copilă. Aș fi bucuros de orice detaliu, chiar și cel mai trivial, mai ales că încerc, deoarece nu vă pot vedea, să îmi imaginez cum sunteți amândouă”.

La 20 februarie 1920, avea să se nască și cea de-a doua fiică, Jadwiga, iar cuplul devenea mai solid ca niciodată. Când nu era ocupat cu Polonia, Jozef își găsea timp să îl petreacă alături de cele trei.

Lituania, Letonia și Suedia) Marea Britanie. Acolo, la Londra, avea să rămână până la moarte (31 martie 1963). Și, tot acolo, avea să lucreze, alături de Jennifer Ellis, la biografia soțului. O carte scrisă cu pasiune, dar și cu destulă greutate, după cum o mărturiseste în prefața volumului: „Eu nu știam engleză, domnișoara Ellis nu știa poloneză... Așa că am fost nevoită să îi povestesc totul în franceză și ea să traducă în engleză. Apoi, am angajat pe cineva să traducă din nou, fiecare capitol, de astă dată în poloneză, pentru a-l ver-
rifica...” ■

trecută de prima tinerețe, extrem de voluminoasă. Proporțiile generoase o ajutau să ascundă perfect, sub haine, destul de multă dinamită. Și, astfel, ea s-a ales cu dinamita, iar eu, cu revolverele. Nu plecasem însă bine de la depozit, că un accident era să ne coste extrem de scump. Tovarășa mea și-a prins tocul pantofului într-o piatră, s-a dezechilibrat și... a căzut cât era de mare. Nu s-a rănit, dar, datorită extra-greutății pe care o purta sub fuste, nu a mai reușit să se ridice. Cu stupoare, am văzut cum, galant, un ofițer rus, care ne observase de ceva vreme, s-a apropiat și a încercat să o pună pe picioare. În zadar însă.... Cu coada ochiului, între timp, am văzut din ce în ce mai aproape și un polițist, curios de ce se întâmplase. Speriată de moarte, am apucat-o zdravăn de o mână, îmboldindu-l pe rus să o ia de cealaltă, și, într-un târziu, am reușit să o ridicăm. Sărmanul, dacă ar fi știut că participase, fără să vrea, la transportul clandestin de arme!“.

Stânga și dreapta

Fiind o atât de activă membră a partidului socialist, nu

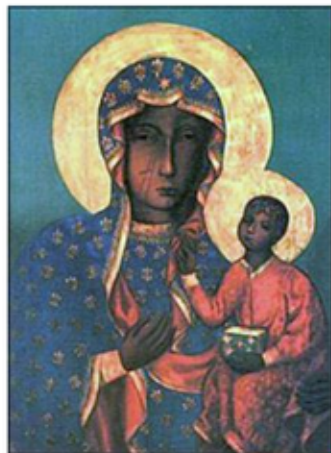

Jadwiga a luptat ca aviatore în Al Doilea Război Mondial, în cadrul forțelor aeriene britanice

putea să întârzie prea mult nici prima întâlnire cu cel care se confundase aproape total cu organizația în sine, Jozef Pilsudski. O inspecție din 1906 avea să îi aducă față în față. „Mi-amintesc că prima mea impresie despre el a fost ca despre un bărbat pe care Siberia nu reușise să-l doboare. Nu era nici răutate, nici resemnare pe chipul său. Apoi am devenit conștientă de forța uriașă a personalității sale, de magnetismul său greu de definit. Mă așteptasem însă să fie un om înalt, masiv. Am fost uimită să descopăr că avea o

înălțime medie, o constituție destul de obișnuită, dar un pas ușor, ca al unei fete. Avea o grație de felină, pe care și-a păstrat-o toată viața, chiar și la senectute. Mai mi-aduc aminte, apoi, de un cap mignon, cu urechi bine conturate, ochi gris-albăstrii și o față extrem de mobilă, pe care se putea vedea orice gând și orice impresie. Dar încă de la început i-am descoperit o ciudățenie: diferența dintre mâini. Cea stângă era fină, delicată, cu degete prelungi, ca de artist sau de visător, o mână aproape feminină, puțin cam nervoasă; în timp ce, cea dreaptă era mai mare, de parcă ar fi aparținut altui om brutal și emanând forță, cu degete butucănoase și scurte mâna unui soldat sau a unui om de acțiune. În anii care au trecut, am conștientizat că poate nimic altceva nu l-a definit mai bine pe Pilsudski, caracterul său, decât mâinile.“

Încă o întâlnire, un drum împreună până la Cracovia, la o altă acțiune a partidului, a fost de ajuns ca cei doi să rămână alături pentru întreaga viață. Liderul hotărât și ferm se dovedea, în particular, un partener extrem de plăcut și amuzant, dar, totodată, și un

Częstochowa, orașul din inima Sileziei, este cunoscut datorită așa-numitei „Madone negre“, icoana făcătoare de minuni, adăpostită de biserica Mănăstirii ordinului mănăstirelor pauline, ridicată la 1382. Icoana Fecioarei Maria, în pur stil bizantin, a ajuns acolo, în veacul al XIV-lea, din Ucraina și, încă de la început, s-a crezut a avea puteri miraculoase. Una dintre minuni se leagă, conform legendei, de retragerea, în 1665, a trupelor suedeze care asediaseră mănăstirea. Mai târziu, cultul Fecioarei s-a răspândit în întreaga societate poloneză.

COPILUL ÎN ARTA FOTOGRAFICĂ

Dr. ADRIAN-SILVAN IONESCU

În cadrul fotografiei de studio din secolul al XIX-lea, portretului infantil i se acordă o deosebită atenție. Era și cel mai greu de realizat, din cauza agilității sau timidității modelelor. Fotografii trebuia să dea dovadă de mult har părintesc și multă diplomatie – și, de ce nu, ingeniozitate – pentru a-și convinge micul model să stea nemișcat cele câteva secunde necesare fotografierii.

În a doua jumătate a veacului amintit, materialele fotosensibile, ca și aparatele, nu erau atât de perfecționate, încât să poată fi obținute instantanee, ca astăzi, așa că poza dura între 3 și 20 de secunde, în funcție de condițiile atmosferice de care depindea eclerajul – întotdeauna natural – și de sensibilitatea plăcii. În acest timp, celui mic trebuia să-i fie distrasă atenția de la înfricoșătorul aparat în spatele căruia, ca un vrăjitor, fotografii – cu chip nu totdeauna simpatic și prietenos –, aco-perit de o mare bucată de pânză

neagră, stabilea încadrarea și claritatea imaginii. Părinții sau însoțitorii modelului se plasau în imediata apropiere a fotografii, pentru a face semn și a-și încuraja odrasla. Uneori, când copilul era foarte mic, de doar câteva luni sau un an, părinții erau așezați chiar lângă el, ascunși de o cortină, spre a-l susține și a-l face să stea nemișcat. Există suficiente exemple în care mâna părintească nu a putut fi ascunsă și apare în cadrul final. Alteori, părinții sau doicile țineau în brațe odrasla.

Unii fotografi erau chiar specializați în portrete infantile și precizau acest lucru pe spatele cartoanelor lor, ca bună

reclamă și asigurare a unei clientele constante. În studio trebuia să se afle jucării atractive pentru model – căluți de lemn, biciclete, păpuși, diverse animale împăiate – alături de care aceștia pozau. Fotografii de copii călări sunt cele mai frecvente.

Aducerea odraslei la fotograf era un eveniment la fel de mare ca și acela al imortalizării părinților. Se alegeau veșmin-

personaje din povești apăreau, pătrunse de importanța lor, în imaginile carte de vizită. Portul popular – urmând, la porții reduse, moda trasată de la Curte, de principesa, apoi regina, Elisabeta, pentru toate doamnele din înalta societate – sau uniforma militară erau straie comune, de zi cu zi, în vestimentația infantilă. Ni-l amintim pe Ionel, maiorul de roșiori, din *Vizita*, sau pe Dl. Goe în ținută de marinar, nemuritoarele personaje ale lui I.L. Caragiale, menite a desemna copilul de bună familie.

În veacul al XIX-lea, din cauza

timpului lung de expunere, nu era posibilă surprinderea surâsului, intrat în repertoriul fotografiei abia în primele decenii ale veacului următor. Așa că toți cei portretizați au expresii de o excesivă sobrietate.

Fotografii își puna în aplicare toate formulele de poziționare a modelelor mature, păstrând, totuși, nota de săgălnicie specifică vârstei infantile. În unele cazuri, au fost realizate adevărate capodopere de artă fotografică ce, peste timp, rămân icoana duioasă a copilăriei secolului al XIX-lea. ■

tele cele mai elegante sau chiar se venea cu mai multe schimburi, spre a se face mai multe portrete, cu diverse ținute. La fel ca la maturi, vestimentația copilului constituia, pentru contemporani și pentru viitorime, marca statutului social. Indiferent de posibilitățile materiale ale familiei, copilul trebuia să pară, cel puțin în imaginea pe care i-o lua fotografii, prosper și fericit.

Balurile costume, tematice, organizate pentru cei mici, erau bun prilej de a aduce progeniturile la fotograf. Mici ducese și contese sau principii și baroni din Secolul Lumii, cu peruci pudrate și haine de mătase, ori zâne și

LASCAUX III

CLIO
ANUNȚĂ

La jumătatea lunii octombrie, la Bordeaux, în sud-vestul Franței, s-a inaugurat expoziția internațională Lascaux, care va face înconjurul lumii, vreme de mai mulți ani. La Bordeaux ea va rămâne până la sfârșitul anului 2012, vizitatorii putând admira o nouă copie, extrem de realistă (până într-atât, încât cu greu se poate diferenția de picturile originale) a celebrei grote din Dordogne, pictate de artiști geniali, în urmă cu 20.000 de ani: cai, cerbi, tauri policromi. În 2013 expoziția va ajunge la Field Museum din Chicago, apoi la Montreal. Este o premieră mondială, scrie *Le Figaro*: niciodată până acum o grotă decorată nu a mai fost copiată și transportată pe mai multe continente. Sunt sute de gravuri și picturi create de triburi de vânători-culegători.

După plecarea acestor artiști, descendenți ai unor nomazi veniți din Asia și Africa, grotă a dormit câteva milenii, mai ales că o prăbușire de teren i-a astupat intrarea. Abia în 1940 a fost descoperită de patru adolescenți dintr-un sat vecin, curioși și temerari, porniți în căutarea unei comori (*Magazin istoric*, nr. 9/1994). Vreme de 20 de ani și mai bine, această „capelă sixtină a preistoriei“, cum a denumit-o un anume abate Breuil, cel dintâi care a studiat-o, a fost vizionată de mii de curioși. Au urmat degradarea picturilor, acoperirea lor cu pete verzi și albe. În 1963 grotă Lascaux a fost închisă pentru public, iar în 1979 a fost înscrisă în patrimoniul mondial UNESCO.

Apoi nu i-a mers prea bine. A suferit o dublă poluare cu microorganisme, în 2001 și 2006, dar, din 1983, o copie situată la 200 metri de original permite publicului să-i admire frumusețile. Dar acest Lascaux II este incomplet, pentru că restituie doar primele două săli ale sanctuarului, așa-numitele „rotunda taurilor“ și „diverticulul axial“. De aici și interesul pentru acest Lascaux III, care prezintă, în sfârșit, părți necunoscute ale peșterii, „naosul“ și „fântânile“. Sunt cinci

panouri conținând mai multe zeci de figuri, inclusiv scena cu un personaj antropomorf enigmatic (șaman?, vânător?), căzând pe la spatele unui bizon amenințător, ceea ce probează întreaga complexitate a artei creatorilor de la Lascaux.

Misterul se păstrează, în ciuda celor 70 de ani de studiu științific asupra peșterii, în ciuda unei trude laborioase, într-o atmosferă aproape monahală, sub lumina proiectoarelor și a spoturilor, amintind un platou de cinema. Numai reproducerea „vacii negre“ a necesitat mai

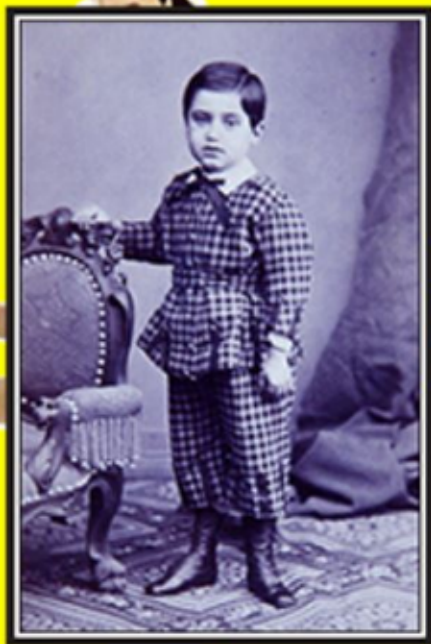
bine de un an de muncă. Magia exercitată de peșteră asupra vizitatorilor este sporită de naosul restituit milimetru cu milimetru, de viața cotidiană din preistorie, prezentată prin dispozitive multimedia și 3D. Pictorii paleoliticului stăpâneau arta fabricării pigmentilor, știau să-i amestece savant, pentru a obține o bogată paletă policromă, caracteristică pentru Lascaux.

Cei care au văzut expoziția de la Bordeaux își pot explica de ce Pablo Picasso, după o vizită la Lascaux, în 1940, a exclamat foarte impresionat: „Mi-am găsit, în sfârșit, maestrul!“ ■

*Băiețel îmbrăcat marinar,
c. 1864, foto Franz Duschek,
București, Arhivele Naționale*

*Băiețel în costum în carouri,
foto Franz Duschek,
Arhivele Naționale*

*Mamă cu băiețel îmbrăcat „à la
zouave”, c. 1865, foto Andreas
Schivert, Iași, colecția autorului*

*Mihail Slăvescu și fiica sa,
Alexandrina, c. 1863, fotograf
necunoscut, colecția autorului*

ALBUM ISTORIC

*Fetița în port popular, c. 1864,
foto Franz Duschek, București,
Biblioteca Națională a României*

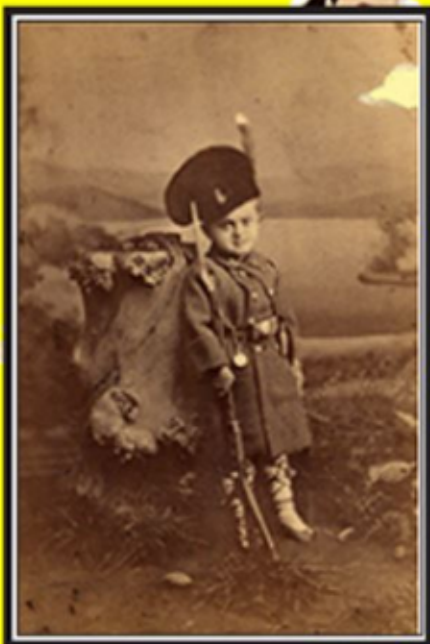
*Fetițe în port popular, c. 1890,
foto Franz Mandy, București,
Arhivele Naționale*

*Băiețel în uniformă de cuirasier,
1899, foto I. Spirescu,
București, colecția autorului*

*Băiețel călare, c. 1886,
foto Marie Szöllösy,
București, colecția autorului*

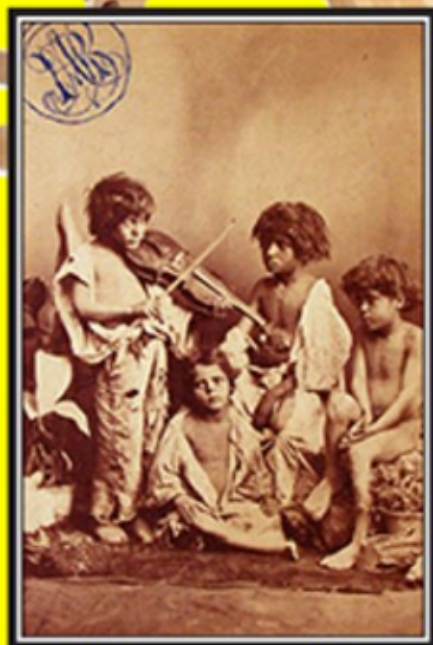
*Mic dorobanț, c. 1881,
foto Louis Medl,
Turnu Severin, colecția autorului*

*Băiețel în uniformă de zuav,
c. 1860, foto Franz Duschek,
București, Biblioteca Națională
a României*

*Fetiță stând la gard, c. 1890,
foto Franz Mandy, București,
Arhivele Naționale*

*Mici lăutari, c. 1860,
foto Carol Szathmari,
Biblioteca Academiei Române*

*Băiețel cu palton îmblăniț,
fotograf necunoscut,
colecția autorului*

*Fetiță cu mașon și macferlan,
c. 1865, foto Alexandru Maier,
București, colecție particulară*

*Băiețel îmbrăcat „à la zouave”,
c. 1860, foto Franz Duschek,
București, colecția autorului*

*Băiețel îmbrăcat „à la zouave”,
c. 1860, foto Carol Szathmari,
București, Biblioteca Națională
a României*

Președintele S.U.A. Woodrow Wilson, cel care, prin cele „14 Puncte” a oferit speranțe pentru refacerea statelor naționale din Europa Centrală și de Est

Statele Unite nu doreau să sprijine aspirațiile României în ce privește Transilvania, Banat și Bucovina, zone ce aparțineau pe atunci Austro-Ungariei. Apoi, Statele Unite s-au opus vehement alipirii Basarabiei, care fusese parte a Rusiei, țară cobeligerantă. Americanii au încercat chiar să păstreze deschisă problema Dobrogei de Sud, în ciuda faptului că aceasta presupunea cedarea unui teritoriu aparținând unui stat aliat către unul inamic.

Secretarul de Stat Robert Lansing și delegația americană la Conferința de Pace de la Paris au ignorat părerea Comisiei de cercetare, înființată de președintele Woodrow Wilson în 1917, pentru a pregăti Conferința de Pace, conform căreia „cel mai important aspect al problemei basarabene îl reprezintă, fără îndoială, afinitățile etnice și

lingvistice ale unei părți însemnate a populației cu România”. Doi membri ai Comisiei, Clive Day și Charles Seymour, au fost delegații americani care au făcut parte din Comisia Teritorială privind problemele românești. Deși ei au fost de acord cu reprezentanții britanici, francezi și italieni că Basarabia trebuie să fie parte integrantă a României, poziția guvernului ame-

rican a rămas neclintită. Eforturile S.U.A. de a limita achizițiile teritoriale ale României și de a o forța să se retragă din Ungaria au eșuat. O ruptură cu România era contrară intereselor și planurilor pe termen lung ale francezilor, italienilor și chiar ale britanicilor.

Dacă rezervele Statelor Unite față de frontierele României cu Ungaria și Bulgaria se bazau pe considerente etnice, problema Basarabiei era legată de evoluțiile politice din Rusia. S.U.A. au fost primele care au recunoscut guvernul provizoriu rus. Poziția americană față de problema Basarabiei ținea de speranța că regimul bolșevic avea să se prăbușească curând. Americanii nu doreau să ofere bolșevicilor posibilitatea de a se prezenta drept apărători ai intereselor teritoriale naționale rusești.

Devenise evident însă că regimul sovietic avea să dureze, iar principiul integrității teritoriale fusese deja ignorat în câteva ocazii. Celelalte mari puteri s-au întrunit la Paris, la 28 octombrie 1920, și au semnat un tratat ce recunoștea unirea Basarabiei cu România. Marea Britanie a ratificat tratatul la 1 ianuarie 1921, România la 7 aprilie 1922, Franța la 11 martie 1924, iar Italia la 8 martie 1927. Japonia, care l-a semnat și ea, nu l-a ratificat. Drept urmare, tratatul nu a reușit să asigure dreptul *de jure* al României asupra Basarabiei, deși Marea Britanie, Franța și Italia, în ciuda protestelor Sovietelor, recunoscuseră public dreptul României asupra teritoriului basarabean.

La 4 mai 1920, Secretariatul general al Conferinței de Pace de la Paris i-a răspuns ambasadorului Statelor Unite în Franța, Hugh C. Wallace, explicându-i de ce relua chestiunea Basarabiei, în timpul întrunirii șefilor de guverne de la Londra: „nu vede niciun motiv pentru a amâna încă o dată înțelegerea pe această temă.” Marile puteri doreau să rezolve chestiunile restante, în condițiile în care „un aranjament amical” între România și Rusia părea imposibil; România își retrăsese trupele din Ungaria și drepturile minorităților fuseseră respectate.

La 7 mai 1920 ambasadorul Wallace a trimis o variantă a tratatului pregătit de Con-

Imagine din Chișinău la începutul anilor '20

Prof. univ. dr. BERNARD COOK
(Loyola University, New Orleans)

Carol A. Davila

În luna martie 1933, Carol A. Davila, ministrul României la Washington, acuza, într-un Aide-Memoire, Statele Unite că întrețin o „discriminare evidentă” față de România. Davila scria că „singure, între toate țările lumii, cu excepția, desigur, a Rusiei, care tacit sau formal a recunoscut că Basarabia este o parte integrantă a României, Statele Unite mențin o discriminare directă, menită să arate că ele consideră încă această problemă nerezolvată”.

Brainbridge Colby

Peste câteva luni, în iunie, România primea recunoașterea de facto de către Statele Unite a controlului său asupra Basarabiei. Cu toate acestea, poziția S.U.A. față de stăpânirea României asupra Basarabiei era departe de a fi fost definitivă.

În 1944, Comitetul pentru Programe Postbelice, creat de Departamentul de Stat pentru a oferi consultanță pe problemele ce vor constitui tematica acordului de pace, nu a exprimat „obiecții serioase față de ocuparea Basarabiei și Bucovinei de Nord de către U.R.S.S.”. Comitetul considera mai potrivit ca problema rectificării frontierei dintre Uniunea Sovietică și România, din cauza considerentelor etnice, să rămână deschisă.

Faptul că Statele Unite nu au sprijinit aspirațiile teritoriale ale României reprezentase o dezamăgire pentru români încă de la finalul Primului Război Mondial, dacă nu chiar de la finalul celui de al doilea război balcanic. Deși intrarea Statelor Unite în război, la 6 aprilie 1917, s-a dovedit, în final, decisivă pentru Aliați, aceasta nu a însemnat și o asistență imediată sau vreo speranță în acest sens pentru România. Și sprijinul moral și diplomatic din partea Statelor Unite a fost considerat inacceptabil de mic față de așteptările românilor.

siei să fie protejate cât mai bine și, atât cât se poate, toate deciziile de importanță vitală pentru ea și, în special, cele ce privesc suveranitatea asupra teritoriului fostului Imperiu Rus să rămână în suspensie.“ Colby a scris că politica Statelor Unite este „de a nu recunoaște Statele Baltice ca națiuni independente de Rusia“ și „de a refuza să aprobe decizia Consiliului Suprem de la Paris de a recunoaște independența Georgiei și Azerbaidjanului“. Deși recunoșteau independența Armeniei, Statele Unite „au adoptat poziția ca trasarea definitivă a granițelor să nu fie făcută fără cooperarea și acceptul Rusiei.“ Statele Unite, declara Colby, „au fost ghidate în politica externă de o prietenie loială față de Rusia. Nu dorim ca, în timp ce se află neajutorată în ghearele unui guvern nereprezentativ, care acționează doar prin forța brutală, Rusia să fie slăbită și mai mult printr-o politică de dezmembrare, concepută în baza altor interese decât cele rusești“.

Doctrina Colby, întruchipată în aceste mesaje, avea să domine abordarea de către Statele Unite a problemei basarabene până în 1933. Însă, așa cum puncta ministrul român Davila în *Aide-Memoire-ul* din 1933, această politică, în ciuda a ceea ce Colby a scris ambasadorului italian, nu fusese aplicată consecvent și în cazul altor țări. În cele 14 puncte, președintele Wilson ceruse o Polonie independentă și, la 29 ianuarie 1919, Statele Unite recunoscuseră independența Poloniei, stat reconstituit din teritorii ce aparținuseră germanilor, austrieșilor și rușilor. După ce administrația republicană a președintelui Warren Harding o înlocuise pe cea a lui Wilson, Statele Unite, contrar doctrinei Colby, în iulie 1922, au extins *de jure* recunoașterea independenței Statelor Baltice.

Davila, în *Aide-Memoire*, puncta inconsistența politicii Statelor Unite în cazul Basarabiei prin prisma politicii față de Lituania, Leto-

nia, Estonia, Polonia și Finlanda. Nota că reprezentanții Departamentului de Stat declară că situația Basarabiei nu este identică, pentru că „guvernul sovietic acceptase schimbările teritoriale deja menționate, dar nu și pierderea Basarabiei“. La aceasta, Davila a răspuns că, conform notelor lui Colby, regimul bolșevic nici nu avea dreptul la astfel de daruri.

Davila puncta și alte standarde duble utilizate de Departamentul de Stat american. După adoptarea Legii de imigrație din 1924, „deși evitând orice poziție categorică pe acest subiect, Statele Unite au unificat cota de imigrație pentru Lituania cu cota Poloniei, recunoscând astfel implicit situația *de facto*“. În contrast, cota pentru Basarabia a fost inclusă în cota Rusiei până în iunie 1931. Apoi, ca o concesie specială față de sensibilitățile românești pentru acest subiect, Departamentul de Stat american a separat cota Basarabiei de cota Rusiei și a stabilit o cotă diferită pentru acest teritoriu. Guvernul român a cerut Departamentului de Stat să facă un pas în plus și să includă cota Basarabiei în cota românească. Cererea a fost refuzată de Departamentul de Stat, pe motiv că „acest lucru nu poate fi făcut fără ca în același timp să recunoască tacit apartenența Basarabiei la România.“

Carol Davila, al cărui *Aide Memoire* a fost inspirat de așteptările sale că Administrația Roosevelt, din motive

Basarabence

ferința Ambasadorilor lui Brainbridge Colby, secretarul de Stat american. Proiectul prevedea că interesul păcii „făcea de dorit asigurarea imediată a exercitării atributelor suveranității asupra Basarabiei, conform dorințelor populației...”. Continua: „după criterii geografice, etnografice, istorice și economice, unirea Basarabiei cu România este justificată pe de-a-ntregul” și „populația Basarabiei și-a manifestat deja dorința de a vedea Basarabia reunită cu România”. Tratatul concluziona că „Înaltele Părți Contractante recunosc prin urmare suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei”.

Secretarul de Stat Colby afirmase deja la 24 martie 1920, în fața ambasadorului francez, că politica americană era ca în probleme ce vizează Rusia „nicio decizie sau acord să nu poată fi ratificat fără acceptul Rusiei, [...] atunci când va avea un guvern recunoscut de lumea civilizată”. El i-a răspuns ambasadorului Wallace cu faimoasa directivă ce avea să reprezinte poziția Statelor Unite în chestiunea Basarabiei până în 1933. Colby a refuzat proiectul propus și i-a cerut lui Wallace să nu participe la discuțiile ce au dus la redactarea Tratatului de la Paris. Colby scria: „Acest guvern a refuzat constant să se implice în discuțiile privind revendicările României în provincia Basarabia. Trebuie să reiterați poziția acestui guvern că Statele Unite trebuie din nou

să refuze participarea la orice tratat ce tinde să dezmembreze Rusia”.

Wallace a insistat asupra subiectului, afirmând: „Toți colegii mei și-au exprimat speranța că Statele Unite vor semna totuși tratatul, iar mie mi s-a cerut să expediez o telegramă cu un ultim apel presant”, dar Colby a rămas de neclintit. A răspuns: „având în vedere refuzul acestui guvern de a aproba o politică ce ar provoca dezmembrarea Rusiei [...] trebuie să vă informați colegii că ați primit instrucțiuni să nu semnați, în acest moment, niciun tratat referitor la Basarabia. Ar trebui să adăugați că este opinia Departamentului de Stat că precipitarea unor măsuri în legătură cu acest subiect poate numai să ofere bolșevicilor un alt pretext pentru a stârni sentimentele naționale pe motiv că Aliații dispun de teritoriul Rusiei într-un moment în care un

guvern reprezentativ rus nu-și poate face auzită vocea”.

Intre cele două directive trimise ambasadorului Wallace, secretarul de Stat Colby a răspuns, în august 1920, unei întrebări a ambasadorului italian la Washington, Baron Romano, în legătură cu reacția americană față de intrarea trupelor ruse în Polonia. Colby a afirmat că Statele Unite susțin o „Polonie unită, liberă și autonomă” și „independența și integritatea teritorială a acesteia.” În același timp, și-a exprimat „încrederea de neclintit în poporul rus și în viitorul său”. El a subliniat: „Statele Unite sunt sigure că Rusia reîntregită, liberă și unită își va relua un loc de frunte în lume, alăturându-se națiunilor libere în apărarea păcii și respectarea justiției. Până la sosirea acestui moment, Statele Unite consideră că prietenia și onoarea cer ca interesele Ru-

Secretarul de Stat Robert Lansing (în stânga) a ignorat părerea Comisiei de cercetare, înființată de președintele Woodrow Wilson în 1917, pentru a pregăti Conferința de Pace, conform căreia „cel mai important aspect al problemei basarabene îl reprezintă, fără îndoială, afinitățile etnice și lingvistice ale unei părți însemnate a populației cu România”

România, ca aliat al Germaniei, a fost parte a tragediei de la Stalingrad. Un numeros corp expediționar, cifrat la peste 230.000 de ofițeri, subofițeri și soldați români, a luptat în marele Cot al Donului și în Stepa calmucă. Cele două structuri operative române, Armata 3, comandată de generalul Petre Dumitrescu, și Armata 4, ce avea în frunte pe generalul Constantin Constantinescu-Claps, dispuse la flancurile Armatei 6 germane, principala grupare de forțe ce acționa direct pe Stalingrad, au suportat șocul contraofensivei sovietice, declanșată la 19 și 20 noiembrie 1942.

Având fâșii de apărare foarte largi, „înșirate, ca mărgelile pe ață“, după expresia plastică a generalului Ilie Șteflea, șeful Marelui Stat Major, cu o dotare insuficientă, mai ales în armament antitanc și greu, insuficient aprovizionate, marile unități române au rezistat pe alocuri eroic, dar nu au putut face față puternicei concentrări de forțe și mijloace, realizate, începând cu jumătatea lunii septembrie 1942, de către comandamentul sovietic.

Militari români în tranșeele de la Stalingrad, septembrie 1942

ÎN „CERCUL“ DE LA STALINGRAD

PETRE OTU

Apărarea trupelor române a fost depășită, iar la 22 noiembrie, în zona Kalaci, forțele sovietice au făcut joncțiunea. Armata 6 germană, comandată de generalul Friedrich von Paulus, a fost încercuită. Soarta Armatei 6 germane au împărțășit-o și două mari unități române, Diviziile 1 Cavalerie și 20 Infanterie, precum și „Detășamentul colonel Voicu“.

Drumul spre catastrofă

Divizia 20 Infanterie, comandată până la 20 iulie de generalul Gheorghe Geor-

gescu și apoi de generalul Nicolae Tătăranu, a fost adusă pe front în luna martie 1942. Încadrată în Corpul 6 Armată, comandat de generalul Corneliu Dragalina, sau subordonată unor comandamente germane, marea unitate a urmărit trupele sovietice, ajungând după lupte puternice și marșuri epuizante, la începutul lunii septembrie, la sud de Stalingrad. Între timp, a intrat în compunerea Corpului 4 Armată german, care acționa direct asupra orașului, cu misiunea de a asigura flancul drept al acestuia.

„Trecerea sub ordinele germane, scria generalul Tătăranu, îmi dădea un avantaj: aveam hrană bună și la timp; în plus, eram susținut la nevoie cu artileria anticar și chiar cu care de luptă. Aveam însă un mare dezavantaj: germanii nu cunoșteau țărâna, materialul și puterea de luptă ale unei divizii românești și ne considerau egali cu ei“.

În lunile octombrie-noiembrie 1942, frontul Diviziei 20 a fost relativ liniștit, toată lumea așteptând căderea orașului lui Stalin și pregătindu-se pentru o nouă iarnă în Rusia. O declară și generalul

economice, va recunoaște și stabile relații diplomatice cu Uniunea Sovietică, spera că recunoașterea *de facto* de către americani a Basarabiei ca parte din România va pune presiune pe U.R.S.S., care dorea să obțină recunoașterea diplomatică din partea Statelor Unite. Davila nu a avut prea mult succes să obțină o recunoaștere explicită a Basarabiei ca teritoriu românesc. Însă eforturile sale și dorința americanilor de a pune capăt la ceea ce era considerat ca discriminare împotriva firmelor americane din România au convins Statele Unite să facă o concesie. În mai 1932, Richard Flournoy, asistentul consilierului juridic al Departamentului de Stat, a recomandat ca subiectul să fie închis într-o manieră subtilă

Imaginea Nistrului, din cetatea Hotinului

„și pur administrativă.“ Includerea cotei de imigrație pentru Basarabia în cota românească „ar constitui *ipso facto* o recunoaștere a acestui

teritoriu ca teritoriu românesc.“ Măsura, spunea Flournoy, poate fi justificată „nu numai în temeiul administrării unei cote, dar, de asemenea, ca o necesitate de a regulariza jurisdicția consulară în provincia disputată.“ Până la urmă, „prin includerea Basarabiei în jurisdicția consulară a Consulatului din București, prin acceptul nostru de a acorda viză pe pașapoartele românești ale persoanelor născute în Basarabia și prin adresarea către autoritățile române pentru protecția oricăror interese sau drepturi americane în Basarabia, am recunoscut de fapt *statu-quo-ul*.“

(Va urma)

Versiune în limba română
Dana DOLGHIN

BLITZ... CONCURS 200

Anul acesta se împlinesc 200 de ani de la pierderea Basarabiei. Revista noastră organizează un concurs adresat cititorilor din teritoriul dintre Prut și Nistru. Premiul constă într-un abonament pe un an la ediția *on-line* a revistei Magazin istoric.

Trimiteți, până la 15 ianuarie 2013, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea Blitz – 200).

– Până în ce an a dominat doctrina Colby abordarea Statelor Unite față de Basarabia?

Răspunsul corect la Blitz... Concursul 200 din luna noiembrie 2012 este:
2 aprilie 1917

Adresa la care puteți trimite răspunsurile: mistoric@gmail.com. Vă rugăm să precizați numele, adresa și numărul de telefon.

tează căpitanul Stan V. Gheorghe, un sătuc în stepă, locuit de calmuci, compus din câteva case mai arătoase, era așezat pe ambele părți ale unui pârau, care ca orice curs de apă mic – de stepă – în cea mai mare parte a anului avea albia seacă; ici-colo câte un băltan cu apă stătută, necesară vitelor și udatului grădinilor de zarzavat. În rest, căsuțe mici, compuse dintr-o cameră pentru locatari și un mic antreu. În acesta, la unele gospodării tronau cu simțământul de stăpân deplin vreo capră sau două-trei oi. În imobilul cel mai încăpător se găsea instalată ambulanța divizionară. În alte două-trei case mai răsărite se improvisaseră magazine ale Serviciului Intendență, ateliere, birouri înghesuite în câte un colțisor. Brutăria de campanie, formațiune compusă din elemente cu mobilitate redusă, era cea care ar fi dat cea mai mare bătaie de cap, în caz de precipitare a evenimentelor. Cuptoare grele, trase cu doi și, la nevoie, trei perechi de boi fiecare, cu etape de 10 km pe zi, erau condamnate să cadă sigur pradă inamicului pe timpul retragerii. Și totuși nu s-a întâmplat așa.

Un camion german cu câțiva ostași se deplasa în noaptea de 21/22 noiembrie spre gara Tinguta. Cu tot întunericul, mergând încet și precaut, la circa un km după ieșirea din sat, au observat câteva siluete de tancuri în fața lor. Și-au dat seama că au în față blindate sovietice, astfel că au făcut cale întoarsă, alar-

Mareșalul Erich von Manstein a încercat, fără succes, despresurarea trupelor încercute de sovietici la Stalingrad

mând posturile de luptă de la marginea satului. Acele posturi aveau și o baterie de aruncătoare de mine de 120 mm. Câteva salve și-au făcut efectul, tancurile sovietice rămânând pe loc, întrucât au crezut că au în față o poziție puternică de rezistență.

Răgazul de câteva ceasuri a fost folosit din plin; la adăpostul întunericului, formațiunile de servicii, inclusiv masivele cuptoare de pâine, s-au strecurat spre vest. A doua zi, către orele zece, după ridicarea ceții dense, blindatele sovietice au reluat atacul și

și-au dat seama de adevărata stare de lucruri. Un grup de militari, în frunte cu maiorul Dumitru Băltățescu și căpitanul Stan V. Gheorghe, au fugit în ultimul moment, dar nu spre vest, ci spre nord, spre punctul de comandă al diviziei. A fost o hotărâre deliberată, întrucât s-au simțit datori să aducă la cunoștința comandantului situația creată. În felul acesta au ales infernul încercuirii și implicat umilinta captivității, a prizonieratului.

De aici a plecat sintagma menționată mai sus. Din întreaga Divizie 20 Infanterie, ce avea, la plecarea spre front, circa 12.000 de oameni, la care s-au adăugat alte câteva mii trimise pe front ca întăriri, s-au întors, la 15 aprilie 1943, în garnizoanele de reședință din Ardeal, doar 54 ofițeri, 39 de subofițeri și aproape 1.500 de militari. Ofițerilor și subofițerilor li s-au cerut rapoarte detaliate despre ceea ce s-a întâmplat la Stalingrad, documente ce constituie astăzi izvoare prețioase pentru drumul de luptă al mării unități.

Viata în „cere“

Întrucât Divizia 20 Infanterie rămăsese fără formațiunile de servicii, germanii au luat decizia înglobării trupelor române în unitățile germane. De remarcat că generalul Nicolae Tătăranu a înțeles situația, a acceptat soluția și „s-a îngrijit, după cum scria generalul Jaenecke, ca fiecare ostaș român,

Un tanc Panzer III din dotarea trupelor române de la Stalingrad

Tătăranu: „Duceam o viață liniștită [...] Pe front, foc foarte rar, incursiuni mici, fără importanță“. Dar, așa cum constatau structurile de cercetare, era liniștea dinaintea furtunii, semnele unei viitoare acțiuni de mare amploare fiind din ce în ce mai evidente. Unul dintre ele era încetinea unităților sovietice de a consolida aliniamentul propriu, ceea ce denota intenții ofensive.

La rândul ei, Divizia 1 Cavalerie, comandată de colonelul, ulterior general, Constantin Brătescu, a fost adusă cu trenul din țară, în cadrul așa-numitului eșalon doi și dispusă la est de Klețkaia, la flancul stâng al Diviziei 113 germane și apoi al Diviziei 13 Infanterie române. Deși nu luptase în lunile de vară ca Divizia 20 Infanterie, se confruntau, în general, cu aceleași lipsuri. În plus, a fost nevoită să respingă numeroase atacuri ale sovieticilor, ceea ce îi uzase forțele.

În dimineața zilei de 19 noiembrie 1942, în Cotul Donului s-a declanșat contraofensiva sovietică din capetele de pod de la Bolșoi și Klețkaia.

Prin breșa creată, dispozitivul Diviziei 1 Cavalerie era în pericol să fie întors, astfel că ea a fost obligată să-și restructureze flancul stâng, acolo unde se repliașe și „Detașamentul Voicu“, ce avea practic valoarea unei grupări tactice. Legătura cu Armata 3 fiind întreruptă, Grupul de Armate german „B“ a hotărât ca aceste forțe să intre în compunerea Armatei 6 germane.

La sud de Stalingrad, ofensiva sovietică nu a constituit

Generalul Corneliu Dragalina,
comandantul Corpului 6 Armată

Generalul Nicolae Tătăranu,
comandantul Diviziei 20
Infanterie

Generalul Petre Dumitrescu,
comandantul Armatei 3

Generalul Gheorghe Stavrescu,
comandantul Diviziei 14
Infanterie

o surpriză. În seara zilei de 19 noiembrie, către ora 19.30, patru dezertori sovietici au declarat că a doua zi dimineață, la ora trei, Armata Roșie va declanșa ofensiva, atacul lor fiind sprijinit de un număr mare de blindate.

Regimentul 91 Infanterie și Batalionul de Pionieri din Divizia 20 Infanterie, ajutate de divizionul tunuri 76, al Regimentului 40 Artilerie, au luptat exemplar, rezistând chiar și după ce fuseseră depășiți. Atacul infanteriei a fost respins, dar acțiunea tancurilor a decis soarta bătăliei, una dintre cauze fiind ineficiența materialului de artilerie. Luptele au continuat și în zilele următoare, dar divizia a fost nevoită să-și restructureze dispozitivul, rămânând în încercuire.

Efectivele marilor unități din „cercul“ sau „cetatea Stalingrad“ totalizau, după statisticile Marelui Stat Major, 12.607 de persoane, dintre care Divizia 20 avea 6.134 de militari (244 ofițeri, 201 subofițeri și 5.669 trupă), Divizia 1 Cavalerie 4.745, iar „Detașamentul Voicu“ 1.728.

„De la Stalingrad s-au întors numai boii“

Această sintagmă a circulat mult în armata română după declanșarea contraofensivei sovietice, iar semnificațiile acordate de militarii români au variat după context. De unde a plecat această butadă? Formațiunile Diviziei 20 Infanterie erau dispuse în zona localităților Seti-Zibenko, cu grosul în Seti. „Acesta, no-

examen foarte dur. Între ei, însuși comandantul marii unități, generalul Nicolae Tătăranu (*Magazin istoric*, nr. 12/1997).

Sfârșitul

Rezistența grupării germane încercuite la Stalingrad, căreia Hitler i-a cerut imperios să rămână pe loc, depindea, în mare măsură, de capacitatea aviației germane de a asigura aprovizionarea cu hrană, muniție, combustibil, echipament sanitar etc., mai ales după ce operațiunea „Viscolul” (12-23 decembrie 1942), executată de Grupul de Armate „Don”, comandat de mareșalul Erich von Manstein, a eșuat. El ajunsese la circa 50 de km de gruparea încercuită, dar aceasta avea combustibil doar pentru 30 de km, ca să încerce o străpungere.

Prin urmare, starea materială și morală a celor din „cerc” s-a deteriorat constant. Rațiile de pâine ajunseseră la 200 grame de pâine pe zi și chiar mai puțin, iar cota de muniție alocată fiecărui luptător spre finalul perioadei era de cinci cartușe pe zi.

„Suntem în lunile decembrie-ianuarie, își amintea căpitanul Stan V. Gheorghe, deci în miez de iarnă. Cu fiecare atac, cercul se strânge. Suntem împinși spre centru, siliți să scobim alte adăposturi în pământul înghețat bocnă. Dacă se mai puteau numi adăposturi niște zgârieturi superficiale. Și mantia aceea de zăpadă imaculată, pe toată întinderea cât putea vedea ochiul, își schimba strălucirea numai în urma atacu-

rilor. Atâtea leșuri rămăneau presărate, ca niște pete negre pe luciul strălucitor, încât bilanțul acțiunii, morții, se puteau număra de la distanță, stând pe loc”.

Câțiva ofițeri inimoși, cu toate greutățile, au scos un ziar, *Ardealul*. Divizia 20 era formată din ardeleni, iar lozincă propagată obsesiv de regimul Antonescu, de la începutul campaniei anului 1942, a fost aceea că recuperarea Transilvaniei de Nord-Est trecea prin Stalingrad. Lipsa cronică a hârtiei și intensitatea crescândă a luptelor au determinat părăsirea inițiativei după doar două numere.

Planul de operație sovietic pentru lichidarea grupării germane a fost definitivat la 9 decembrie 1942 și a purtat denumirea de cod „Inelul”. El prevedea scindarea grupării încercuite prin lovituri date spre centrul ei din direcții

opuse și apoi lichidarea ei pe părți. Datorită contraofensivei Grupului de Armate „Don”, planul nu a putut fi materializat. El a fost revizuit și pus în aplicare la 10 ianuarie 1943, după ce von Paulus refuzase, anterior, ultimatumul sovietic. La începutul lunii februarie 1943, orice rezistență încetase în „cercul” de la Stalingrad.

Militarii români care au supraviețuit, inclusiv generalii Constantin Brătescu și Romulus Dumitriu (cei doi fuseseră avansați între timp) au fost luați prizonieri. Romulus Dumitriu, comandantul infanteriei Diviziei 20 Infanterie, a rămas la comanda marii unități, după „plecarea” lui Tătăranu.

Prezența militarilor români în „cercul” de la Stalingrad rămâne un episod al istoriei militare române insuficient abordat până în prezent. ■

Știința în cuvinte potrivite
cu Corina Negrea și Dan Manolache
luni-vineri de la 13.15

Radio România Cultural
cultural.srr.ro

capabil de luptă, să fie încadrat în frontul de apărare. A luat energice măsuri împotriva unor ofițeri și trupă care nu au corespuns“.

Inițiativa înglobării unităților românești în cele germane a venit pe fondul înrăutățirii considerabile a raporturilor interaliate. Confruntarea de la Stalingrad a generat o foarte gravă criză în raporturile româno-germane, trupele române fiind acuzate de noncombat. Diverși comandanți germani au mers până la a cere aducerea în fața Curtii Marțiale a unor comandanți de rang înalt, așa cum a fost cazul comandantului Diviziei 14 Infanterie, generalul de brigadă Gheorghe Stavrescu, și a șefului său de stat major. Adevărul era că în acele condiții marile unități românești rămase în încercuire nu aveau capacitatea de a rezista singure.

Generalul Tătăranu a preluat funcția de comandant al tuturor trupelor române din „cetatea Stalingradului“, luând măsuri pentru refacerea capacității lor de luptă. „În primele zile ale lunii decem-

brie 1942, scria el, toate unitățile românești și tot materialul ce se putea utiliza era pe front, în perfectă ordine și încadrate în unitățile germane. Resturile ce nu puteau lupta erau organizate și încadrate. Pe măsură ce se creau disponibilități, erau trimise pe front la unitățile românești respective“. Comandanții români de rang mai înalt nu mai aveau atribuții operative, ci numai disciplinare și, eventual, de aprovizionare. După „lecția“ de la Cotul Donului și Stepa calmică, germanii n-au mai dorit să lase unități române constituite, cu sectoare de front distincte.

Locotenent-colonelul Pădureanu, șeful de stat-major al Diviziei 20 Infanterie, semnală și situații de gravă indisciplină ale unor militari români din Batalionul 901, comandat de maiorul Richard Belcescu („Detașamentul Voicu“), aduși pentru reabilitare pe front. La prima confruntare mai grea, batalionul s-a destrămat. Mulți dintre militari, scria locotenent-colonelul Pădureanu,

„se transformaseră în bandiți care jefuiau camarazi și locuitori din zona Karpovka și orașul Stalingrad, unde trăiau prin catacombe“. În aceste condiții s-a ajuns chiar la incidente grave, jandarmeria germană recurgând la împușcarea unor militari români. Generalul Tătăranu a aprobat această măsură extremă necesară menținerii disciplinei în „cercul“ de la Stalingrad

Situația nu trebuie generalizată, pentru că marea majoritate a militarilor români și-a făcut datoria. „Soldatul nostru, în special infanteristul din primele linii, scria locotenent-colonelul Pădureanu, s-a arătat un foarte rezistent și foarte devotat soldat, îndurând cu stoicism și cu multă bunăvoință situațiile cele mai grele [...] Soldatul nostru, continua el, a dovedit că știe să rabde. După două luni de încercuire, rezistența lui nu slăbise. Am rămas cu impresia că rezistența lor devine, astfel, superioară soldatului german“. În schimb, ofițerii au avut o comportare contradictorie, unii căzând la acest

Atât a mai rămas din caii unităților de cavalerie române aflate în încercuire: șeile; caii au fost mâncați

Generalul Romulus Dumitriu (primul din stânga), alături de colegii germani de prizonierat: generalii von Daniel, Schlemmer, Moritz Drebber și Otto Rinaldi

Vedere de pe Teatrul Național,
spre actuala str. Ion Câmpineanu

particularitate a maidanelor o reprezenta faptul că erau individualizate. Aveau un nume și o viață proprie, bucureștenii neputând rata ocazia de a-și boteza locurile unde aruncau gunoaiele, mai ales cu numele proprietarilor. Dar asta nu era o regulă. Astfel, avem cunoștința de Maidanul Petrachi (unde se află azi Grădina Ioanid), de Maidanul Stăpânirii (azi Grădina Icoanei), Maidanul Dumitru, Maidanul Bănică, Maidanul Grigore Ghica, Maidanul Popa Soare, ca și de maidanul țigăniei lui Pașanghel din mahalaua zisă a „Cișmelei”, de la Cișmeaua Mavrogheni. Toate aceste locuri aveau o suprafață considerabilă, în jurul a unui hectar și jumătate.

Pe lângă maidane erau amintite și „gropile”, care erau tot maidane, dar terenul era mult mai adâncit. Gropile erau „scufundările locurilor acelor haznale”, care „fuseseră adâncite și lărgite de localnicii care scosesea cândva de-acolo nisip și pietriș pentru căsuțele ce își durau în mahalale, iar apoi fuseseră năpădite de buruieni. Rămase astfel, ele deveniseră loc de joacă al copiilor și uneori chiar maidane de zacere a gunoaielor zvârlite de prin curțile vecine”, scrie

George Costescu, autorul unei monografii a Bucureștilor. Așa erau Gropile lui Neptun (numite astfel pentru că acolo fusese găsită o statuie de marmură a zeului Neptun, cu ocazia reconstruirii unei case). Acestea se aflau chiar în centru, unde ceva mai târziu

vor fi Școala Italiană și bustul lui Luigi Cazzavillan, întemeietorul ziarului *Universul*. (Școala Italiană a fost la început pe Strada Berzei nr. 113, pentru ca mai apoi, în 1901, să se mute în Strada Păunilor nr. 19, colț cu Strada Neptun.) Erau apoi Gropile lui Aristide, din mahalaua Madritului (pe locul Grădinii Ioanid), cuprinsă între străzile Țăranilor (azi Strada Aurel Vlaicu) și Polonă, la porțiunea din sus de Grădina Icoanei, adică pe locul prins astăzi de Parcul Ioanid; Gropile lui Pipăilă (un țigan vestit ca staroste al hingherilor), dinspre Colentina, și Gropile lui Uatu (sau Oatu), din cartierul Grant.

Dacă la început maidanele erau locuri cu bălării, animate doar de trecătorii care scurtau drumul către casă și de copiii pentru care gropile deveniseră spațiul ideal de joacă, cu timpul, ele au ajuns să îndeplinească funcții sociale și de divertisment. Astfel „îmensus maidan Duca” (vizavi de Grădina Cișmigiu, pe locul unde s-a ridicat Palatul Ministerului Lucrărilor Pu-

blice, până mai ieri Primăria Municipiului București) era ziua „loc de întâlnire gălăgioasă a slujnicilor, soldaților și oltenilor” – nota Henri Stahl – și tot acolo s-a instalat și un bălci permanent cu bărci, călușei și barăci.

Maidanele se însufleteau mai ales în timpul sărbătorilor religioase de peste an. Pe întinsele și numeroasele locuri goale se așezau provizoriu panorame, menajerii, circuri, barăci cu ținte pentru tras la semn. Și, se spune, aproape nu rămânea maidan neocupat în zilele dintre Paști și Duminica Tomii.

Iarna, odată cu venirea Crăciunului, locuitorii Capitalei mergeau la circurile ce-și instalau corturile pe maidane. Cele mai rentabile erau maidanele situate în poziții mai bune, mai centrale, acolo desfășurându-se tot felul de spectacole mai mult sau mai puțin atractive, la care venea multă lume, căci românul era obișnuit să caște gura și să dea năvală, mai cu seamă la marile sărbători și în zilele nelucrătoare. Caravanele încărcate cu oameni și animale se așezau cu precădere pe maidanele Brezoianului sau pe cel pe care se va ridica Palatul Poștelor. Se dădeau câte două reprezentații pe zi.

Circuri cu faimă au fost al lui Hüttermann (care a ars în 1883), al lui Schull, al lui Schuchmann, și în sfârșit al lui Sidoli, care s-a și stabilit la

Casa Procopia de pe Calea Plevnei

TIMPUL MAIDANELOR

LELIA ZAMANI

● Maidanul, prietenul bucureșteanului ● De la gropi de gunoaie la loc de divertisment ● Plăcerea de a căsca gura ● Valsul circarilor ● Raiul tântarilor ● Ion Ghica și Nicolae Bălcescu fugăriți de câini ● „Boschetarii“ de la Gara de Nord ● „Bastionul mizeriei“ de lângă Cișmigiu ● Două zile, flăcări pe cerul Capitalei ● Marile edificii, pe locul unor maidane

Într-o casă din groapa lui Oatu (cartierul Grant), locul acțiunii romanului lui Eugen Barbu, Groapa

viran în interiorul sau la marginea unei localități“.

Pe aceste spații largi, neîngrădite, lipsite de orice construcție, pe care domneau bălăriile, se aruncau tot felul de gunoaie, chiar și cadavre de animale. Erau „nesfârșite locuri virane pe care pasc vitele lăptarilor“ și unde „se răsfață la soare, emanând duhuri pestilențiale, mortăciuni și gunoaie de tot felul ori mlaștini, bogate în broaște și țânțari febriferi“ – scrie Henri Stahl în Bucureștii ce se duc.

La jumătatea secolului al XIX-lea, dar și mult mai târziu, în primele decenii ale secolului al XX-lea, maidanele constituiau o realitate deloc plăcută a Bucureștilor. Termenul de maidan vine din limba turcă, de la „meydan“, și, conform Dicționarului Explicativ al Limbii Române, înseamnă „teren deschis, loc

Defilarea artiștilor de circ la Moși, în 1929

Artiștii cheamă lumea la reprezentație

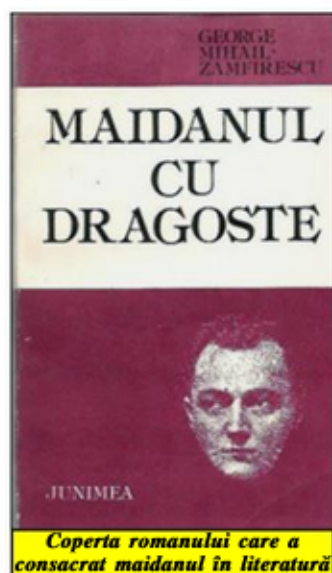
nu fusese căsătorită. Încă din timpul vieții, Crângul și Gropile, care i-au purtat numele, au fost năpădite treptat de sărăciea orașului, care și-a făcut, cum a putut, case de chirpici și paianță. După moartea Procopoaiei, au fost expropriati 98 de inși pentru a se construi Gara Centrală. Aceștia au luat banii dați ca despăgubire, însă au continuat să locuiască acolo și, pe lângă ei, s-au mai așezat și alți nevoiași, care și-au încropit, nestingheriți, câte un adăpost pe uriașele maidane.

Fostul Câmp, Crâng și Gropile Procopoaiei (acestea din urmă umplute abia în 1883 cu pământul scos din noua albă a Dâmboviței) au devenit încet un „haos de maghernițe, grajduri, băltoace de noroi și zone întrerupte ici-colo de latrine din cluci de coceni”. Așa s-a născut „un bastion al mizeriei care a continuat să crească nestingherit ani în șir”, până ce, descoperit, a uimit orașul mai ales că era la doi pași de Cismigiu. Abia în septembrie 1928 o armată alcătuită din măturotori, polițiști, jandarmi și funcționari ai Primăriei, înarmați cu târnăcoape, răngi, cazmale, lopeți și tomberoane, au început dărâmarea cocioabelor și acareturilor celor instalați acolo, aruncându-li-se oamenilor

lucrurile în drum, acțiune nu lipsită de împotrivirea acerbă a celor ce se vedeau evacuați. Tot ce n-a putut fi demolat a fost ars și două zile și două nopți s-au văzut flăcări pe cerul Capitalei, păzite de pompieri pentru a nu se răspândi focul. Dărâmarea și curățirea au durat până la sfârșitul primăverii anului 1929, când Primăria a înconjurat locul cu gard întins până în Strada Știrbei Vodă. În spatele gardului a început să se construiască, în 1934, Căminul Studentesc, cu bani adunați prin subscripție publică. Ulterior a fost ridicată în apropiere și Facultatea de Drept.

Și alte maidane au cunoscut profunde schimbări. Începând cu 1890 societatea Creditul Funciar Urban, în colaborare cu Primăria, a demarat un proiect intens de parcelare pe scară largă a maidanelor de gunoaie și construirea de case de locuit. Pe lângă aceste locuințe, spre sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul veacului următor, a fost înălțată majoritatea marilor edificii bucureștene, care dăinuie până astăzi: Ateneul Român, Palatul C.E.C., Palatul Poștelor (azi Muzeul Național de Istorie), Palatul de Justiție etc.

Timpul maidanelor a început treptat să apună, chiar dacă nu de tot, și o notă puțin nostalgică, dar mai mult realistă, se strecoară în evocările acestor locuri. O complexă lucrare în acest sens este romanul *Maidanul cu dragoste* al lui G.M. Zamfirescu, care a fost privit drept creația românească emblematică

despre existența cea de toate zilele a periferiei românești. Autorul descrie plastic maidanele lui „de haimanală, de joacă și de isprăvi rele, imperiu cu gunoi în gropile prin care trecuse Dâmbovița, înainte de canalizare, și cu păduri minuscule de mărăcini cu frunza cărnoasă de un verde crud și țepi de aur”, cu ciulini pe care numai el știa cum să îi arunce în părul fetelor ca să nu se mai descurce „și scaieți cu floarea în puf violet – cea mai frumoasă floare” pe care o văzuse până atunci. Maidanele aflate „în spatele cazarmelor, din șoseaua Basarab și până la Gârlă, pe cele două versante ale dealului, de unde pleca, gâfâind, și se înapoia, ca o furtună, trenul de Giurgiu”, i-au marcat întreaga existență.

Fie că au fost locuri mizere ori locuri de plimbare și distracție, ori și una și alta, maidanele au avut o identitate proprie, strâns legată de oamenii care le-au dat viață, sfârșind prin a întregi Bucureștiul cu o față nouă, modernă, departe de ce fuseseră cândva. ■

Ministerul Lucrărilor Publice în 1910, ridicat pe locul unui maidan bucureștean din preajma bălții Cismigului

noi, ridicând și o clădire adecvată, care acum nu mai este, fiind dăruită după Primul Război Mondial. Pe maidanul pe care s-a construit mai târziu Palatul Poștelor a stat trei-patru ani vestitul circ Suhr, care avea în program și numărul fraților Avolo, ale căror acrobații uimeau pe atunci lumea bucureșteană. Victor Bilciurescu povestește că acestor gimnaști, un compozitor român le-a compus și un vals, intitulat *Valsul Avolo*, devenit repede foarte popular, bucureștenii cu stare ajungând să-l cânte, instrumental, și la ei acasă. Tot pe acest maidan, au clădit și deschis frații Mircea, veniți din Ardeal, celebra lor berărie „La Carul cu bere” (*Magazin istoric*, nr. 12/2007). Vizavi, pe locul unde se află azi Palatul C.E.C., s-a instalat un timp o menajerie considerată a fi fost cea mai mare văzută până atunci, pentru că avea animale rare, multe aduse de departe, precum și sute de papagali, de diferite specii și mărimi. Și menajeria și cirul Suhr funcționau în anul 1878, după amintirile lui Victor Bilciurescu.

Câmpul Moșilor, pe care mult timp s-a ținut Târgul Moșilor, era tot un maidan, la fel ca și grădina lui Heliade, care umbra fosta casă a lui Ioan Heliade Rădulescu, precum și locul ce rămăsese după dispariția grădinii cu pomi roditori a lui Ioanid. Acest din urmă teren, împreună cu maidanul aflat pe actuala grădină a Icoanei, pe vremea ploioasă se umpleau de apă, formând o baltă cu lîntiță verde deasupra. De altfel, multe maidane, indiferent de mărimea lor, erau inundate odată cu venirea ploilor, dar, imediat ce apărea soarele și pământul se usca, erau gata „să primească o panoramă sau o comedie

unde se puneau femeii cu barbă, copii lipiți, înghițitori de foc și săbii, fachiri, scamatori, câte un șarpe, ori o focă sau morsa, prezentate ca numere de mare senzație cu o trâmbiță și o tobă la intrare”, scrie Victor Bilciurescu. Indiferent de tarife, oamenii se călcau pe picioare pentru a vedea aceste „comedii”, până ce o nouă ploaie transforma maidanele din nou în bălți în care orăcăiau broaștele și roiau țânțarii și muștele. Mortalitatea în rândul populației se datora într-o oarecare măsură și existenței acestor maidane, care reprezentau o sursă sigură de epidemii, pentru că acolo se aruncau diferite gunoaie, dar și hoiuri, iar odată cu bălțile formate de potopul ploilor, se înmulțeau cazurile de malarie din cauza mulțimii de țânțari care tăbărau fără milă pe bucureșteni.

Dar maidanele nu erau prea prietenoase cu oamenii nici când erau uscate, din pricina câinilor ce-și făceau veacul pe acolo. Scriitorul Ion Ghica, în tinerețe, obișnuia să piardă nopțile, dormind adesea după ce se făcea ziua; iar somnul, după cum povestește el singur, și-l făcea pe un scaun rezemat de masă, fără a se atinge săptămâni în șir de pat. La București l-a obișnuit și pe Nicolae Bălcescu cu acest stil de viață, pierzând împreună nopțile printre altele și la grădina lui Câmpineanu (fostă grădina lui Scufa), unde găseau companie bună și unde petreceau până dimineața la orele patru sau cinci, când porneau

spre casă. Pe drum, marea problemă o reprezentau câinii mahalalelor. Două locuri le considera Ghica cel mai greu de trecut „unu la cotu gârlei de lângă grădina lui Mimi și altul pe maidanul de dinaintea Bisericii Popa Tatu, unde stau niște dulăi cât vițeei de mari, culcați covrig, risipiți pe drum de-a culmezișul și, cum ne simțeau, se sculau cu toții într-o lătrătură și săreau la noi”. Rezolvarea, ca și astăzi, nu se întrezărea.

Cu timpul, aceste locuri virane pline cu gunoaie au început să dispară, metamorfozându-se în cartiere noi. Locul lor a fost luat de case, de blocuri, de piețe, parcuri ori scuaruri. Un exemplu de transformare a maidanelor a fost cazul imensului teren al Procopoaiei, înfățișat de Alexandru Predescu (*Vremuri vechi bucureștene*), în pagini de o deosebită plasticitate.

Procopoaia, pe numele ei Marghioala Procopie, a fost fata generalului Procopie Canusis. Acesta i-a lăsat moștenire, pe lângă casa de pe Calca Plevnei 189, și foarte mulți bani, și Crângul, Gropile, ca și imensele terenuri virane de la marginea Podului de Pământ, între Ștefan Furtună și Bulevardul Mihail Kogălniceanu. Pricopoaia (cum îi spuneau toți) a murit în 1892, fără a avea urmași, căci

Strada Brezoianu după dispariția maidanului cu același nume

Londra 1978. Nicolae Ceaușescu împreună cu regina Elisabeta a II-a

tei acțiuni de dezinformare, Securitatea s-a folosit de unul dintre liderii greviștilor, Costică Dobre, la propunerea acestuia. Astfel, Securitatea a elaborat un plan pe baza căruia lui Dobre să i se traseze „aspectele principale ce trebuie combătute și cui să se adreseze, fiind lăsat să redacteze singur materialele respective”.

Prin punerea în circulație a acestei versiuni de dezinformare, Securitatea urmărea să acrediteze ideea că greva din Valea Jiului nu a fost altceva decât o întâlnire de lucru și că „astfel de întâlniri dintre conducerea de partid și de stat și oamenii muncii din cele mai variate domenii de activitate au loc în mod obișnuit și frecvent, fapt ce poate fi constatat de oricine are bunăvoința să urmărească presa românească”. Materialele urma să fie adresate de Dobre conducerii Organizației „Amnesty International”, Comitetului pentru emisiuni radio internaționale din cadrul Congresului S.U.A. și Comisiei Americane pentru Securitate și Cooperare în Europa. De asemenea, respectivele materiale au fost transmise, pentru a fi publicate, unui jurnalist occidental recrutat de către Securitate și care avea numele de cod „Ignat”.

Paul Goma, o victimă a dezinformării

Alt obiectiv al acțiunilor de dezinformare l-a reprezentat lupta împotriva „subversiunii ideologice”. Începută ca un gest individual, prin scrisoarea pe care scriitorul Paul Goma i-a trimis-o lui Pavel Kohut și celorlalți semnatori ai Cartei '77, mișcarea ce va purta numele scriitorului va lua amploare odată cu redactarea și transmiterea la Radio Europa Liberă a scrisorii deschise, adresată Conferinței de la Belgrad, din februarie 1977. Inițial, Securitatea a trecut la măsuri represive în cazul lui Goma, dar, ca urmare a protestului unor intelectuali occidentali, printre care Eugen Ionescu, Jean-Paul Sartre, Arthur Miller și Edward Albee, scriitorul a fost eliberat din arest la 6 mai 1977 și, după multe hărțuiri birocratice, i s-a permis să emigreze, la 20 noiembrie 1977.

Acțiunile de dezinformare aplicate de Securitate în cazul Goma au fost inițiate încă din perioada când scriitorul se afla în arest. Astfel, au fost lansate două versiuni de dezinformare. Prima era aceea că „Paul Goma nu a fost cercetat și

arestat de organele de Securitate, ci de către organele de stat, pentru comiterea unor infracțiuni de drept comun”. A doua versiune încerca să explice resorturile acțiunii sale. În opinia Securității, Goma „ar fi căzut victimă a propriei mașinațiuni: fiind un scriitor mediocru, a încercat să însceneze o acțiune de diversion politică, pentru a-și face reclamă, iar acum plătește acest lucru”.

Campania de dezinformare a continuat, așa cum reiese dintr-o Notă-raport din 12 aprilie 1978, cu fabricarea de către Securitate, pentru a fi difuzat în străinătate, a unui manuscris al autorului, conținând însemnări și confesiuni ale acestuia cu privire la rolul pe care trebuia să-l joace în rândul emigrației române. Rezultatul acestor măsuri a fost acela că persoana lui Paul Goma a ajuns să fie foarte discutată și inegal apreciată, contestându-i-se cel mai mult tocmai buna-credință.

Lansarea cu succes a unor acțiuni de dezinformare viza și „descurajarea adversarului de a iniția și desfășura acțiuni împotriva statului român”, altfel spus, descurajarea serviciilor de informații ale țării-țintă. În acest sens, la 20 iulie 1973, Direcția a III-a și Serviciul „D” au înaintat o Notă-raport generalului-locotenent Grigore Răduică, la acea dată prim-adjunct al ministrului de Interne, „cu privire la inițierea unei acțiuni de derutare și dezinformare a serviciului britanic de contraspionaj”. Motivația deschiderii unei astfel de acțiuni era aceea că, „în cadrul acțiunilor întreprinse de contraspionaj împotriva R.S. România, pe lângă intensificarea măsurilor de su-

Utilizată încă de la crearea Securității ca o metodă de lucru, dezinformarea a devenit preocuparea unui Serviciu anume creat în acest scop abia din 6 aprilie 1968. Continuăm prezentarea acestuia, începută în numărul trecut.

În anul 1977, Serviciul „D” a realizat, în pregătirea vizitei la nivel înalt a lui Nicolae Ceaușescu în Marea Britanie, un material în care sublinia „prestigiul internațional al șefului statului român și interesul marilor personalități ale lumii contemporane de a se întâlni cu șeful statului nostru”. Pentru ca docu-

mentul să-și atingă scopul, urma ca acesta să fie „difuzat parlamentarilor și cercurilor Parlamentului Regal”, inițiindu-se „și interpelări în Parlament pe această temă”. O altă acțiune a vizat „accelerarea efectuării unei vizite în R.S.R. a prim-ministrului britanic James Callaghan în prima jumătate a anului 1977”.

ALINA ILINCA, LIVIU MARIUS BEJENARU

În anii '70, Serviciul „D” s-a implicat și în acțiuni pentru „obținerea de avantaje economice, prevenirea ori – cel puțin – limitarea unor prejudicii”. O asemenea acțiune de dezinformare și influențare a fost întreprinsă în iunie 1973, când Serviciul „D”, împreună cu Direcția a III-a, au colaborat pentru determinarea firmei italiene „Beloit” să renunțe la majorarea prețului unui contract pentru achiziționare de către Întreprinderea de comerț exterior „Forexim”, aparținând Ministerului Economiei Forestiere și Materialelor de Construcții, a unei linii tehnologice de prelucrare a hârtiei de ziar pentru fabrica de celuloză și hârtie de la Bacău, în valoare inițială de 20 de milioane de dolari. Pentru ca firma italiană să respecte valoarea inițială a contrac-

tului, s-a lansat versiunea că firmele „Voith” din Austria și „Metex” din Finlanda ar oferi contracte mai avantajoase.

Acțiuni de dezinformare

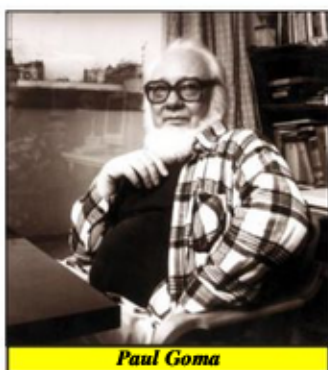
Pentru dezvoltarea relațiilor economice cu Japonia, Securitatea a acționat într-o primă fază, în februarie 1973, printr-un informator al Direcției a III-a Contraspionaj. Unui diplomat japonez, ce avea numele de cod „Onisie”, i s-a plasat un material întocmit de Serviciul „D”, urmărindu-se ca datele furnizate să ajungă la oficialitățile nipone. Se menționa că datele și versiunile plasate diplomatului japonez „răspund în parte la problemele ridicate de acesta în discuțiile cu sursa”, precum și faptul că dacă „Onisie” va

manifesta interes față de acele probleme, s-ar putea reveni cu noi propuneri, preconizându-se desfășurarea unei acțiuni de dezinformare de lungă durată. Acțiunea a fost continuată și în noiembrie 1976, când Serviciul „D” a redactat trei articole în limba engleză, care urma să fie introduse, „prin posibilitățile acestei unități”, în presa japoneză.

O altă acțiune de dezinformare a fost inițiată după greva minerilor din Valea Jiului, din 2-3 august 1977. Pentru contracararea știrilor despre desfășurarea grevei și solicitările minerilor, Direcția a II-a Contraintformații Economice, Inspectoratul județean de Securitate Dolj și Serviciul „D” au inițiat realizarea „unor combinații de influență și dezinformare impuse de situația operativă”. În realizarea aces-

România unui emigranți și în ce măsură influențează aceasta colonia română din Anglia și să strângă cât mai multe date despre diferiți români stabiliți în ultimii ani pe malurile Tamisei.

În realitate, obiectivele urmărite de către Securitate constau în sădirea suspiciunilor în rândurile membrilor emigrației române, oponenți ai regimului comunist din România, și compromiterea lui Ion Rațiu, considerat, ca și în martie 1960, când i s-a întocmit fișa de urmărire generală, „agent englez”. Astfel, în cursul întâlnirilor cu „Manole”, Securitatea s-a interesat dacă Ion Vulpe, fost angajat al Agenției economice române de la Londra și care obținuse azil politic din partea guvernului englez, „mai are dificultăți din partea poliției britanice și dacă a reușit să

Paul Goma

câștige încrederea lui Ion Rațiu, pentru că Ion Vulpe ar fi rămas în Anglia cu acordul și din însărcinarea organelor noastre”. (Potrivit unei Note-raport din 29 septembrie 1979, Securitatea îl caracteriza astfel: „Vulpe C. Ion, fost căpitan de Securitate deplin conspirat la Ministerul Comerțului Exterior, este condamnat la 15 ani închisoare. A dezertat la 8 septembrie 1971, împreună cu familia (soția și copilul), în

timp ce lucra în calitate de secretar II economic la Agenția Economică a R. S. România din Londra [...] Vulpe Ion lucrează la fițuica reacționară a fugarului Iancu Rațiu din Londra”). De asemenea, Securitatea a mai întrebat în ce măsură autoritățile engleze conștientizau faptul că, „prin activitatea sa, Ion Rațiu este împotriva prieteniei și a înțelegerii dintre cele două popoare”.

Abandonarea legăturii cu „Manole” s-a produs în august 1974, când acesta, revenit în țară, nu l-a mai contactat pe ofițerul de legătură la numărul de telefon convenit pentru stabilirea unei întâlniri. Motivele pentru care „Manole” se hotărâse să rupă contactele cu Securitatea țineau în primul rând de suspiciunile cu care începuse să fie privit de anturajul lui Ion Rațiu, iar pe de altă parte de faptul că nu i

Generalul-maior Dumitru Borșan a fost șeful Serviciului „D” în perioada 1 august 1977-23 iulie 1981. Născut la 15 iulie 1923, în comuna Liești, județul Galați, acesta a fost încadrat mai întâi, la 19 august 1949, în vechiul S.S.I., iar în anul 1951 a trecut, având gradul de căpitan, în M.A.I., fiind repartizat la Direcția a II-a Contraspionaj și numit șef de serviciu. A absolvit Facultatea de Științe Juridice, din București. În perioada 1952-1961 a lucrat ca șef serviciu în cadrul Direcției a III-a, Informații Interne, cu excepția anului 1956-1957, când a urmat cursul de specializare din Uniunea Sovietică, pe care l-a absolvit cu calificativul „foarte bine”. La 1 mai 1961 a fost mutat la Direcția Generală de Informații Externe (D.G.I.E.), inițial în funcția de șef serviciu, apoi promovat locțiitor șef direcție și trimis ulterior ca rezident la Tokyo. Ca urmare a reorganizării aparatului de Securitate, prin Ordinul președintelui C.S.S. nr. 3.907/1967, colonelul Dumitru Borșan a fost numit șef al Direcției I Informații Interne din cadrul Direcției Generale de Informații Interne. A fost trecut în rezervă prin Decretul prezidențial nr. 166/23 din iulie 1981.

La începutul activității în cadrul Securității a avut mari probleme, deoarece, după cum se menționează în dosarul său de cadre, tatăl „înainte de 23 august 1944 a fost membru în partidul lui Averescu, îndeplinind câteva luni și funcția de ajutor de primar în comuna Liești. În perioada 1939-1943 a deținut o prăvălie, motiv pentru care a fost categorisit chiabur”. Considerat a avea deci origine socială nesănătoasă, la 27 iunie 1952, ofițerul a fost exclus din partid și din D.G.S.S. După un an, în urma altor verificări, tatăl său a fost trecut în rândul țărănilor mijlocași, iar ofițerul a fost reprimat în partid și în Securitate.

Elena Ceaușescu primind o distincție academică în Marea Britanie

praveghere a cetățenilor români aflați în Anglia cu sarcini oficiale, se înscriu și acțiunile de trimitere spre organele noastre a unor elemente care, oferindu-se să lucreze pentru noi, încearcă de fapt să stabilească atât obiectivele urmărite de organele noastre în Anglia, cât și căile și metodele folosite pentru realizarea lor“.

Ping-pong cu spionajul britanic

La 20 iulie 1973, a fost contactat în vederea realizării acțiunii de dezinformare cetățeanul britanic de origine română Nicolae Munteanu, având numele conspirativ „Manole“. Născut în anul 1906, la Cugir, județul Alba, și stabilit din anul 1940 în Marea Britanie, Nicolae Munteanu intrase în legătură cu organele de Securitate în anul 1968, la prima venire în țară, când s-a încercat și recrutarea sa. Suspiciunile Securității că „Manole“ ar putea fi colaborator al serviciilor secrete britanice erau întreinute de faptul că, în

procesul recrutării, atunci când i s-a cerut să furnizeze anumite date despre emigrația română din Anglia, acesta „a acceptat de la început, fără să pară surprins sau să protesteze, solicitând unele avantaje de natură personală, printre care și cumpărarea unei case proprietate personală pentru fiica sa rămasă în țară“. Colaborarea lui cu Securitatea s-a derulat în perioada 1968-1972, cu ocazia venirilor în țară, atunci când „a furnizat date despre Iancu Rațiu, Alexandru Pascu sau Ioniță Ureche, care nu cuprindeau

nimic nou față de cele vehiculate în presa românească din exil“.

Cele mai îndreptățite argumente, în opinia Securității, că „Manole“ era agent al serviciilor de informații britanice au rezultat din supravegherea informativă a acestuia cu ocazia deplasărilor în țară sau din sesizările D.I.E. (Direcția de Informații Externe). Astfel, „Manole“ era semnalat fie că „a relatat unei surse externe că atunci când vine în țară se întâlnește cu doi ofițeri de Securitate, dând și numele acestora“, ori că „au apărut indicii că în Anglia este dirijat de poliția britanică pentru a culege date despre membrii Asociației de prietenie româno-engleză“ sau că „a încercat să determine o sursă a organelor noastre să rămână în Anglia, iar cu ocazia deplasărilor în țară face comisioane, fără a ne relata despre aceste lucruri“.

În vederea folosirii lui „Manole“ în derularea acțiunii de dezinformare, Securitatea a mimat că îi trasează ca sarcini să stabilească ce activitate ostilă desfășoară împotriva regimului comunist din

Nicolae Ceaușescu vorbind minerilor din Valea Jiului, în 1977

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Pierre Loti,...

doua este un raport al lui I.C. Filitti, directorul direcției politice în M.A.E. român, către ministrul de resort, Em. Porumbaru, privitor la regimul capitulațiilor. Problema a fost reluată în anul următor,

La centenarul primului război balcanic, publicăm două scrisori despre poziția României în context internațional. Cea dintâi e un răspuns făcut de A.C. Suțu la susținerea publică făcută de trei scriitori francezi: Pierre Loti (1850-1923), Claude Farrère (1876-1957) și Octave Mirbeau (1848-1917) în favoarea Imperiului Otoman. A

... și Claude Farrère

... Octave Mirbeau...

1915, de autor în studiul România față de capitulațiile Turciei (Analele Academiei; republicată de noi în vol. Opere alese, 1985). Prima piesă e tradusă din limba franceză. La cea de a doua, am tradus frazele între ghilimele, citate de autor. Originalul se află în arhiva noastră.

24 noiembrie 1912/
7 decembrie 1912

Astăzi, în vremuri de instantanee și clișee la sațietate, sunt înclinat să iau din terminologia fotografică un cuvânt care-mi oglindește mai bine gândul decât niște fraze gata alcătuite. Cuvântul este „punere la punct“. Mai mult ca niciodată, în învâlmășeala de păreri și controverse generate de marele conflict balcanic, o punere la punct e necesară pentru ca, prin obiectiv, să poată fi surprins un crâmpci de adevăr.

Or, publicul are nevoie de adevăr ca să poată afla, înțelege și judeca. În general, bunul simț moral dezaproabă războiul. Acesta e un reziduu de barbarie, zice mintea gânditoare. Germania filosofică și literară, refractară prin civilizație la ideea războinică din planul lui Bismarck, n-a inventat, oare, în 1870 – ca să-și legitimizeze adeziunea la opera însângărată –, „amputarea necesară a gangrenei imperiale franceze“, când în realitate era vorba despre constituirea definitivă a statelor germane într-o puternică con-

federație? Așadar, la ora actuală, cu toți anii de civilizație adăugați, de unde a apărut, în ceea ce privește pe aliații balcanici, destulă încredere chiar în mediile pacifiste și indiferente? Pentru că aici interesul moral și cel material se împart în mod egal. E un echilibru perfect între motivele ce îndreptățesc acțiunea. Astăzi, într-adevăr, gangrena imperială otomană e cea care trebuie înfrântă. Interesul material e dublat în chip fericit de unul moral. E cruciata cu „Civilizația o cere!“ și Crucea ridicată amenințător în fața

se acordaseră mult așteptatele avantaje materiale. Cu toate acestea, Securitatea încă mai spera că va continua să-l folosească. Într-o notă din 2 septembrie 1974 se menționa: „urmează ca la viitoarea sa venire în țară să-l contactăm inopinat (dacă nu ne va căuta el) și să-i cerem explicații, urmând a decide în ce măsură vom continua sau nu legătura cu el“. La 30 mai 1975, Securitatea a abandonat în mod oficial legătura cu „Manole“. Într-o notă încheiată la acea dată se semnală că „Manole“ a revenit pe Litoral în ziua de 18 mai 1975. Am raportat conducerii profesionale și s-a hotărât că, dacă el nu face uz de numărul de telefon dat de noi, nu-l vom mai contacta“.

Securitatea nu l-a mai contactat pe „Manole“, pentru că la acea dată dispunea și de alte mijloace prin care putea să dezinformeze serviciile de informații britanice. În acest

Ion Rațiu

scop, s-a folosit de Gelu Balica, nume de cod „Bob“, născut la 31 mai 1923, în comuna Rupea, județul Brașov, emigrat în Anglia în anul 1962. Și în cadrul întâlnirilor cu „Bob“, Securitatea a abordat problema „interesului statului român pentru o dezvoltare mai accentuată a relațiilor politice, economice și de cooperare cu Marea Britanie“. În realitate, interesul Securității era în legătură cu același Ion Vulpe, care între timp ajunsese să lucreze pentru BBC, fiind coleg cu Balica, căruia i s-a trasat ca sarcină „să stabilească cu multă discreție

cu ce se ocupă Vulpe la BBC, cum este el privit de ceilalți români, ce lucrează aici și din ce motive a plecat el de la Iancu Rațiu“. „Vom lăsa impresia că suntem îngrijorați că I. Rațiu l-ar fi suspectat pe Vulpe și din această cauză s-ar fi debarasat de el.“

Alți candidați pe care Securitatea s-a mai gândit să-i folosească au fost Magdalena Buznea-Wilson, fostă actriță la Teatrul „C.I. Notarra“, recrutată și abandonată în anul 1968, ca urmare a rămânerii acesteia în Anglia, precum și Robert Anderson Crawford, care a fost recrutat ca agent al Securității la Londra în anul 1957, apoi abandonat. Acțiunea de dezinformare împotriva serviciilor de informații britanice, declanșată la 20 iulie 1973, a fost abandonată în martie 1976, odată cu decesul lui Gelu Balica.

(Va urma)

Ioan Toma a fost șeful Serviciului independent „D“ în perioada 1 noiembrie 1981-octombrie 1986.

Născut la 2 septembrie 1930, la Moreni, județul Dâmbovița, era membru de partid din 1954. A absolvit Universitatea sorală de marxism-leninism de pe lângă Comitetul P.C.R. din Ministerul de Interne, iar în perioada 1955-1956 Facultatea Specială a Comitetului de Stat al Securității de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. Apoi A.S.E., Facultatea de Economie Industrială.

A fost ofițer operativ în cadrul Direcția a II-a în perioada 1 septembrie 1953-iulie 1954, apoi transferat la D.G.I.E. (în august 1954), unde a lucrat ca ofițer operativ (august 1956-ianuarie 1960). În perioada 1957-1961 a fost trimis sub acoperirea de curier diplomatic în Israel și Africa. A fost apoi locțiitor șef birou (1 februarie 1960-septembrie 1963), locțiitor șef secție operativă (1 octombrie 1963-aprilie 1966). În 1963 a fost adjunct al șefului delegației României la O.N.U., locțiitor șef serviciu operativ (15 aprilie 1966-iunie 1968), șef serviciu operativ (1 iulie 1968-septembrie 1969), adjunct șef sector (1 octombrie 1969-iulie 1973), ofițer specialist principal III (1 august 1973-octombrie 1979) și ofițer specialist principal II (1 noiembrie 1979-octombrie 1981).

vărat pentru individ poate fi și pentru stat. Războiului, sângerării brutale i se poate opune cu succes cealaltă metodă, a tonicului, a întăritorului. Întăriți statele, întăriți popoarele, dați-le mijloacele de a atinge maximum de vitalitate, de activitate productivă, creatoare. Acest adevăr nu atrage altul, pe cel al războiului? Pentru atingerea acestui ideal trebuie făcută *tabula rasa*. Trebuie curățat, epurat, adusă Europa în stare de echilibru îndestulător spre a suporta remediul. Or, ocupația musulmană a unei părți din Europa e o anomalie. O țară. Această ocupație trebuie să dispară și indiferent de simpatia individuală ce poate fi arătată acestui popor blând, cinstit și cu moravuri patriarhale și folosesc acest cuvânt într-adins, căci Pierre Loti, Claude Farrère și Octave Mirbeau s-au folosit la rândul lor dincolo de admirația față de cutare otoman de elită și de civilizație rafinată de pecetea de fatalism imprimată de

Regele Carol I

Mahomed pe fruntea oricărui credincios de la Mecca, de neșters și nocivă. Obligatoriu, mai devreme sau mai târziu, pasivității turcești va trebui să i se opună, victorioasă, vitalitatea balcanică. O caracteristică a creștinismului este de a fi cu adevărat „o subiectivitate activă”, materială și morală. Europa creștină (și las deoparte orice gând de confesiune) trebuie să aparțină creștinilor. Doar cu această condiție Statele Unite ale Europei vor avea șansa să se închege, căci doar cu membrii aceleiași familii se poate ajunge, prin înțelegeri succesive, la un acord dorit și definitiv.

Nu sunt nici diplomat, nici soldat. Niciun interes particular nu mă tulbură. Sunt o voce modestă din mulțime, un cetățean al lumii care crede că vechea Europă valorează mai mult decât reputația ei și că de aici înainte soarta ei va fi mai limpezită și mai bună.

A.C. Suțu

24 septembrie/
7 octombrie 1914

Prin nota din 27 august/
9 septembrie 1914 către

ambasadorii Marilor Puteri, guvernul otoman i-a informat că „Sublima Poartă a hotărât să suprimă, de la 1 octombrie 1914, capitulațiile care până la această dată însemnau o piedică pentru progresul țării”. Ministrului nostru de la Constantinopol [C. Manu], guvernul otoman s-a mărginit a-i comunica, „cu titlu informativ”, copie de pe zisa notă.

Toți ambasadorii au răspuns, la 28 august/10 septembrie, printr-o notă identică, rezervându-și de a informa guvernele lor, dar observând că „regimul capitular... nu e o instituție autonomă a Imperiului, ci rezultatul unor tratate internaționale, acorduri diplomatice și acte contractuale de diferite feluri” și de aceea „acest regim nu poate fi modificat, și pe bună dreptate desființat, decât în urma unei înțelegeri cu Puterile contractante”. De partea sa, d. Manu a răspuns de primire, adăugând că va referi guvernului său.

Dacă cele două grupări între care se împart Puterile Mari ale Europei s-au pus de acord un moment pentru a da Porții un răspuns identic, ele și-au luat apoi imediat libertatea de

I.C. Filitti

Semilunei, a cărei strălucire pălește în neguri muribundă.

Dar cruciata aceasta nu s-a născut ieri. Trăiește de patru veacuri, puternică, pecetluită în toate inimile ca o nestemată de preț. Din punct de vedere istoric, românii au fost cei dintâi, la începutul secolului al XVII-lea, care au provocat prima înfrângere serioasă atotputernicei și înfricoșătoarei Turcii. Campaniile lui Mihai Viteazul, conducătorul suprem al românilor, vor rămâne în analele istorice ale lumii ca victorii miraculoase ce i-au fost date unui popor să înfăptuiască. Turcia invincibilă, care ocupă toată Peninsula Balcanică, sălășluiește timp de 150 de ani în câmpiile Ungariei, amenință orașul imperial Viena și întregul Imperiu German – această Turcie e silită să dea înapoi, să părăsească Dunărea, să iscălească tratate de pace și pentru o sumă derizorie de câteva sute de mii de franci, plătiți anual tezaurului otoman, românii impun de aici înainte otomanilor obligația ca, sub niciun motiv, să mai

calce pământul românesc. Ironie! În timp ce pe hărțile fanteziste ale unor geografi ignoranți, Țara Românească și Moldova erau arătate ca provincii turcești, în realitate turcul era în asemenea măsură străin aici că n-avea voie să adaste, sub pedeapsa expulzării în 24 de ore.

Iată ce numesc eu o punere la punct necesare pentru înțelegerea anumitor controverse care fac faima ziarelor. Într-un cuvânt, numai două popoare au scăpat de ocupația otomană, românii și muntenegrenii. Sârbii, bulgarii, grecii au fost cucerțiți, ceea ce explică ura lor vajnică și cu totul îndreptățită. Românii sunt cei care au început opera ce se desăvârșește astăzi. Au făcut-o cu armele și diplomația, în pofida propriilor lor interese materiale. După știința mea, niciun popor de pe lumea asta n-a dat asemenea pildă de dezinteresare. Din interes, românii l-ar fi putut ajuta pe turc să cucerească, de la Austria, Transilvania, Ungaria, Bucovina, și, de la Rusia, Basarabia, ca mai apoi să formeze, la vremea împărțirii, România Mare, căci sunt mai mulți români în cuprinsul monarhiei decât în afara ei. Nu. Au refuzat să trădeze marile interese ale civilizației și armatele române au fost acelea care, sub prețioasă comandă a regelui Carol I, aliate asprelor armate ale țarului Alexandru al II-lea, au scos din țâțâni, sub zidurile Plev-

nei, prea puternica Semilună. Sângele rusesc și cel românesc au scăldat câmpia bulgărească, au eliberat acest teritoriu cucerit și subjugat timp de secole; din această minunată strădanie s-a născut Bulgaria de astăzi și această țară a avut fericirea negrăită de a-și fi cucerit independența prin sacrificiul unor prieteni credincioși și fără să verse o picătură de sânge. Bulgaria o știe, nu poate și nu trebuie să uite!

Astfel, România, când alături de Austria, când alături de Rusia, a trudit continuu pentru eliberarea creștinilor din Balcani. Rusia, Austria, România sunt părinți spirituali ai alianței balcanice de azi și dacă acum cele trei puteri n-au intervenit în luptă e pentru că au socotit că frații lor mai mici au ajuns la vârsta când se pot apăra singuri de aici înainte.

Îi aud pe unii spunând: Ce caută Rusia aici? Ce vrea Austria? Și România? Nu iau parte la război, de ce se amestecă? Toți cei care nu știu ce am spus până acum nu înțeleg nimic și totuși Austria, Rusia și România au ceva de spus și ceea ce au de spus e legitim și drept. Războiul actual e unul sfânt, dar nu există sfințenie fără dreptate și de aceea rezolvarea de acum a situației trebuie să fie, înainte de toate, motivată de spiritul de care vorbesc. În general, războiul e necesar umanității? Nu cred. Activitatea omenească nu trebuie să fie războinică pentru a se împlini. Poate fi economică, literară, absolut morală. La fel, sângerarea nu e potrivită pentru sănătatea trupului. Așa gândeau doctorii lui Molière. Medicii noștri moderni gândesc altfel. În loc să slăbească, ei tonifică și aplicarea teoriilor medicale moderne a făcut să crească semnificativ media de vârstă a omenirii. Ce e ade-

Imagine din primul război balcanic

Personajele principale, de la stânga la dreapta: Fausta, Constantin și Crispus

ÎMPĂRATUL CONSTANTIN CEL MARE, UN SFÂNT?!

RAMIRO DONCIU

Întrebarea este retorică, desigur. Un mare om politic, așa cum, fără îndoială, a fost Constantin, nu poate fi chiar un sfânt. Astăzi o știm, iar istoria este atât de plină de exemple! Totuși, Constantin a fost sanctificat de Biserica ortodoxă, nu însă și de cea catolică. Probabil că au existat motive temeinice să îl trateze fiecare diferit.

Domnia lui Constantin (306-337) a fost nu numai îndelungată, ci și extrem de complexă; despre ea au fost scrise volume cât să umpli o bibliotecă mărișoară. Din multitudinea de evenimente petrecute în acei ani, am ales

un act de mare rezonanță, ordonat de împărat: uciderea lui Crispus, fiul cel mai mare, și a Faustei, soția sa și mama celorlalți cinci copii.

Cum s-au petrecut faptele?! Primul a fost ucis Crispus, în vara anului 326, fiind otrăvit

în localitatea Pola, din peninsula Istria (Croația de astăzi). După câteva săptămâni, a venit și rândul Faustei, căreia i-a fost rezervată o moarte îngrozitoare, neobișnuită în lumea romană: a fost opărită în baia umplută cu apă clo-

Istanbul, 1914

acțiune și se învinuiesc reciproc de a fi încurajat gestul Turciei, în scop de a-și asigura concursul ei în conflictul actual.

Privilegiile capitulare erau de trei feluri: judiciare, administrative și fiscale. În starea actuală a Turciei sunt inconveniente serioase care împiedică aderearea Puterilor la desființarea totală a privilegiilor judiciare și administrative, nu însă și a celor vamal-fiscale. De fapt, din declarațiile marelui vizir către ministrul nostru la Constantinopol, rezultă că Turcia va fi mai ales intransigentă asupra participării dragomanilor la procesele ce sunt de competența tribunalelor otomane și asupra privilegiilor economice și fiscale. În fond, ambasadorii au căzut de acord să nu mai trimită, de la 1 octombrie, dragomanii lor înaintea tribunalelor indigene. Ei se arată gata a primi impunerea supușilor lor la patentă, sub rezerva unor garanții în aplicare. Ei nu fac niciun fel de rezerve în privința urcării taxelor de vamă.

În formă, atitudinea Puterilor se deosebește după interesele lor politice în împrejurările de față. Sunt trei categorii: I. Puterile Triplei Înțelegeri au adresat Porții, la 30 septembrie, o notă identică, în care repetă că „regimul capitular fiind întemeiat pe pakte sinalagmatice [care impun obligații reciproce pentru părțile interesate chiar de la data încheierii lor], nu stă în puterea Porții să-i pronunțe abrogarea printr-un act unilateral“. De aceea, acele puteri fac toate rezervele față de măsurile ce guvernul otoman ar lua împotriva capitulațiilor și se declară hotărâte să ceară la timp „reparațiile legitime pentru pagubele ce ar suferi din acest fapt“. II. Italia susține aceeași teză, într-o formă mai prietenoasă. Reamintește art. 8 al Tratatului din Lausanne [octombrie 1912], prin care Italia se arată gata a da Turciei „ajutor deplin și sincer pentru modificarea regimului capitular“. Dorind „să contribuie la a oferi Imperiului Otoman deplina independență economică, administrativă și juridică“, guvernul italian „se declară gata a consimți la orice modificare a regimului

capitular care va fi admisă de toate Puterile interesate“, cu singura rezervă „ca Italiei să-i fie asigurată, și la nevoie supușilor ei, statutul de națiunea cea mai favorizată, fără nicio excepție sau condiție și ca italienii locuind în Imperiu să se bucure de un regim juridic având garanțiile necesare“. III. Germania și Austria, cum spune d. Manu, „vor lăsa lucrurile cum sunt, socotind că atâta vreme cât durează războiul, nu se va putea negocia cu folos și își rezervă să revină asupra problemei după război“.

În ce privește atitudinea ce România e chemată a lua, la rândul-i, față de Poartă, cred că trebuie să se inspire de următoarele considerații: să evităm de a redeștepta chestiunea controversată a aplicării art. 50 al Tratatului din Berlin [prevedea că supușii români ce călătoreau în Imperiul Otoman, precum și supușii otomani ce călătoreau sau stăteau în România se bucurau de drepturile garantate supușilor celorlalte puteri străine]; să nu preocupăm aderearea noastră, ci să declarăm că, față de relațiile noastre amicale cu Turcia, nu putem decât să întâmpinăm cu sinceră simpatie toate eforturile pe care guvernul otoman le face în calea reformelor de care se vorbește în preambulul notei către Puteri. În virtutea acelor relațiuni, să ne exprimăm încrederea că în orice împrejurare supușii români în Turcia vor fi tratați pe un picior de egalitate desăvârșită cu supușii celorlalte state. Mi se pare că proiectul de răspuns al d. Manu ține seama de aceste dezerate. ■

faptul că, în 324, după victoria asupra lui Licinius, Constantin le-a conferit demnitatea de *Augusta* ambelor. Dar poate că nu a fost suficient pentru armonizarea relației dintre ele. Moartea lui Crispus și zvonurile legate de posibilele ei cauze, în 326, nu au lăsat-o indiferentă pe Elena, care, conform aceluiași Zosimos, l-a determinat pe fiu să o pedepsească pe Fausta. Deci s-ar putea înțelege că Fausta l-ar fi acuzat în mod mincinos pe Crispus de atentat la pudoare, iar soțul imperial a acționat după cum îi cerea onoarea. Când a aflat adevărul, a decis pedepsirea exemplară a Faustei. Dacă a fost așa, noi putem trage măcar concluzia că împăratul era un coleric. În ambele cazuri, după execuție, a fost declarată *damnatio memoriae* (ceea ce implica ștergerea numelor celor doi de peste tot, distrugerea statuilor și a picturilor ce îi reprezentau, nepomenirea cu niciun prilej ș.a.m.d.). Lumea trebuia să uite că Fausta și Crispus au existat vreodată!

Cauze plauzibile (?)

Cât despre autenticitatea adulterului, ar fi de spus că, prin 321-322, Crispus s-a căsătorit cu o oarecare Elena, de la care a avut, în octombrie 322, un fiu. Și atunci, ceva nu se leagă... Pentru a complica suplimentar lucrurile, izvoarele antice ne spun că împărăteasa Elena, curând după moartea Faustei, a făcut un pelerinaj în Țara Sfântă,

Eusebiu din Cesareea

pentru a-și ispăși păcatele (care păcate?!). Având în vedere că a descoperit, cu acea ocazie, Crucea Răstignirii, crucea unuia dintre tâlhari, o parte din coroana de spini, un cui din cruce, chiar și inscripția de pe cruce, conținând siglele INRI (*Jesus Nazarenus Rex Iudaeorum*), un malițios ar spune că deplasarea a fost încununată de succes! În definitiv, era normal ca o vizită imperială să fie temeinic pregătită încă din acele vremuri...

Deci Elena și-a ispășit păcatele, nu neapărat cele legate, eventual, de dispariția Faustei. În ceea ce-l privește, Constantin s-a grăbit să dea, în lunile următoare execuțiilor, legile pentru protejarea căsătoriei. Istoria nu consemnează însă noi acte imperiale din care să rezulte că sângerosul episod ar fi avut și alte consecințe. Chiar pentru Constantin, până la moarte, după cum se pare, adevărul a plutit în ceață.

Mai toți istoricii antici creștini, a căror operă a răzbătut,

chiar și fragmentar, până la noi, au fost preocupați de cauzele celor două pedepse capitale și au căutat tot felul de explicații. Arianul Filostorgius (368-439), excluzând adulterul, dădea vina pe Fausta; dar Ioan Crisostomul (344-407) admitea acuzația de adulter drept cauză a morții împărătesei. Zonaras (secolul al XII-lea) a fost cel care a acuzat-o pe Fausta de posibilă orientare a lui Constantin spre păgâni, în consecință, și-ar fi meritat, pe deplin, tragica soartă.

Explicația am putea-o găsi și la Iulian Apostatul (361-363), împăratul care, după cum mărturisea, a abandonat creștinismul și datorită crimelor comise de Constantin în propria familie. Pe vremea când nu ajunsese încă la tron, într-un pasaj, el o descrisese favorabil pe mama împăratului din acel moment, Constanțiu al II-lea, pentru care a întocmit chiar și o *laudatio*. Putem deduce că Fausta nu ar fi fost acuzată pe drept de adulter, dar suspiciunea faptului (se pare că romanii asimilau adulterul dintre rudele vitrege cu incestul!) era suficientă pentru pedepsirea unui păcat condamnat atât de păgâni, cât și de creștini. În mod paradoxal, Crispus, deși pare să fi rămas păgân, a fost totuși bine văzut de scriitorii creștini. Putea fi nevinovat? Curând după moartea lui Constantin, copiii s-au grăbit să-și reabiliteze mama, iar condamnarea ei de *damnatio memoriae* a fost anulată. Nu s-a întâmplat același lucru în cazul lui Crispus. Pe cine ar mai fi putut interesa reabilitarea lui?!...

cotită! Izvoarele istorice nu lasă dubii legate de autor, nimeni altul decât împăratul Constantin. Este aproape sigur că Fausta i-a supraviețuit câțva timp lui Crispus, dar nu se știe bine care a fost localitatea unde a fost ucisă (una dintre posibilități fiind Treveri Trier, în Germania actuală, unde avusese Constantin reședința în prima parte a domniei).

Deoarece istoricii antici au spus-o, chiar fără oculturi (de pildă, Aurelius Victor, care era păgân, în *Carte despre împărați*, 41,11, sau Sfântul Ieronim, în *Cronica*, Olimpiada 276), nu avem de ce să ne îndoim de responsabilitatea împăratului. O confirmare indirectă, prin trecere sub tăcere, a venit și din partea lui Eusebius din Cesareea, care, ca „ideolog al Curții”, s-a făcut că nu cunoștea nimic. Am putea spune că împăratul a vrut să se știe că el a fost autorul, poate ca învățătură de minte pentru cei care, pe viitor, i s-ar fi pus împotriva. La rândul său, istoricul roman de secol al IV-lea, Eutropius, a pomenit și despre uciderea ulterioară a unui număr mare de prieteni. Să fi organizat ei o conspirație anticonstantiniană la Curte? Să fi fost implicați și Crispus, și Fausta? Sau ce altceva atât de grav ar fi putut întreprinde ultimii doi, încât să aibă un sfârșit atât de crud?

Ceea ce nu este clar nici măcar în zilele noastre este motivul pentru care Constantin cel Mare a acționat într-un asemenea mod, mai ales împotriva unei soții care îi dăruise copii înzestrați, cel

Elena, mama lui Constantin, pe o monetă

puțin aparent, și împotriva unui fiu, avut dintr-o căsătorie anterioară, care se dovedise mai mult decât promițător pentru salvarea Imperiului. Crispus îi pacificase la o vârstă foarte tânără (17-18 ani) pe franci și pe alamanii și tocmai îl învinsese, fără drept de apel, la intrarea în Helespont, pe Amandus, amiralul lui Licinius. Deci avusese până atunci o contribuție decisivă pentru pacea imperiului tatălui.

O aniversare cu urmări amare

Rămas singurul stăpân, după executarea înfrântului Licinius, în anul 326, Constantin a decis sărbătorirea oficială a 20 de ani de domnie (*vicennalia*) la Roma, capitala tradițională a Imperiului. A fost prezentă întreaga familie, inclusiv Crispus, Fausta și Elena, mama împăratului. Cercetătorii sunt de părere că acolo s-ar fi întâmplat ceva grav, care l-ar fi decis pe împărat să ia măsurile radicale amintite. Dar oare ce anume?!

Se pare că nu prea au știut cu exactitate nici contemporanii. Diverse ipoteze au fost

formulate încă din Antichitate, începând chiar cu cei care ar fi trebuit să cunoască adevărul și să ni-l transmită. Zosimos, istoricul grec de la care ne-a rămas cea mai anticonstantiniană scriere păgână, a oferit una dintre cele mai complete variante ale episodului (*Istoria Nouă*, II, 29). Cauza pe care a considerat-o el decisivă a fost adulterul, pe care l-ar fi comis Fausta și Crispus. Dacă vrem să cântărim

lucrurile cât mai exact, Crispus s-a născut prin 303, din legătura, poate oficială, a lui Constantin cu Minervina. Dar cea din urmă a dispărut din izvoarele istorice odată cu căsătoria lui Constantin cu Fausta, la 25 decembrie 307. Noul mariaj era doar formal, din punct de vedere biologic, pentru că mireasa avea numai 7-8 ani. Căsătoria consacra alianța politică a soțului cu tatăl miresei, împăratul tetrarh Maximianus, revenit recent de la pensia imperială. Concluzia pare foarte simplă de desprins: vârstele apropiate ale celor doi suspecți permiteau scandalosul amor, iar lumea vorbea, vorbea..., chiar dacă, poate, nu avea de ce! În definitiv, bârfele au însoțit întotdeauna istoria sau au făcut chiar ele istorie.

Despre ce se vorbea a auzit și mama împăratului, Elena, devenită apoi și ea sfântă, dar, de această dată, atât pentru ortodocși, cât și pentru catolici. Nu este imposibil ca între Elena și Fausta să fi existat diverse contradicții, care, astăzi, nu ni se pot părea decât firești, ca între orice soacră și noră. Cert rămâne

Addenda et corrigenda

Numele lui este sinonim cu teroarea din anii '50 și '60 ai regimului comunist din România. Asupra datelor exacte când a ocupat funcția de ministru de Interne, istoricii nu au căzut încă de acord. Continuăm cu partea a doua a articolului care vine să restabilească adevărul.

Gh. Gheorghiu-Dej, P. Groza, I. Chișinevschi, E. Bodnăraș, C. Pârvolescu, Al. Drăghici, Gh. Stoica, Constanța Crăciun, Dumitru Coliu, Gh. Apostol, M. Constantinescu, A.I. Leontiev (ambasadorul U.R.S.S.), Al. Moghioroș, C. I. Parhon, la masa prezidiului, cu prilejul adunării solemne consacrate celei de-a 35-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie (sala Ateneului R.P.R.; 6 noiembrie 1952; Arhiva foto online a comunismului, cota: 195/1952)

ALEXANDRU DRĂGHICI ȘI MINISTERIATELE SALE

FLORIAN BANU

Ascensiunea în această importantă funcție i s-a datorat, în cea mai mare parte, lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. În lupta sa, extrem de calculată și tenace pentru consolidarea poziției de lider, Dej a știut să-și selecteze o echipă de oameni fideli și capabili, pe care i-a împins treptat în funcțiile-cheie din cadrul partidului și a aparatului de stat. În cazul lui Drăghici, numirea sa în fruntea Secției Administrativ-Politice a C.C. al P.M.R., în perioada august 1948-1949, a reprezentat primul pas spre o poziție cu adevărat decisivă.

Una dintre principalele atribuții ale acestei secții o reprezenta selecționarea cadrelor M.A.I. care făceau parte din nomenclatura M.A.I. și repartizarea lor. În fapt, conducerea Ministerului Afacerilor Interne făcea propuneri de numiri, avansări și scoateri din funcții, iar sectorul M.A.I. din cadrul secției, după verificare și avizare, le supunea aprobării Comitetului Central. Secția Administrativ-Po-

litică lucra în strânsă colaborare cu Direcția Generală Politică a M.A.I., care avea atribuții de secție a Comitetului Central al P.M.R. Așadar, „stagiatura” lui Drăghici în raporturile cu structurile Ministerului Afacerilor Interne a fost efectuată în această secție a C.C. al P.M.R.

Dat fiind rolul extrem de important al Direcției Generale Politice a M.A.I. în înfăptuirea politicii de cadre și

în exercitarea controlului de partid asupra Securității, în fruntea acestei structuri a fost numit, la 30 decembrie 1950, Alexandru Drăghici. Totodată, a devenit și ministru adjunct.

Manevrele lui Gheorghiu-Dej nu au trecut neobservate de către rivalii săi, îngrijorați de multiplicarea pârghiilor aflate în mâinile acestuia, și Alexandru Drăghici a avut de înfruntat ostilități deloc de neglijat. O dovadă în acest

La rândul lor, istoricii contemporani văd diferit cauza celor două execuții: adulterul; calculele politice referitoare la succesiunea la tron; ascensiunea periculoasă de rapidă a lui Crispus; orientarea lui Crispus și a Faustei spre cultele păgâne; Crispus-conspirator; o remarcă nepotrivită a lui Crispus despre tată (rostită la Roma, în 326). Să mai adăugăm că există și opinii conform cărora cele două morți ar fi fost provocate de cauze diferite, fără a avea legătură între ele.

Vrând-nevrând, revenim la păgânul Zosimos și la relatarea lui bine documentată. În sfârșit, trebuie adăugat că istoricul antic, critic neînduplecat al lui Constantin, a găsit în acel episod cauza convertirii împăratului la creștinism: dorința spălării de păcate, care se putea realiza doar prin botez. Un egiptean – pentru că răul creștinismului venea, cu predilecție pentru intelectualii păgâni de atunci, din Egipt (despre care cercetătorii moderni cred că ar putea fi episcopul hispanic Hosius de Cordoba) – i-ar fi spus că trecerea la creștinism l-ar absolve de toate crimele comise anterior. Deoarece Constantin căutase iertarea la cultele tradiționale, iar cererea îi fusese refuzată, a găsit soluția acolo unde credea că se putea afla, respectiv tocmai la creștinii atât de detestați de Zosimos. Sfânt sau nu, Constantin rămâne la locul lui, fixat de istorie pe baza celor înfăptuite în cele peste trei decenii petrecute în fruntea imperiului, datorită meri-

telor sale. În ciuda eforturilor cercetătorilor, moartea celor doi rămâne și astăzi un episod la fel de încălcat.

Ar putea fi descifrată enigma?!

În urma prezentării atâtor date, fapte, zvonuri, bârfe și presupuneri, se impune și un rezumat. Constantin a ordonat uciderea fiului, potențial urmaș la tron, și a soției, mamă a cinci dintre copiii lui, probabil din pricina unor zvonuri neîntemeiate despre un posibil complot, condus de ambițiosul (și, poate, impertinentul) Crispus. Mai grav, se adăuga o posibilă (probabilă?!) relație adulterină, văzută ca incestuoasă în acele vremuri, dacă luăm în calcul și interesul autorităților romane ale vremii de a suprima obiceiul provenit din lumea orientală. Să ne amintim că, într-un episod

oarecum asemănător, însuși Iulius Caesar, în 62 î.Hr., își repudiasă a doua nevastă, pe Pompeea, spunându-i: „Soția lui Caesar trebuie să fie mai presus de orice bănuială!”.

Probabil că, după aproape patru secole, zvonurile de acel fel deveniseră mult mai supărătoare. În ceea ce o privea pe Fausta, să ne reamintim episodul din iulie 310, în care soțul imperial Constantin i-a recomandat lui Maximianus, socrul său și tatăl Faustei, să se sinucidă... Sfatul venea în urma conspirației contra lui Constantin, pusă la cale de Maximianus, dar dezvăluită soțului de către însăși Fausta. Interesant caracter: o femeie, care ar fi putut încerca, în vara lui 310, să-și tempereze tatăl, dar a preferat să-i spună totul soțului! Sigur că Fausta era pe atunci doar un copil, de 10-12 ani, dar un asemenea episod nu putea fi uitat!

Deci, minciuna cu atenatul la pudoare, spusă, la 26-28 de ani, pe seama unui concurent al propriilor copii la tronul imperial, cum era Crispus, nu însemna mare lucru pentru Fausta. Mai trebuie să adăugăm doar că acest personaj istoric, fără îndoială minor, a fost fiică de împărat (Maximianus), soră de împărat (Maxențiu), soție de împărat (Constantin), mamă de împărați (Constantin al II-lea, Constanțiu al II-lea, Constans), ea însăși împărăteasă cu cel mai înalt rang, *Augusta*, un fel de „împărăteasă emerită”, s-ar putea spune azi. ■

Tetrarii, sculptură din porfir, furată dintr-un palat bizantin de cruciați, în 1204, azi la San Marco, Veneția

La solemnitatea de la Monumentul Eroilor Sovietici din Piața Victoriei, cu prilejul celei de-a opta aniversări a „eliberării României de sub jugul fascist”, 22 august 1952; (fototeca online a comunismului, cota: 112/1952)

răspund sarcinilor actuale și perspectivelor ce se pun în munca organelor noastre de stat, etapei în care ne găsim noi”.

Dincolo de retorica încărcată de ideologie, adevăratele rațiuni ce au dus la reorganizare au fost enunțate de Alexandru Drăghici, viitorul ministru al Securității Statului: „Principiile care stau la baza organizării Ministerului Securității și Ministerului Afacerilor Interne sunt determinate de cuprinderea tuturor organismelor sub comanda noastră și în același timp un control foarte serios asupra sarcinilor exercitate de către conducere [subl. F.B.], control care să tindă în permanență la îmbunătățirea muncii”.

Potrivit proiectului inițial, Ministerul Securității Statului (M.S.S.) urma să aibă atribuții destul de largi, reunind în cadrul său, în afara Securității, Miliția, Trupele de Securitate și Trupele de Grăniceri. Ministerului Afacerilor Interne urma să-i revină „închisorile, sub formă de colonii de muncă în cea mai mare parte, Arhiva Statului și Pompierii”. Organigramele finale, adoptate prin Decretul nr. 324, din

20 septembrie 1952, au fost însă puțin diferite.

Alexandru Drăghici a fost numit ministru al Securității Statului prin Decretul nr. 325/1952, publicat în *Buletinul Oficial*, nr. 48, din 20 septembrie 1952.

În fruntea M.A.I. a fost desemnat, prin Decretul nr. 326/1952 (publicat în același număr al *Buletinului Oficial*), Pavel Ștefan. Acesta deținea anterior funcția de ministru al Gospodăriei Silvice (6 aprilie 1951-septembrie 1952).

În perioada respectivă, Pavel Ștefan se pare că beneficia de o doză considerabilă de simpatie din partea lui Gheorghiu-Dej, acesta fiind cel care l-a propus și susținut pentru ocuparea funcției de ministru al Afacerilor Interne. Totodată, la fel de considerabilă pare să fi fost și antipatia nutrită față de acesta de către Alexandru Drăghici. Elocvent în acest sens este un pasaj din stenograma ședinței Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 2 septembrie 1952:

„– Dej: [...] Și să găsim și un ministru de Interne, un om serios, capabil să cuprindă munca, energic, combativ. Ce ziceți de Pavel Ștefan?”

– *Tov. Pârvulescu*: Nu-i bun aici, e un zăpăcit.

– *Tov. Drăghici*: Mujic.

– *Tov. Gheorghiu-Dej*: Fa-ceți propuneri. De acord cu observațiile și propunerile făcute? (De acord). *Tov. Drăghici* ce spune?

– *Tov. Drăghici*: Eu sunt de acord”.

Deci, deși atât Constantin Pârvulescu, cât și Alexandru Drăghici (titular încă la acea vreme al portofoliului de ministru de Interne) s-au opus inițial numirii lui Pavel Ștefan, punctul de vedere al lui Gheorghiu-Dej a avut câștig de cauză.

Ce se afla în spatele acestei susțineri ferme din partea lui Dej rezultă din aprecierile formulate de acesta în ședința Biroului Politic din 20 ianuarie 1953, cu ocazia discutării alcătuirii guvernului: „La Căile Ferate ar fi foarte bun, dacă am fi avut altul pentru M.A.I., Pavel, are o mână de fier”. De altfel, probabil pentru a i se întări autoritatea în fruntea unui minister „militarizat”, Pavel Ștefan a primit la 1 octombrie 1952 gradul de general-maior.

În ciuda mâinii sale „de fier”, zilele lui Pavel Ștefan la conducerea M.A.I. erau numărate. Evenimentele internaționale i-au scurtat cariera de ministru de Interne. În U.R.S.S., după doar zece zile de la moartea lui Stalin, la 15 martie 1953, Beria, în încercarea de a-și consolida poziția, a decis încorporarea Ministerului Securității Statului (MGB) în cadrul Ministerului Afacerilor Interne (MVD).

Urmandu-se modelul moscovit, liderii comuniști de la București au luat în calcul, încă din luna iulie 1953, reunificarea și reducerea aparatului informativ-represiv. Documentele studiate până în

sens oferă fostul ministru de Interne, Teohari Georgescu, care, într-o scrisoare către Gh. Gheorghiu-Dej, datată 27 martie 1962, relatează că, atunci când l-a propus pe Drăghici ca ministru adjunct în Ministerul Afacerilor Interne, „Ana Pauker a fost în mod categoric împotriva ca tov. Drăghici să fie numit în minister”. În aceeași scrisoare se mai arată: „După venirea tov. Drăghici în minister, tov. Pintilie mi-a spus că consilierii sovietici, și bineînțeles și el, consideră că tov. Drăghici dezorganizează munca ministerului, prin ședințele pe care le convoacă prea des. Deși am luat poziție împotriva desconsiderării muncii politice, nu am putut face legătura între rezistența pe care a opus-o A. Pauker numirii tov. Drăghici în minister și a atitudinii ostile a tov. Pintilie și a consilierilor sovietici față de tovarășul Drăghici”.

Pe de altă parte, într-o declarație din aprilie 1968, Alexandru Drăghici confirmă, indirect, interesul lui Dej de a controla strict Ministerul Afacerilor Interne, spunând: „eu nu m-am născut ministru de Interne. Eu am fost luat și aruncat în acest post; mi-am manifestat de la început rezerva și tovarășul Dej mi-a spus: «te voi ajuta»”.

Sprijinul lui Gheorghiu-Dej a fost unul consistent și stabil, dovadă fiind faptul că, după ședința plenară a C.C. al P.M.R. din 26-27 mai 1952, soldată cu eliminarea lui Vasile Luca și a lui Teohari Georgescu din funcțiile de partid și stat pe care le dețineau, Alexandru Drăghici devine ministru titular al Afacerilor Interne (Decretul nr. 104 al Prezidiului Marii Adunări Naționale, din 27 mai 1952). După numai câteva zile, în 2 iunie 1952, Gheorghiu-Dej

și-a consolidat și mai mult poziția prin preluarea președinției Consiliului de Miniștri.

Pe fundalul luptelor intestinale din partid și al tensionării situației internaționale, au fost elaborate în această perioadă proiectele de creare a unui minister al Securității. Această reorganizare de amploare a aparatului informativ-represiv a fost îndelung studiată, mărturie stând faptul că înființarea Ministerului Securității Statului era hotărâtă și cunoscută de principalii lideri ai partidului încă de la începutul lunii iulie 1952. În ședința Consiliului de Miniștri din 11 iulie, în care se discuta proiectul Constituției R.P.R., Gheorghiu-Dej atrăgea atenția: „Se modifică Constituția. Sunt unele ministere care nici n-au apărut și noi dăm publicității înainte de a avea ministerele, dăm publicității existența lor. Aș propune ca Ministerul Securității Statului să-l ștergem și să-l adăugăm atunci, căci este timp până se dezbată Constituția”.

Date interesante privind geneza acestui proiect și rațiunile care au stat la originea sa

reies din stenograma ședinței Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 2 septembrie 1952, ședință ce a fost convocată tocmai pentru tranșarea acestei probleme.

Potrivit lui Gheorghiu-Dej, scopul scindării M.A.I. în Ministerul Securității Statului și Ministerul de Interne era acela de „a îmbunătăți activitatea organelor noastre de stat, ca o necesitate rezultând din ascuțirea luptei de clasă împotriva dușmanului de clasă, împotriva încercărilor imperialiștilor din afară, în interesul specializării, ridicării calificării acestor organe, delimitarea funcțiilor după natura muncii respective”.

Unii cercetători sunt de părere că impulsul reorganizării Securității a venit din exterior, mai precis de la Moscova, variantă ce ni se pare credibilă având în vedere cele afirmate de către Gheorghiu-Dej în amintita ședință: „La aceste proiecte de organizare au lucrat tovarășii de la Ministerul de Interne câteva luni de zile, au studiat experiența U.R.S.S. în această privință [subl. F.B.], s-au întocmit două proiecte de organizare care consider că

Gh. Gheorghiu-Dej, Al. Moghioroș, P. Groza, E. Bodnăraș, C.I. Parhon, Chivu Stoica, I. Chișinevski, Al. Drăghici, Gh. Apostol, Leonte Răutu, Gh. Stoica, Dumitru Petrescu, Petre Borilă, patriarhul Justinian, M. Constantinescu, D. Coliș, C. Părvulescu în tribuna oficială a stadionului „23 August”, cu prilejul deschiderii Festivalului Mondial al Tineretului, 2 august 1953 (fototeca online a comunismului, cota: 50 (52)/1953)

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **DE CE AM DEVENIT LINGVIST? OMAGIU ACADEMICIANULUI MARIUS SALA** (volum îngrijit de Emanuela Timotin și Ștefan Colceriu)
Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2012, 398 pp.

● **Ioan Popa, Luiza Popa – ROMÂNII, BASARABIA ȘI TRANSNISTRIA** (Ediția a doua, revăzută și completată)
Fundatia Europeană Titulescu, Centrul de Studii Strategice, București, 2012, 459 pp.

● **PRO ȘI CONTRA TITULESCU** (Ediția a II-a revăzută și adăugită; ediție îngrijită, selecție, cuvânt înainte și postfață, note biografice, adnotări și explicații, indice de George G. Potra)
Fundatia Europeană Titulescu, București, 2012, vol. I 623 pp., vol. II 559 pp., vol. III 671 pp.

● **Ileana Racheru, Stanislav Secieru, Angela Grămadă – CAUCAZUL DE SUD DUPĂ 20 DE ANI. REGIMURI POLITICE, SECURITATE ȘI ENERGIE**
Editura Curtea Veche, București, 2012, 503 pp.

● **MEMORIU AL ADMINISTRAȚIEI GERMANE DE ETAPĂ DIN DOBROGEA. ÎNTOCMIT LA MIJLOCUL LUI APRILIE 1917** (editori: Valentin Ciorbea, Constantin Cheramidoglu, Walter Rastätter)
Editura Ex Ponto, Constanța, 2012, 123 pp. + foto

● **Sabina Marițiu, Romeo Cîrjan – EMISIUNILE DE BANCNOTE ROMÂNEȘTI ÎN PERIOADA 1929-1947 - ISTORIE ȘI TEHNOLOGIE, vol. 3**, (sub egida Băncii Naționale a României, Seria: Bancnotele României; coord.: acad. Mugur Isărescu)
București, 2011, 207 pp.

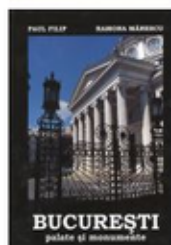
● **ROMÂNIA ÎN RELAȚIILE INTERNAȚIONALE: DIPLOMAȚIE, MINORITĂȚI, ISTORIE, ÎN ONOREM ION CALAFETEANU** (editor Silviu Miloșiu)
Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2010, 449 pp.

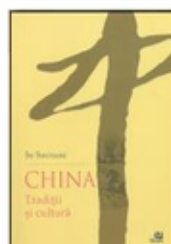
● **Ileana Silveanu – CĂRĂRILE SPERANȚEI. DESTINE ALE REZISTENȚEI ANTICOMUNISTE DIN BANAT**
Editura Eurostampa, Timișoara, 2012, 236 pp.

● **Prof. univ. dr. Aurelian Gh. Bondrea – SPIRU HARET CONTEMPORANUL NOSTRU. 160 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI SPIRU HARET, 20 DE ANI DE LA ÎNFIINȚAREA UNIVERSITĂȚII SPIRU HARET ȘI A FUNDĂȚIEI ROMÂNIA DE MÂINE**
Editura Fundației România de Măine, București, 2011, 379 pp.

● **Paul Filip, Ramona Mănescu – BUCUREȘTI. PALATE ȘI MONUMENTE**
București, 2009, 287 pp.

● **Su Shuyang – CHINA. TRADIȚII ȘI CULTURĂ**
Editura Uranus, București, 2011, 297 pp.

● **PERISCOP** (Publicație trimestrială a Asociației cadrelor militare în rezervă și în retragere din Serviciul de Informații Externe)
Anul V, nr. 3(19) iulie-septembrie 2012

prezent nu ne permit să afirmăm cu certitudine că ideea obținerii unor economii prin revenirea la forme mai vechi de organizare a fost anterioară vizitei efectuate de conducerea P.M.R. la Moscova în luna iulie 1953 sau aceasta s-a conturat în timpul căutării de soluții pentru așa-numitul „nou curs economic” impus de Moscova. Ipoteza ca imboldul inițial să fi venit de la Moscova este sprijinită și de faptul că și în R.D.G. Ministerul Securității Statului a fost absorbit de Ministerul de Interne la 17 iunie 1953, iar în Cehoslovacia a avut loc o fuziune a Ministerului Securității Naționale (Ministerstvo narodní bezpečnosti) și a Ministerului de Interne la 1 octombrie 1953.

Cert este că, în cazul României, discuția finală în care s-a decis reunificarea M.A.I. și M.S.S. a avut loc în ședința Biroului Politic din 2 septembrie 1953. În cadrul acesteia, Gheorghiu-Dej prezenta problema reunificării în următorii termeni: „Am primit un raport de la M.S.S. și M.A.I., în baza dispozițiilor ce le-au fost date de a face o analiză în legătură cu situația actuală a M.S.S. și M.A.I., cât ne costă acest aparat, ce efective are, fiecare în parte și împreună, să compare cu situația veche, înainte de a fi fost despărțite aceste

ministere și să ne prezinte propuneri care să ducă la unificarea M.S.S. și M.A.I., realizându-se o economie. Ei au venit cu acest raport și cu un proiect de hotărâre în acest sens. Urmează să se mai facă precizări din punct de vedere organizatoric, dar le-am spus că ce este esențial și important pentru Biroul Politic e să se realizeze prin unificarea lor o conducere unitară, o îmbunătățire a conducerii, o micșorare a cheltuielilor”.

Pe baza raportului prezentat, Dej a argumentat că reunificarea ar reprezenta „o economie de 520 milioane lei, 24%, o sumă foarte serioasă”, și a arătat că această reducere nu va afecta siguranța regimului și a statului, deoarece creșterea efectivelor și dotarea acestora erau exagerate: „înainte de despărțire, ei au mai mărit [efectivele] [...] Ei au făcut o a doua armată, au avut și tancuri etc.”

În acest context, acordul celorlalți membri ai Biroului Politic pentru unificarea M.A.I. și M.S.S., concomitent cu o reducere a efectivelor, a fost deplin.

În urma deciziei luate în Biroul Politic, la 7 septembrie 1953, M.S.S. a fuzionat cu M.A.I. Dintre cei doi miniștri unul trebuia să dispară și, de această dată, Gheorghiu-Dej

*La inaugurarea expoziției economice a R.P. Chineze, 2 iunie 1959;
(fototeca online a comunismului, cota: 15/1959)*

l-a preferat pe Alexandru Drăghici. Acesta a devenit titularul funcției de ministru al Afacerilor Interne, în vreme ce Pavel Ștefan a intrat într-un con de umbră.

Decizia lui Gheorghiu-Dej din septembrie 1953 este perfect comprehensibilă dacă analizăm trecutul celor doi rivali și, mai ales, raporturile personale pe care le stabiliseră cu liderul P.M.R. E suficient să amintim suspiciunile ce planau asupra lui Pavel Ștefan cu privire la unele relații cu Mișcarea Legionară în perioada interbelică, precum și faptul că în 1941 a fost exclus din partid, fiind reprimat abia în 1945. De altfel, reacția acestuia la îndepărtarea din fruntea M.A.I. și comportamentul în funcțiile în care a fost numit ulterior au condus la trecerea sa în rezervă (18 decembrie 1953), numirea în funcții tot mai puțin semnificative și, în cele din urmă, la o nouă excludere din partid în anul 1958.

Așadar, Alexandru Drăghici a fost titular al portofoliului Ministerului Afacerilor Interne în două perioade distincte: 27 mai-18 septembrie 1952 și 7 septembrie 1953-24 iulie 1965. În intervalul 18 septembrie 1952-7 septembrie 1953 a fost ministru al Securității Statului. ■

Drăghici, în pantaloni scurți, și adversarul său, Nicolae Ceaușescu

O EVADARE ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

LILIANA ALEXANDRESCU

Încă înainte de a descrie evadarea bunicului într-un mic capitol special, Nic. Defleury îi semnalase prezența în vâltoarea convoiului mînat în prizonierat: oameni, cai, căruțe, bagaje, care se înghesuiau într-o enormă confuzie pe șoseaua dintre Izbiceni și Corabia: „Husari călări, cu săbiile scoase sub comanda unui plutonier ungar, ne-au escortat și ne-au insultat – în limba lui Arpad – tot drumul. Colonelul Nonu Olteanu, din artilerie, nu știu ce a spus unui soldat ungar care ne tot insulta. Imediat, un gradat care auzise (și care probabil știa românește) s-a repezit în goana calului până aproape de colonel și puindu-i sabia sub nas, a început să-l înjure. Din puțin a scăpat să nu fie lovit sau cu nasul tăiat.”

Întrevăd fața tensionată a acelui ofițer, întoarsă spre noi peste timp. E întâlnirea mea dintâi, într-un act de viață, cu acest bunic necunoscut. Îi pot bănuî privirea, expresia de mânie reținută, obrazul palid sub agresivitatea soldatului străin (în aceste prime ceasuri de captivitate încă n-a învățat că un colonel învins este mai prejos decât un plutonier învingător). Din prezentul meu de acum salut mica scenă de atunci.

Nonu (Ion) s-a născut și a murit la Craiova (1873-1922). Era al șaselea dintre cei opt copii ai lui Constantin și Adelinei Olteanu: patru băieți și patru fete. Tatăl lui se născuse la Reghin (1832) ca fiu al altui Nonu Olteanu (numit astfel pentru că era al nouălea copil: Nonus). Acesta din urmă devine învățător, întâi la Reghin, apoi la Salva (lângă Năsăud), unde trăia și familia lui Petru Maior. Se căsătorește cu Ana Maior (nepoata de soră a marelui istoric și

scriitor) și au patru copii: doi băieți și două fete. Fiul lor cel mai mare este Constantin (născut în 1832). Oltenii se trag dintr-o veche familie de grăniceri, originară din ținutul Făgăraș, de pe Olt (Carpații Meridionali). În a doua parte a secolului al XVIII-lea, împărăteasa Maria-Tereza și apoi fiul ei Iosif al II-lea strămutaseră numeroși români pe frontiera de est și de sud-vest a Imperiului Austriac, pe arcul carpatic, dându-le anumite drepturi și împroprietăririndu-i pentru a deveni grăniceri.

Fiul cel mai mare al lui Nonu și al Anei Maior, Constantin (1832), își face studiile secundare la Năsăud, Bistrița și Blaj, cele universitare la Budapesta și Viena. Pe la 1859 vine în Oltenia și se stabilește la Craiova. Aici se căsătorește cu Adele (Adelina) Reinhardt von Reichenfelsen. Familia ei era originară din Berchtesgaden (Bavaria), de unde tatăl ei emigrase, instalându-se ca medic (sau farmacist) la Craiova (sau la Târgu-Jiu!). Având o educație îngrijită, Adelina era o bună cunosătoare a limbii și literaturii franceze. După ce se căsătorește cu Constantin, deschide la Craiova, împreună cu soțul ei, în 1863, Pensionul „Olteanu“. În 1865, Constantin e și profesor la Școala centrală de fete. Pedagog cu vocație, introduce cel dintâi educația fizică în școală, face lecții afară în curtea școlii și chiar pe câmp. Era convins că între educația fizică, morală și intelectuală există o legătură necesară. Profesor de istorie la liceu, a fost și primul director al Școlii normale de învățători (ulterior Liceul pedagogic) din Craiova (1870-1873). Patriot înfocat, organizează gărzile naționale

UNDREA

8

1934. Conform tradiției, Grindiron Club din Washington îl invită pe președintele american, Franklin Delano Roosevelt, aflat la primul mandat din cele patru, să vorbească în fața jurnaliștilor acreditați la Casa Albă. Roosevelt nu are relații prea destinsse cu ziariștii, de aceea preferă să-și informeze țara săptămânal, la radio, despre evenimentele curente importante, în cadrul unei „șuete la gura sobei”. De data asta însă se supune tradiției. Primul orator este H.L. Mencken, un înverșunat anti-New Deal (Noua orientare, reformele economice și sociale începute cu mai bine de un an în urmă), care profită de ocazie pentru a-l critica dur pe președinte. Când Roosevelt ia cuvântul, asistența rămâne încrămențită de surprindere. El se lansează într-o diatribă violentă contra presei americane: „Jurnaliștii americani sunt stupizi și ignoranți. Sunt atât de ignoranți, încât ar reuși cu mare greutate să treacă examenul de admitere al celei mai puțin prestigioase universități”. Pe măsura atacului președintelui, Mencken devine tot mai stacociu. Până când reporterii din sală înțeleg că Roosevelt citește extrase din cartea *Jurnalismul în America*, semnată de un anume... Henry L. Mencken.

9

1893. Anarhistul Auguste Vaillant, instalat într-una dintre tribunele rezervate publicului în Camera Deputaților din Franța, aruncă o bombă în sala de ședințe. Sunt câțiva răniți, atât dintre deputați, cât și dintre spectatori. Charles Dupuy, fost prim-ministru (numai pentru câteva luni), în calitate de președinte al Camerei, cu noblete și calm, declară: „Domnilor, ședința continuă”. Este șansa lui de a rămâne în istorie, prin această replică din Camera Deputaților, și nu prin activitatea politică. În ce îl privește pe Vaillant, el este executat în februarie anul următor, când Parlamentul votează măsuri preventive și represive în cazul atentatelor, pe care extrema stângă le numește „legile măcelului” (Dupuy era atunci din nou premier).

15

1817. Este capturat în biserică și arestat, la cererea cetățenilor jigniți, prințul rus P.I. Tiufiakin, vicedirector al Teatrelor imperiale. După războiul patriotic contra lui Napoleon, încheiat în 1812, rușii nu mai suportă nimic franțuzesc. Nici măcar să audă o vorbă în limba lui Molière. În teatre, până în 1819, nu se montează nicio piesă franțuzească. Or, prințul s-a adresat cuiva în limba franceză, deci era spion străin, deci trebuia arestat.

16

1916. Filosoful Constantin Rădulescu-Motru, mare admirator al culturii germane, cu studii la München și Leipzig, dar fluctuant ca orientare între Franța și Germania, devine ostatic al germanilor, care ocupă Bucureștii. La început este închis la Hotel „Imperial”, alături de un lot de jurnaliști și oameni politici, apoi este deportat la Săveni, în județul Ialomița. În fine, este transferat în Bulgaria, la Trojan, pentru ca, la sfârșitul anului 1917, să fie eliberat. Opțiunea lui de a rămâne în Capitală, de a nu se retrage la Iași, când germanii au intrat în București, nedumerește pe mulți, dar profesorul motivează, fără a convinge: „N-am putut părăsi Bucureștii, fiindcă mi s-a spus prea târziu și nu mi s-au pus mijloace la dispoziție. De altminteri eram convins că nu voi suferi nimic și că dușmanii se vor purta în mod civilizat”.

21

1237. „Bisericile Domnului le-au devastat și în altare mult sânge au vărsat. Nimeni nu a rămas în viață în oraș. Toți au murit la fel și au băut din aceeași cupă a morții. Nu a rămas nimeni care să plângă sau să jalească, nici tată și mamă pentru copii, nici copii pentru mamă și tată, nici rude pentru rude, toți zăceau morți, laolaltă. Și toate acestea ni s-au întâmplat din cauza păcatelor noastre” – așa descrie o cronică de veac XVI distrugerea cnezatului rus estic Riazan, în numai cinci zile de lupte grele, de către Batu, strănepot al lui Genghis-Han și nepot al lui Ogodai. În aceeași iarnă mongolii atacă Suzdal, cu capitala la Vladimir, scaunul marelui cneaz. Este singura invazie de iarnă reușită din istoria Rusiei.

Ana Elvira Olteanu, născută Pohl,
soția lui Nonu Olteanu
(20 decembrie 1905)

Fire neastâmpărată și dornic de fapte vitejești – cum fusese de altfel și pe front –, colonelul de artilerie Nonu Olteanu din Craiova (care nu mai este demult printre noi) concepușe din prima iarnă de captivitate un plan de evadare. Știa bine nemțește și s-a apucat să învețe în lagăr ungurește. Studia pe hărți (clandestin procurate) drumul cel mai scurt spre Carpații din nordul Moldovei, de unde trebuia să se strecoare pe frontul nostru. Cumpărase cum a putut două uniforme uzate de soldat ungur. Una din ele trebuia s-o îmbrace ordonanța lui (Baroga din Calafat) care, dintr-un sentiment de mare devotament, a ținut cu orice preț să-l însoțească la drum și, la nevoie, să moară pentru el sau poate odată cu el. Obținuse permisiunea de la comandant (care nu-i refuza nimic) să semene, în primă-

vară, porumb, pe o porțiune de câțiva metri pătrați, aproape de gardul de sârmă care înconjura lagărul.

Precum un vultur în colivie

Prin luna aprilie, atunci când porumbul s-a făcut de prășit, Baroga l-a săpat. Dar el mai săpase, în taină, un șanț pe sub gard, atât cât putea să se târască un om pe brânci. Peste trei luni, cei doi fugari vor putea să iasă din lagăr, ascunși sub porumbul care va crește mare.

Toți prietenii – și avea mulți – am contribuit la sporirea proviziilor de conserve, din prisosul de alimente ce primeam de la Geneva. Trebuia să străbată un drum lung și să înfrunte primejdii pe care le bănuiam numai, fără să ne putem da seama de proporții sau de felul cum ar fi putut să se desfășoare.

Maiorul Florian avea cunoștință de preparativele care se făceau în vederea evadării lui „Nonu” (așa cum îi zicea), dar închidea ochii la tot. Ținea foarte mult la el, care i-a fost cel mai bun prieten din lagăr. Se găsiseră chiar rudenii prin alianță. Așa că „Mitică” (cum îi zicea Nonu) închidea ochii, dar nu fără o vădită și frățască îngrijorare de ceea ce i s-ar fi putut întâmpla după evadare. Pădurea – care se vedea în depărtare – înverzise bine. Parcă-l aud pe bietul Nonu cum se spovedea la câțiva prieteni: „Dacă mă nașteam în alte vremuri, m-aș fi făcut cu siguranță haiduc...

Constantin Olteanu,
tatăl lui Nonu

Nicăieri în viața mea nu m-am simțit mai bine decât la umbră de codru verde... Acolo mi-a făcut plăcere să cânt în voie așa cum știu să cânt din gură sau din frunză de mestecăn doinele noastre oltenești...”. Și nu spunea decât adevărul.

Când era pe front cu bateriile (pe Padeșul înalt din Munții Cernei) pleca adeseori el, locotenent-colonel cu cele mai înaintate patrule!... Dornic să înfrunte primejdii, ca să facă o ispravă, colinda toată noaptea, în patrule, prin funduri de prăpăstii sau prin desimea codrilor fără sfârșit. Se vede că în atmosfera aceea cu miros „de praf de pușcă” și de pădure a vrut să trăiască viața de haiduc, ce rămăsese pentru el – fire de erou – un dor neîmplinit. Într-o noapte însă, pe când se găsea foarte aproape de o patrulă inamică, a alunecat și a căzut în prăpastie. Puțin a lipsit ca să nu fie făcut atunci prizonier.

și ia parte cu grad onorific de colonel la Războiul de Independență din 1877. Pe toți cei patru fii ai săi i-a îndrumat pe calea armelor.

Primul născut, Horia (1869-1890), a absolvit școala de marină în Franța, la Brest. Devenind ofițer pe vas, este împușcat din gelozie de secundul vasului, rivalul lui în dragoste (o tipică afacere „fin de siècle“!). Cei doi gemeni, Camil și Marcel (1872), au urmat Academia militară la cavalerie, primul devenind colonel, al doilea ajungând până la gradul de general (decedați: Camil, în 1924, la Cluj, Marcel, în 1943, la Breaza). Ion (Nonu; 1873), și el absolvent al Academiei militare, colonel de artilerie, a murit în 1922, la Craiova.

Dintre fete: Silvia (1870?) s-a căsătorit cu Dan Barcianu (pașoptist, memorandist, prieten cu Bălcescu). Fulvia (1871, decedată la Bruxelles) s-a măritat cu belgianul Achille de Lacotte. Mioara (1874), căsătorită cu doctorul George Giuriade (mort pe front în 1916), a fost pianistă și directoare a Școlii de Muzică „Cornetti“ din Craiova. În fine, Adelina (1875-1914), căsătorită cu Octavian Tăslăuanu, directorul revistei Luceafărul din Sibiu, a fost poetă și scriitoare, directoare a unei foarte îngrijite „Biblioteci a copiilor“.

La 17 septembrie 1899, Nonu (pe atunci locotenent), de religie ortodoxă, ia în căsătorie pe Anna Elvira Pohl, de religie romano-catolică, născută la Craiova în 1874,

fiică a farmacistului Francisc Pohl și a Laurei von Glatz. Vor avea patru copii, un băiat și trei fete: Horia, Ana-Mia, Florica (mama mea) și Adelina (Lily). Însurat cu Marie Theegarten, Marcel va fi tatăl unui singur fiu, numit tot Marcel. Fratele lui geamăn, Camil, căsătorit cu sora cumnatei lui, Hubertine (Bettina) Theegarten, va avea trei copii: Mioara, Radu și Rodica. Mioara Giuriade va fi mama a doi băieți: George și Constantin, și a unei fiice, Marie-Antoinette. Cei trei veri, George, Marcel și Horia, sunt ultimii descendenți militari de profesie. Primul, George Giuriade, ofițer de cavalerie, a luptat pe frontul din Rusia și la întoarcerea în țară a murit de tifos exantematic, în 1945. Al doilea, generalul de cavalerie Marcel Olteanu, fost aghiotant al regelui Mihai, cavaler al Ordinului „Mihai Viteazul“, este arestat după război și ținut trei ani la închisoare; moare în 1979. Al treilea, colonelul de artilerie Horia Olteanu, ia parte la

campania din Rusia. Regimentul lui e decimat, iar el, grav rănit, în comă, este transportat în spina de ordonanță până la liniile românești. Nemaiputând merge pe front, intră în serviciul de spionaj al armatei. În 1945, urmărit și anchetat de serviciile secrete ale ocupantului, moare subit în circumstanțe suspecte. Începuse o altă etapă istorică...

Înainte de a pune din nou în raft cartea căpitanului Defleury Divizia de la Cerna, copiez din ea fragmentul în care povestește evadarea bu-
nucului.

Nonu Olteanu împreună cu fiul Horia, în 1902

mai apropiată de locul unde era porumbul. Odată ce ieșeau din lagăr, se coborau numaidecât într-o vâlcea de unde nu mai puteau să fie văzuți.

Când a început să se însereze, orchestra s-a aranjat aproape de gard, dar în partea cu totul opusă de locul destinat pentru evadare. În clipa convenită, care sosise, Pistol a ridicat bagheta și orchestra a început să cânte un marș dintre cele mai zgomotoase. Noi ceilalți, așezați în spatele lor, țipam cât ne lua gura.

La auzul acestui zgomot infernal, neobișnuit în lagăr, toate santinelele, din toate părțile, au luat-o la fugă în direcția în care ne găseam adunați, convinși că vor avea de înăbușit o răzvrătire. Odată ajunși în fața noastră (însă dincolo de gard) ne-au somat – cu arma la ochi să încetăm zgomotul și să intrăm în barăci. Orchestra a tăcut. Câțiva ne-am prefăcut atunci că le explicăm ceva neplăcut. Explicația era însoțită de gesturi disperate. Cum soldații nu pricepeau, bineînțeles, nimic, continuau somațiile cu arma la ochi. În felul acesta am imobilizat pe toți cerberii ungurești, poate, zece minute, după care ne-am retras spre barăci. Înscenarea reușise. Când prima stea s-a arătat pe cer, noi o văzusem, fugarii însă n-au mai putut s-o vadă. În clipa aceea ei se târau pe brânci prin șanțul de sub gard.

Încă un eveniment care ne-a dat emoții și o grijă nouă. I-am urmărit cu gândul până

Nonu Olteanu împreună cu fiul Horia, în 1914

noaptea târziu și a doua zi ne-am îngrijit mereu de soarta lor. Colonelul Olteanu, cu firea lui deschisă, prietenos și îndatoritor, era iubit de toți. Dar evadarea se transformase într-o nădejde de care ne-am agățat cu temei. Sperând că va ajunge în țară, el va putea să povestească despre noi, va da știri familiilor din Moldova, vom primi scrisori și câte alte isprăvi nu putea încă să facă!... Ce proporții lua numaidecât – în mintea noastră de oameni chinuți – toate acțiunile care se petreceau dincolo de lagăr!...

Abia a doua zi, după apelul nominal, s-a semnalat lipsa. Comandantul lagărului – care n-ar fi putut să ascundă o evadare fără să se expună la grave consecințe – a luat măsuri de urmărire și prindere.

Au trecut două zile fără nicio veste. Imaginația noastră lucra intens și speranțele începuseră să-și închege posibilități de realizare. A treia zi însă, maiorul Florian ne-a făcut cunoscut că fugarii au fost găsiți și capturați. Mai e nevoie să spun cât ne-a costat suflaște această decepție?!...

În sfârșit, după alte două zile, i-am văzut intrând pe poarta lagărului, escortați de jandarmii care îi urmăriseră. Ascunși într-o pădure ca să se odihnească după ce străbătuseră în cele două nopți de pribegie peste 100 de kilometri au fost descoperiți. Colonelul Olteanu a fost pedepsit – din ordinul inspectorului general – cu zece zile de închisoare grea, pe care trebuia să le execute la fortăreața din Komaron. Maiorul Florian a aranjat însă de așa fel lucrurile, încât și-a ispășit pedeapsa într-o cameră a localului de administrație, în vecinătatea lagărului.

Iată povestea unei evadări care a animat câteva zile din lungă și trista noastră captivitate. Depănând firul unor amintiri așa de îndepărtate, am încercat satisfacția aceea sufletească pe care ți-o dau evocările, atunci când e vorba de persoanele a căror dispariție ai regretat-o sincer. Nonu a fost pentru mine un camarad neprețuit pe front și în captivitate. Prietenia care ne-a legat în anii puțini pe care i-a trăit după război mi-a dat puțința să evoc cu mai multă căldură unele lucruri din viața lui uitată. ■

„M-au scăpat din ghearele vrăjmașului copiii mei, tunarii mei viteji...” Astfel ne povestea el odată pățania din „vremuri bune”, așa cum socotea timpul cât a stat pe front. Dar de ce i-a fost teamă tot n-a scăpat!...

Captivitatea a fost pentru el – avid de libertate și de mișcare în aer liber – o tortură care-i zdruncinase complet sănătatea și moralul în primele două luni. Vreme îndelungată a stat întins pe pat și nu vroia să mănânce nimic, dar absolut nimic. Toate îndemnulurile noastre și ale maiorului Florian – care nu știa cum să-l mai menajeze – au fost zadarnice. Tânjea din zi în zi. Eram, mi-aduc aminte, foarte îngrijorați de starea lui inexplicabilă. Cam slab de felul lui, însă bine legat, înalt, vioi și totdeauna bine dispus; dar deodată, în lagăr, fără să-l doară ceva, s-a simțit atins de o debilitate generală și cuprins de melancolie.

Vorbeam adesea între noi și ne întrebam ce e de făcut. „Ei, ce vreți (spunea, cu drept

Cele trei fiice ale lui Nonu (de la stânga spre dreapta): Florica, Lily (Adelina) și Ana Mia, cea mai mare dintre ele, destinatară cărții poștale militare, trimisă de tatăl ei de pe front, în 1916 (jos)

cuvânt, un camarad). Nonu este ca un vultur pe care-l închizi în colivie... Vulturul nu suportă captivitatea. Dacă nu reușește să-și ia zborul spre văzduh, se zbate cu aripile întinse până moare... Se vede că așa i-a fost scris și lui...” Din fericire, răul a fost învins.

„Vulturul” se pregătea acum să-și ia zborul.

Liberi pentru trei zile

De când începuse să înverzească codrul, Nonu măsură cu ochii, în fiecare zi, distanța până la el. În fiecare zi încerca o bucurie lăuntrică, bucuria că va fi, în sfârșit, liber!... Porumbul se făcuse destul de înalt ca să nu poată fi văzuți atunci când se vor strecura pe sub gard.

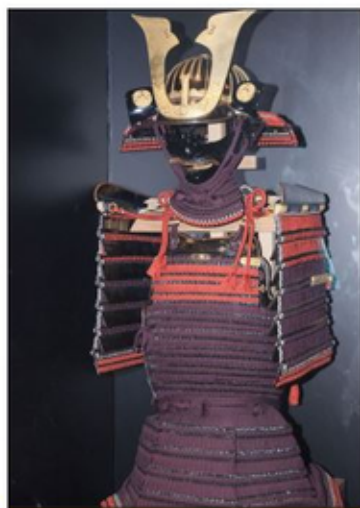
Ziua mult așteptată sosisese. Era prin luna iulie sau începutul lui august, nu mai mi-aduc bine aminte. O zi de vară caldă și senină. Acei care știam detaliile evadării am fost cuprinși de o neliniște care ne-a dat emoții. Convenisem ca, atunci când prima stea își va face apariția, în clipa aceea să începă trecerea pe sub gard. Prima stea din noaptea aceea era semnalul nostru luminos. Trebuia să încercăm tot ce ne sta în putință ca să înlăturăm, numai câteva minute, santinela cea

Ana tatii, sunt foarte mulțumit de ocupațiunea ta [...] Cui îți reproșează veselia, spune-le că ar fi vai și amar de noi dacă am fi tot triști, cu veselia înfruntă voinicii noștri vijelia. Ei merg răzând și cântând la atac și asta înspăimântă pe vrăjmași. Eu mă simt bine când sunt între ei în tranșee și ascult cântecele și glumele lor. Îngrijește de soldații noștri și iubeste-i, căci și eu îi iubesc mult de tot și mi se pare că și ei pe mine [...]

Te pupă cu dor, Taica. Am primit tutunul și prăjiturile.

(Carte poștală militară expediată fiicei mai mari, Ana Mia, în vârstă de 14 ani, infirmieră, în toamna anului 1916)

Una dintre cele două armuri japoneze primite în dar, în anul 1613, de Iacob I Stuart

gawa devenise Yoshi Toranaga, iar fiul și succesorul său Hidetada – Sudara-sama. Numele corabiei pilotate de Adams fusese, inițial, „Erasmus”, exact ca în roman (și chiar mai avea la proră o statuie a umanistului Erasmus din Rotterdam) dar, înainte de plecare, fusese schimbat în „De Liefde” (Caritatea). Sau, dacă vreți, „Mila Creștină”...

Acțiunea romanului se oprește în zilele de dinaintea bătăliei de la Sekigahara (21 octombrie 1600, care a marcat sfârșitul epocii *sengoku jidai*, a „războaielor civile” (care duraseră circa un secol și începuseră în timpul ultimilor shoguni Ashikaga). În acele zile, Tokugawa, care avea sub ordine puțin peste 100.000 de oameni, a învins o coalitie de *daimyo* (lorzi, mari seniori japonezi) care adunaseră o armată de trei ori mai numeroasă. Printre altele, și cu ajutorul tunurilor corabiei olandeze! Rolul lui William Adams, alias John Blackthorne, în istoria Japoniei nu avea să se termine însă acolo...

Experiența de pilot a lui Adams nu fusese una nesemnificativă, după cum a afirmat cu destulă modestie; altfel, olandezii nu ar fi apelat la el, ci la un conațional. Adams servise sub ordinea lui Sir Francis Drake în 1588, anul victoriei navale engleze asupra *Invincibilei Armada*, flota trimisă de precatolicul rege spaniol Filip al II-lea de Habsburg pentru a cuceri Anglia protestantă (*Magazin istoric*, nr. 4/1989). Căutase „trecearea din nord-est”, adică încercase să ajungă în America prin Oceanul Înghețat de Nord, pentru a găsi o rută spre Lumea Nouă care să nu fie controlată de portughezi sau spanioli, adversarii Angliei și ai Olandei. Navigase pe Coasta Berberă, cunoștea Nordul Africii și Atlanticul. În acele vremuri, nu căpitanul, care era mai degrabă un comandant militar, ci pilotul era persoana care știa să calculeze poziția și să stabilească rutele. Iar William Adams/John Blackthorne era unul dintre cei mai buni piloți ai vremii! Că James Clavell nu a exagerat nici sub acel aspect, rezultă dintr-o scrisoare a iezuیتului Valentin de Carvalho, care l-a întâlnit pe Adams în Japonia, descriindu-l ca fiind „un mare inginer și matematician”.

Acele calități l-au ajutat să scape cu viață după un drum lung, istovitor și plin de pericole. Flota olandeză formată din cinci corăbii înarmate de război, care părăsiseră portul olandez Rotterdam în iunie 1598, cu misiunea de a căuta argint în America de Sud, a navigat de-a lungul coastei Guineei, unde a jefuit, în treacăt, insula Annobon „pentru aprovizionare”. După ce a

traversat Atlanticul de Sud, flota – care mai număra doar trei corăbii, una fiind capturată de spanioli, iar alta întorcându-se în Olanda – a intrat în strâmtoarea Magellan, unde a fost despărțită de furtuni. Înaintea lui Adams mai trecuseră pe acolo Magellan și Sir Francis Drake.

Cu un echipaj de numai 24 de oameni, mulți bolnavi (inițial fuseseră 110), „De Liefde” a ajuns, în aprilie 1600, în Japonia, aruncând ancora la Oita (în actuala prefectură Bungo). Spre disperarea olandezilor, acolo au dat de ieziuiții portughezi, care activau încă din 1549, prima misiune fiind condusă de Francisco de Xavier (1506-1552), discipol al lui Ignatius de Loyola, fondatorul ordinului, cel care a răspândit creștinismul în zona Asia-Pacific, făcând numeroși prozeliti în Japonia, Borneo și în Insulele Moluce. Ieziuiții i-au acuzat pe olandezi și pe pilotul englez de piraterie, iar Yeyasu Tokugawa a pus nava sub sechestru.

Consilier al shogunului și constructor de nave

Din fericire pentru el și pentru marinarii olandezi scăpați cu viață, Adams deținea și calități de diplomat. În mai-iunie 1600, a izbutit să fie primit în audiență de Yeyasu Tokugawa. El era, la acea dată, președintele Consiliului de Regenți ce guverna Japonia în numele lui Hideyori, fiul minor al lui Toyotomi Hideyoshi – dictatorul Nakamura din romanul lui Clavell, care și în viața reală nu obținuse titlul de shogun. Fiind născut într-o familie de țărani, lui

MIRCEA BUJOREANU

În Turnul Londrei – odinioară închisoare pentru prinți și alte personaje ilustre, astăzi muzeu – pot fi admirate două superbe armuri japoneze primite în anul 1613 de Iacob I Stuart, rege al Angliei, Scoției și Irlandei (1566-1625, fiul, nepotul și succesorul Elisabetei I Tudor) de la shogunul Hidetada (1579-1632), al treilea fiu al lui Yeyasu Tokugawa (1543-1616), întemeietorul ultimei dinastii de shoguni. Nici cele două armuri, nici corespondența purtată de Iacob I cu Yeyasu Tokugawa nu ar fi existat dacă, în aprilie 1600, o corabie olandeză pilotată de un ofițer englez nu ar fi naufragiat în Japonia...

Pe baza mai sus pomenitului episod istoric (cât se poate de real!), romancierul James Clavell a construit best-sellerul *Shogun*. Numai că, în realitate, marinarul englez care pentru meritele sale avea să fie ridicat la rangul de samurai nu se numea John Blackthorne, ci William Adams (1564-16 mai 1620).

CV-ul unui pilot englez de acum patru secole

„Sunt un bărbat născut în comitatul Kent, în orașul

Gillingham, situat la două mile engleze de Rochester și la o milă de Chatham, unde stau la ancoră corăbiile regilor... La vârsta de 13 ani am fost dus la Limehouse, lângă Londra, unde am devenit ucenic al meșterului constructor de corăbii Nicholas Diggins [pe care James Clavell avea să-l transforme în Alban Carradoc – *n.a.*]. Am fost căpitan și pilot pe navele Majestății Sale [regina Elisabeta I – *n.a.*] și timp de 11 sau 12 ani am lucrat pentru Compania Neguțătorilor din Barbaria, până când olandezii au început să navi-

gheze către Indiile de Est... Odată această rută deschisă, am dorit să valorific mai bine puțină experiență pe care bunul Dumnezeu mi-a dăruit-o. Deci, în Anul Domnului 1598, am fost angajat de către Compania Olandeză a Indiilor de Est ca pilot principal al unei flote de cinci corăbii... – avea să scrie, în 1611, William Adams. Se poate vedea că James Clavell nu a inventat nimic, cel puțin în ceea ce-l privea pe eroul său principal. S-a mărginit doar să-i schimbe numele, tot așa cum, în același roman, *Shogun*, Yeyasu Tokugawa

**Bust al olandezului
Jan Joosten Lodensteyn**

titlurile de samurai și hata-moto îi reveneau lui Joseph Adams, fiul pilotului. Dar să nu anticipăm...

Între timp, englezul învățase japoneza, pe care o vorbea fluent. Cum Adams mai cunoștea latina, olandeza, spaniola și portugheza, a obținut funcția de traducător oficial, funcție deținută anterior de ieziuitul portughez João Rodrigues – Martin Alvito sau „tsukku-san” (Domnul Translator) din romanul lui Clavell. În calitate de consilier militar și de politică externă al primului shogun Tokugawa, William Adams și-a adus o contribuție decisivă atât în victoria de la Sekigahara, cât și în asediul castelului Osaka (1614-1615).

Tot ca urmare a informațiilor primite de la englez, Yeyasu și fiul Hidetada au decis să ducă o politică de izolare a Japoniei, cu scopul de a evita o eventuală ocupație spaniolă sau portugheză. Temerea de o eventuală debarcare a conchistadorilor iberici explică persecuțiile și războaiele anti-creștine care au însângerat arhipelagul nipon în primele decenii ale secolului al XVII-

lea și care au continuat și după moartea lui William Adams.

Încă din 1614, ieziuiții portughezi au fost expulzați din Japonia. Preotul Valentin de Carvalho l-a acuzat, în mod explicit, într-una dintre scrisori, tocmai pe Adams. „Din cauza acuzațiilor sale calomnioase, Yeyasu a ajuns să vadă în sfinții noștri părinți nu niște simpli slujitori ai Sfântului Scaun, ci niște spioni extrem de periculoși”.

Și spaniolii au fost ținuți departe, deși, în anul 1608, Adams avea să stabilească evident, la ordinul lui Tokugawa relații diplomatice cu guvernatorul spaniol al Filipinelor, exploratorul Rodrigo de Vivero y Velasco (1564-1636, guvernator în perioada iunie 1608-aprilie 1609).

Tot ca urmare a sfaturilor „consilierului Miura Anjin”, Tokugawa le-a încredințat olandezilor – care au primit îngăduința să înființeze o colonie comercială în Nagasaki – comerțul exterior al Japoniei. Spre deosebire de portughezi, care nu aveau voie să părăsească portul Nagasaki, olandezii au primit autorizația să-și vândă mărfurile pe întreg teritoriul imperiului nipon.

În 1613, o „delegație” comercială a Companiei Engleze a Indiilor de Est, condusă de căpitanul John Saris, avea să-și facă apariția în portul Hirado. Saris și Adams s-au detestat reciproc de la prima vedere. Primul îi reproșa fostului pilot devenit samurai că s-a... niponizat! Cel de-al doilea îi reproșa extrema aroganță și faptul că venise cu

marfă de proastă calitate. Totuși, Adams l-a ajutat pe Saris să fie primit, chiar în câteva rânduri, în audiență de shogunul Hidetada Tokugawa. Cu prilejul uneia dintre audiențe, care a avut loc la Kamakura, cel de-al doilea shogun Tokugawa i-a trimis regelui Iacob I Stuart cele două armuri de samurai despre care aminteam la început. La rândul său, Iacob I i-a dăruit lui Yeyasu un orologiu fabricat în Spania, în 1581!

Nici după cucerirea castelului Osaka, care a permis shogunilor Tokugawa să zdrobească definitiv opoziția grupată în jurul lui Toyotomi Hideyori, William Adams nu a rămas inactiv. La cererea lui Yeyasu, care dorea o cale de comunicație cu țările protestante din nordul Europei, el a încercat să organizeze o expediție care să găsească faimoasa „trecere pe la nord-est”, pe care o căutase zadarnic în tinerețe. În acel scop, s-a adresat compatrioților de la Compania Engleză a Indiilor, cerându-le sprijin logistic. Proiectul, prea ambițios pentru posibilitățile acelor vremuri, nu s-a materializat însă. Spre sfârșitul vieții, Adams a rupt orice legătură cu soția japoneză, Oyuki, pe care a exclus-o în mod expres, prin testament, de la moștenire. Tutela copiilor, Joseph și Susanna, a fost încredințată compatriotului și partenerului de afaceri, Richard Cocks (1566-1624), care s-a ocupat, de asemenea, și de fiul nelegitim. Tot Cocks a fost cel care i-a înmănat lui Joseph Adams săbiile tatălui, la moartea fostului pilot, survenită la 16 mai 1620 la Hirado, localitate situată în apropierea orașului Nagasaki.

Hideyoshi îi fusese acordat doar titlul de *taiko* (sau *kam-paku*; era atribuit unui personaj ce guverna efectiv în numele împăratului; funcția a fost abolită în Epoca Meiji, în 1872, când a fost creată cea de prim-ministru).

Englezul a izbutit să-l impresioneze pe Tokugawa cu cunoștințele în materie de matematică, navigație, construcții navale și de ceea ce, astăzi, se numește geopolitică. În scurt timp, a devenit consilierul său, samurai și *hatamoto* („purător de stindard” o demnitate importantă atât în armată, cât și printre curtenii unui *shogun*). Cum „De Liefde”, grav avariata după traversarea Atlanticului, a Strâmtoarei Magellan și a Pacificului, s-a scufundat la mutarea, din ordinul lui Tokugawa, în rada portului Edo (actualul Tokyo, episodul din roman al incendiului de către ninja fiind unul fictiv!), el i-a ordonat lui Adams să-i construiască o altă corabie. În realitate, episodul s-a întâmplat mai târziu, în 1604, la aproape patru ani după bătălia de la Sekigahara, când Yeyasu deținea funcția de *shogun*. Inițial, Adams a

construit o corabie de 80 de tone, iar, în anul următor, încă una, de 120 de tone. În 1620, cea din urmă, botezată „Santa Bonaventura”, avea să ajungă pe coasta pacifică a Mexicului, la bordul ei aflându-se și 22 de samurai conduși de Tanaka Shōsuke, trimiși de shogunul Hidetada Tokugawa în „misiune de informare”.

Soția japoneză

În 1605, majoritatea olandezilor ajunși în Japonia odată cu William Adams s-au întors, deloc săraci, acasă. Dărnicia lui Tokugawa și comerțul asiatic îi îmbogățiseră. Pilotul englez a preferat să rămână. De altfel, chiar dacă ar fi vrut să plece, nu ar fi putut, pentru că Yeyasu îi interzisese, în mod formal, să părăsească serviciul și, implicit, Imperiul Soarelui Răsare. Deși lăsase în Anglia o soție, Mary, și doi copii, s-a însurat și cu o japoneză. Din punct de vedere legal, în Japonia nu putea fi acuzat de bigamie, pentru că, la acordarea rangului de samurai, Yeyasu Tokugawa semnase un decret prin care William Adams era declarat oficial mort și înregistrat ca atare în arhivele oficiale. Se naște, în schimb, samuraiul Miura Anjin – numele de familie fiind cel al peninsulei de la sud de Edo, unde englezul primise o moșie (numele Anjin însemna pilot). Soția japoneză

Detaliu de pe un panou cu reprezentarea bătăliei de la Sekigahara

se numea Oyuki și era fiica unui anume Magome Kageyu, un funcționar care răspundea de caii de schimb pe unul dintre drumurile imperiale ce lega orașul Edo (sediul shogunilor Tokugawa și al *bakufu*, guvernul militar condus de ei) de restul țării. Cum socrul nu avea cine știe ce rang, se poate presupune că a fost o căsătorie din dragoste. Oyuki i-a dăruit lui Adams doi copii: un băiat, Joseph, și o fiică, Susanna. Englezul mai avea și o concubină în orașul Hirado, care i-a dăruit, la rândul ei, un alt fiu, născut după moartea tatălui. „Samuraiul englez” i-a putut trimite, după 1612, regulat, soției sale... „văduve” din Anglia consistente ajutoare bănești.

La moartea pilotului englez, shogunul Hidetada (care, deși nu i-a purtat lui Adams sentimente prietenești, precum tatăl, l-a protejat și s-a folosit de serviciile sale) a semnat un decret prin care

Shogunul Hidetada

Clio anunță

Foto: Theophil SOFTESZ

Poetul Petre Stoica și o sală a Muzeului

MUZEU AL PRESEI UNICAT

VALI CORDUNEANU,
director al Muzeului Presei „Sever Bocu”, Jimbolia

La o populație de aproximativ 11.000 de locuitori, orașul timișean Jimbolia se mândrește cu șase muzee: Casa memorială „Petre Stoica” (sediul Fundației Culturale Româno-Germane „Petre Stoica”), Muzeul Pompierilor, Muzeul Dr. Karl Diel, Muzeul Stefan Jäger, Muzeul C.F.R. și Muzeul Presei „Sever Bocu”. Ultimul dintre ele, unicat în țară, a fost deschis acum mai bine de cinci ani, la 14 septembrie 2007, din inițiativa poetului, traducătorului și publicistului Petre Stoica (1931, Peciu Nou, Timiș-2009, Jimbolia), cu sprijinul Primăriei și al Consiliului Local Jimbolia, în special al primarului Kaba Gabor.

Stabilit din 1995 în orașul de graniță, Petre Stoica auzise despre existența *Internationales Zeitungsmuseum* din Aachen (www.izm.de) și a hotărât să-și valorifice o parte a impresionantelor sale colecții, adunate de-a lungul vieții, care mai cuprinde 16.000 de volume, monete, medalii, timbre, precum și obiecte de uz casnic, afișe, fotografii vechi din Jimbolia. Laureatul Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu” (1994) a fost fascinat, încă din liceu, de lumea presei; a fost redactor la *Secolul XX*, *Dreptatea* și *Epoca*.

Muzeul, cu o suprafață de 600 m² și posibilitate de mansardare, a fost compartimentat de prietena poetului, doamna Mihaela Șchio-pu (București), fiind prevăzute o sală de conferințe, o bibliotecă, spații de expunere, o cafenea. Tot mobilierul a fost nou, conceput special pentru acest lăcaș.

Gândit ca un spațiu viu, de documentare, muzeul a găzduit expoziții, simpozioane, lansări de carte, o tabără de studenți (2008). S-au organizat expoziții și conferințe la Timișoara (Muzeul de Artă – *Noaptea demnitarilor*; vezi și

Magazin istoric, nr. 5/2010; *Familii din istoria Timișoarei*, Infocentrul turistic – *Promovarea turistică de altădată*) și Zrenjanin (în colaborare cu Institutul de Cultură al Românilor din Voivodina). Activitatea noastră a fost prezentată periodic, prin Buletinul Muzeului Presei, postat pe site-urile Primăriei Jimbolia și muzeului www.jimbolia.ro, www.muzeulpresei.go.ro.

Inestimabilei colecții donate de Petre Stoica i s-au adăugat, în timp, exponate provenind, mai ales,

Anjin San, legende și controverse

Trebuie spus că există autori care se îndoiesc de faptul că William Adams ar fi fost înnoobilat de Yeyasu Tokugawa pentru serviciile sale, pretextând că „nu s-au păstrat documente din care să rezulte acel fapt”. Un lucru este însă cât se poate de sigur: în scrisori, căpitanul John Saris a scris negru pe alb că William Adams, „cel prea japonizat”, purta *daisho* cele două săbii: *katana* (cea lungă) și *wakizashi* (cea scurtă, arma de mână stângă). Or, în Japonia feudală, numai samurailor le era permis să le poarte, orice altă persoană, oricât de mulți bani ar fi avut, dacă și-ar fi arogat acel drept, și-ar fi pierdut atât viața, cât și averea. În plus, atunci când familiile mixte (precum cea a lui Adams) au fost expulzate, urmașii pilotului englez au fost exceptați tot printr-un decret semnat de shogunul Hidetada Tokugawa. Mai mult chiar, fiul lui Yeyasu avea să-i confirme lui Joseph Adams rangul de samurai și hatamoto moștenit. De altfel, William Adams nu a reprezentat un caz singular: olandezul Jan Joosten Lodensteyn, un alt ofițer de pe corabia „De Liefde”, a

fost și el făcut samurai și hatamoto, dar, din cauza firii colerice și a beției, a sfârșit prin a cădea în dizgrație, fiind alungat de la Curtea din Edo.

La fel de controversat este și mormântul atribuit lui William Adams, situat

pe o colină din Hemi, în apropierea locului unde ar fi fost amplasată casa pilotului englez devenit consilier al primilor doi shoguni Tokugawa. Unii autori au afirmat că monumentul ar reprezenta doar o creație a preoților de la templul shintoist Jōdoji, din apropiere, și că legenda a fost pusă în circulație de ei, în colaborare cu James Walters, un englez expatriat, care a „descoperit” locul în 1872. În 1905, „mormântul lui Anjin San” a fost cercetat de arheologi, dar nu au fost descoperite niciun fel de rămășițe omenesti. Tot preoților templului Jōdoji, care dispun de o bogată colecție de artefacte (despre care susțin că „i-au aparținut lui Anjin Sama”), li se atribuie și legenda care a condus la construcția „memorialului Anjin”, situat în plin centrul capitalei Japoniei, în imediata apropiere a podului Nihonbashi. Memorialul marchează locul unde, conform legendei, s-ar fi aflat casa din Edo a pilotului. Cert rămâne faptul că Willi-

Richard Chamberlain și Toshiro Mifune, în serialul realizat după cartea lui James Clavell

am Adams a reprezentat o figură mult mai populară și mai cunoscută în Japonia decât în Europa, el fiind prezent în toate manualele școlare. Mai mult chiar, în fiecare an, la 15 iunie, la Tokyo, lângă podul Nihonbashi, are loc „Festivalul Anjin”, la care sunt, în mod tradițional, invitați diplomați englezi și olandezi. Un alt „Festival Anjin” are loc la 10 august în orașul Ito din prefectura Shizuoka. Satul al cărui stăpân a fost fi poartă numele, gara din apropiere se numește Anjin-zuka, iar un cartier din Tokyo – Anjin-cho. Orașele japoneze Ito și Yokosuka sunt înfrățite cu Gillingham, localitatea unde s-a născut William Adams acum mai bine de patru secole și jumătate.

Mai trebuie precizat că *Shogun* nu este primul roman dedicat lui William Adams; este însă singurul în care numele său apare schimbat. Prima lucrare a fost cea a autorului victorian William Dalton (1821-1875), intitulată *Will Adams, Primul englez în Japonia – O biografie romanțată*, apărută la Londra în 1861; în timp ce penultimul a fost *Lordul evantaiului de aur*, publicat în 1973, cu doi ani înainte de *Shogun*. ■

Mormântul lui William Adams de la Tokyo

dedicate istoriei Banatului. | țional de Istorie a Presei

În 2011, dl Mircea Tonenchi (Timișoara) a donat un utilaj tipografic, iar Rotary Club Jimbolia – mobilier.

Colecția mai cuprinde plăci aniversare, statute ale asociațiilor profesionale ale jurnaliștilor, caricaturi, afișe. Ea include și publicații în limbile maghiară, germană, sârbă, franceză etc., apărute pe fostul sau actualul teritoriu al României.

(Pitești, 2010; Constanța, | lice. ■

2011); articole publicate în *Magazin istoric*, *Revista română*

Vizibilitatea instituției a crescut prin: participarea cu lucrări la Congresul Na-

de istorie a presei; editarea volumului *Evoluția presei timișorene în primii ani postbelici* (Ed. David Press Print, 2011, autor Vali Corduneanu) și a CD-ului *20 de ani de presă locală postdecembristă* (2010).

Aniversarea celor cinci ani de la înființarea Muzeului Presei „Sever Bocu” a fost marcată printr-o manifestare, prilej cu care s-a deschis o expoziție cuprinzând primul număr al unor publicații interbe-

În 1921, este ales deputat pe lista Partidului Național Român; ulterior, va reprezenta partidul în nouă legislaturi. În 1928 este desemnat de premierul Iuliu Maniu ministru al Banatului, conducător al Directoratului VII Ministerial. În această calitate va organiza, la Alba Iulia, manifestările prilejuite de aniversarea a zece ani de la Marea Unire.

Din 1921, în Timișoara, editează săptămânalul *Voința Banatului*, iar din 1930, sub patronajul său, apare cotidianul *Vestul* (ambele interzise de cenzură în aprilie, respectiv, mai 1945); în 1942 este ales președinte al Sindicatului Ziariștilor din Banat. Din inițiativa sa sunt aduse în Lugoj osemintele pașoptistului Eftimie Murgu (1932), se ridică, în Becicherecu Mic, un monument în amintirea cărturarului Dimitrie Țichindeal (1932), iar la Hodoni, bustul avocatului Vincențiu Babeș (1934); în 1937 a sprijinit

ridicarea bustului omului politic Coriolan Brediceanu (Lugoj).

După semnarea decretului de înființare a Universității de Vest din Timișoara, în 30 decembrie 1944, Sever Bocu este ales președinte al Eforiei Universității, iar la alegerile din noiembrie 1946 – deputat (singurul reprezentant din județ al P.N.Ț.), fără a participa la lucrările Parlamentului.

În 5/6 mai 1950, alături de alți membri ai guvernelor de până la 6 martie 1945, este arestat și încarcerat la Sighet. Va muri la 21 ianuarie 1951.

Sever Bocu este autorul lucrărilor: *Opt luni în Kiev* (1933), *Ziaristică ardeleană și bănățeană de dinainte de războiu* (1938), *Un veac – al XIX-lea – din istoria Lipovei, Drumuri și răscruci, vol. I, Memorii* (1939), *Drumuri și răscruci, vol. II, Discursuri* (1945).

C.V.

din donații, oferite de persoane juridice (biblioteci din Sibiu, Galați, Focșani, Bocșa, Timișoara, Jimbolia; redacții ale publicațiilor din țară (București, Pitești, Cluj-Napoca, Zalău, Oradea, Tg. Mureș, Timișoara, Bocșa, Lugoj) și străinătate (Ungaria, Serbia, Germania) și colecționari din Sibiu, Brăila, Iași, Timișoara, Jimbolia. Lista donatorilor se găsește pe site-ul propriu. Cele mai importante donații au fost cele oferite de Biblioteca

Astra din Sibiu (mai ales periodice din secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea), respectiv, domnul Iulian Surulescu din Brăila (publicații de cultură din perioada 1990-2011, pentru unele chiar colecții complete – *Ideii în dialog*, 22, *România literară*, *Dilema*, *Academia Cațavencu*).

Patrimoniul a fost îmbogățit și prin: abonamente plătite sau gratuite,

achiziționări (din anticariate sau a primului număr al noilor periodice) și schimburi. Numărul exponatelor a crescut substanțial la toate segmentele: ziare și reviste din țară și din diasporă (ordonate cronologic în patru perioade secolul al XIX-lea, 1900-1950, 1951-1989, după 1990), almanahuri, calendare, legitimații, cărți de vizită, fotografii, pagini, plicuri și cărți poștale cu antet, monografii, cărți de istorie a presei și de reportaje, volume

Sever Bocu (în centru, cel mai înalt), ministru al Banatului, într-un grup de ziaristi

Cine a fost Sever Bocu? S-a născut în 1874, la Șiștarovăț, Arad, și a murit în 1951, la Sighet. A intrat încă din tinerețe în rândurile mișcării naționale; în 1892, ca ziarist, a asistat la lucrările conferinței Partidului Național Român (Sibiu), cunoscându-i pe liderii mișcării memorandiste. Din 1899 a colaborat la *Tribuna poporului* (Arad), iar apoi la *Tribuna*, ziar al cărui redactor, co-proprietar și director a fost în anii 1909-1910.

În 1909, se inaugurează Palatul *Tribunei* și, cu acest prilej, se creează Sindicatul Presei Române (președinte – Octavian Goga, vicepreședinte – S. Bocu). Între 1904-1912 i s-au intentat peste 30 de procese de presă, fiind întemnițat. „Am plătit cu temniță, dar nu au putut să ne pună căluș”, mărturisea S. Bocu. După ce *Tribuna* și-a încetat apariția (1912), Bocu s-a stabilit la Techirghiol, unde a construit un hotel ce avea să aibă ca oaspeți mari personalități ale țării. În anii neutra-

lității (1914-1916) colaborează la *Tribuna* (București).

După intrarea României în război (1916) se înrolează ca voluntar, activând în cadrul biroului de informații de pe lângă Cartierul General al Armatei 1. În 1917, din însărcinarea guvernului, participă la organizarea legiunilor de voluntari constituite din prizonierii români aflați în lagărele rusești. La 20 iulie 1917 editează la Kiev primul număr al gazetei *România Mare* (tiraj – 5.000 exemplare); ultimul număr din serie (al 22-lea) va apărea în 20 decembrie același an. Pentru activitatea sa pe tărâm național, autoritățile austro-ungare îl condamnă la moarte.

In vara lui 1918, după o călătorie plină de peripeții prin Rusia bolșevizată, reușește, împreună cu O. Goga, să ajungă la Paris. Alături de alți fruntași ardeleni și bănățeni (Traian Vuia, V. Lucaciu, O. Goga etc.), susține interesele României la Congresul de Pace, ca membru al Consiliului Național al Unității Române (prezidat de Take Ionescu); editează lucrările *Les légions roumaines de Transylvanie. L'Irredentisme roumain* (Legiunile române din Transilvania. Iredentismul românesc); *La question du Banat. Roumains et Serbes* (Problema Banatului. Români și sârbi) și continuă, în calitate de redactor șef, să editeze publicația *România Mare*.

ce cai frumoși lustruiți, ce tunuri, ce ofițeri mândri și împăunați“.

Am mai arătat apoi, cu nume, ofițeri, subofițeri și soldați care la diferite concursuri pe unități au clacat din lipsa unui judicios antrenament și în speranța concediului promis de șefi, dacă vor ieși primii. Au făcut eforturi peste puterile lor și acum tânjesc în satele lor, roși de tuberculoză.

În această privință am întocmit și un memoriu, întărit cu fapte real petrecute, pe care l-am înaintat Marelui Stat Major al armatei, pe cale ierarhică, cum se cerea, dar s-a împotmolit pe undeva, în ițele ierarhiei, considerat desigur reacționar.

La școlile militare se învăța hipologie, balistică etc., viitorul ofițer musai să știe câte feluri de mișcări face glonțul în țeava armei și apoi până ce își atinge ținta, dar nimic despre Om, acest material atât de prețios, pe care [ofițerii] sunt chemați să-l mânuiască întreaga carieră pe care singuri au ales-o.

În companie am putut aplica într-o mai mare măsură cele învățate la I.M.E.F., căci la plutonierul major am găsit mai multă înțelegere decât la maiorul ajutor. În restul batalionului, mai pe apucate, mai prin conspirații cu șefii mai mici.

Destulă bătaie de cap aveam cu recruții veniți de acasă cu prejudecăți, sfătuiți de babe și de cei întorși la vatră, care se grozăveau ca proștii în satele lor. Unii făceau pe proștii, căci în oștire, ziceau ei, este mai bine să fii prost, căci trăiești mai bine. Alții simulau diferite metehne etc. Orașenii erau la început mari chiulangii.

Domol, cu multă răbdare, am izbutit să-i pun pe toți pe roate, la un ison, și la mulți din prostănaci a înflorit pe umeri „dovleacul“ galoane galbene de frunză și caporal. Din cei cu metehne am făcut adevărați atleți.

În curtea cazarmii, prin munca voluntară, am construit un stadion cu urme de carbune, cu – portic etc.; a fost primul stadion în Brașov.

În afara orelor de program am început un serios antrenament. Mi-am descoperit vocație pentru sprint, 100, 200, 400 m plat, 110 m garduri, 400 m garduri, sărituri în înălțime, în lungime. Alergam cot la cot, umăr la umăr cu ostașii, în chiloți făcuți din izmene și târligi făcuți din pături reformatate.

Ordonanța mea, consăteanul Homorozeanu, a devenit în scurt timp un bun sprinter (100 m plat; a devenit campionul țării la triplu salt). La cei mai talentați le-am cumpărat din buzunarul propriu echipament adecvat (chiloți, tricouri, pantofi cu cuie pentru pistă etc.).

Am înființat clubul „Trupele de Munte“, pe care l-am înscris în Federația de Atletism, proaspăt înființată.

În luna august am plecat pe cont propriu cu o echipă de atleți, patru la număr: locotenent Scărneci Vasile, plutonier Zaharia Niculae, sergent Tănase Gh., caporal sanitar Bălan Ion, la Campionatele Naționale de Atletism programate la Cluj pentru anul 1923. Aici, la Cluj, și în câteva orașe din Ardeal (Timișoara, Oradea Mare, Arad, Petroșani) atletismul era deja în floare. În România Veche (Vechiul Regat, cum îi spunea) aproape că nu exista. Au fost începuturile de bun augur ale atletismului românesc.

Clubul maghiar K.A.C. (Kolosvári Atlitkaj Club) număra atleți consacrați: Pêter, David, Korom etc.; și Clubul athletic „U“ (Universitatea) cu Pop Zorilă, Belu, Nemeș, Corcan etc. T.A.C. (Clubul athletic Timișoara) prezintă și el

Membrii Asociației sportive Trupele de Munte Brașov; Vasile Scărneci, în echipament de sport, este în primul rând, în mijloc

Iată și ultimul episod (Magazin istoric, nr. 10, 11/2012) din amintirile colonelului Vasile Scârnecki, necuprinse, din rațiuni de spațiu, în volumul *Viața și moartea în linia întâi*. Jurnal și însemnări de război 1916-1920 și 1941-1943, apărut la Editura Militară în acest an.

Adrian PANDEA

CAMARAZI DE SPORT, CAMARAZI DE ARME

VASILE SCÂRNECI

Am absolvit I.M.E.F.-ul cu mențiune și mi s-a propus să rămân în cadrele institutului, dar am refuzat. Mai târziu am regretat, mi-am dat cu pumnii în cap.

Vasile Scârnecki a fost campion național la proba de 400 m garduri

- Un pat de armă rupt, mai important decât moartea unui ostaș
- Memoriu împiedicat în ițele birocratiei
- Orășenii erau mari chiu-langii
- Chiloți din izmene și târligi din pături reformate
- Îngrijorările profesorului Hațieganu
- Cum se dă startul pe ungurește
- Ce faci când ai în față prea multe furculițe și pahare
- La masă cu feciorul regelui
- Lecuit de motociclism

La Batalionul 2 Vânători de Munte, în care eram încadrat, sosiseră deja recruții. Mi-am luat în primire plutonul 1 și am început instrucția. La început, cu duhul blândeții, mai domol. „Aclimatizare“, cu stângul, dreptul, ăl cu paie, ăl cu fân. De la început i-am îndrăgit și m-au îndrăgit. Venisem de la I.M.E.F. cu idei progresiste, cam civil, aveam de furcă cu șefii, mai cu seamă cu ajutorul comandantului. La institut învățasem anatomie, fiziologie, igienă. Știam mai bine acum din ce se compune mașina Om. Ce trebuie să-i dai, cum să-i dai și ce poți să-i

ceri. Întocmisem programe de educație fizică raționale. Am mai întocmit meniuri după valoarea calorică a alimentelor, în raport cu efortul fizic, cu temperatura și cu altitudinea etc. Am ținut câteva prelegeri cu ofițerii și subofițerii batalionului, scoțând în evidență valoarea deosebită a ființei umane care se naște după nouă luni, după 20 de ani, în speță ostașul este recrutat, ales dintre aleși, apoi după un an este încorporat, numai în deplină sănătate și moralitate. Familia ni-l încredințează pentru doi ani și Patria își pune nădejdea în el încă zeci de ani.

Am arătat că pentru ruperea unui pat de armă și accidentarea unui cal se face mai mult tâmbălău decât pentru moartea unui ostaș. Plutonierul major dă fuga la infirmerie sau la spital, adună efectele mortului, lăsându-l numai în cămașă, și apoi în căsuța din registrul companiei trage cu roșu o cruce și scrie „decedat“. Aceasta ca și cum nimic deosebit nu s-a întâmplat.

La parăzi, la defilări, nu am auzit pe nimeni din mulțimea care privește spunând: „Uite ce ostași chipeși, bine hrăniți are regimentul X“, în schimb am auzit adeseori spunând: „Uite

nanța mea și consăteau cu mine, se clasează pe locul I la triplusalt. La probele de demifond și fond, bat și aici sergentul Tănase și caporalul Bălan.

Premiile s-au împărțit în frumoasa sală festivă a minelor Petroșani. Apoi un copios banchet, invitați fiind toți concurenții; în locul de onoare, A.S.R. Principele Carol.

Homorozeanu al meu, având în față fel de fel de pahare și tacâmuri, neștiind să se descurce, îmi făcea semne disperate. I-am făcut și eu semne să bea și să mănânce bine și cum nimerește. După o bucată de vreme, îmi face semne că ar vrea să plece după ce se îmbuibase bine (pe el nu-l interesau nici discursurile și nici muzica aleasă a orchestrei minerilor Petroșani). A șters-o lipit pe după coloanele de marmură și noaptea târziu l-am găsit în camera unde eram împreună găzduți,

dormind îmbrăcat, buștean. Nu l-am mai trezit și dimineața mi-a spus: „Tare bine a fost, domnule locotenent, oare o fi adevărat că am stat la masă cu feciorul regelui? Tot Cohlul [Rupea] o să se minuneze când le voi spune asta“. Pe drum spre localitățile unde se desfășurau concursurile călătoream în aceeași clasă, locuiam împreună, ne căram bagajele fiecare. Eram camarazi de sport. La cazarmă și acasă, fiecare la locul și la treaba lui. Spre mulțumirea mea, toți au înțeles cum se cuvine acest lucru. Mai marii noștri și unii dintre camarazii mai domnoși și mai bățoși n-au mai avut prilejul să se plângă că sportul alterează disciplina.

Mai târziu, la manevre, pe zonele de concentrare și apoi față în față cu moartea, în război, am avut deplină satisfacție și mândrie, culegând din plin roa-

dele: stimă, dragoste, vitejie, abnegație și tărie de caracter.

Pe la sfârșitul lunii septembrie m-am înscris în cursa de motociclete pentru cupa „Negel“, premiu donat de dl Basil Assan pentru memoria vărului său, locotenentul aviator [Gheorghe] Negel, căzut deasupra câmpului de luptă.

Itinerariu: București-Târgoviște-Câmpulung-Rucăr-Bran-Brașov-București.

Iată-mă și motoclist. Pe o vreme împotrivă, pe șosele pline de gropi și bolovani, „Triumph“-ul meu se întrecea pe sine. La Târgoviște am ajuns primul. În defileul Branului eram pe locul al II-lea. La Brașov, pe șaua cu arcurile făcute praf și înlocuite cu șomoioag de fân, am sosit pe locul al II-lea și așa m-am menținut până la București, unde am descălecat cu rinichi deplasati de-o palmă. Asta m-a cam lecuit de motociclism: mai bine pe picioarele tale! ■

DUPĂ RĂSCOALĂ (Biverb: 4, 8)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului **HABSBURGII**, din nr. 11/2012

M – Z – C – V – M – E – CAROL/QUINTUL
– XENO – REA – NV – MINERVA – REGE
– MU – DETRONAT – MIMI – T – UD – RI
– LEOPOLD – AIA – FI – SM – IORGA –
AVE – TALIA – G – SN – FRA – FG – ME –
E – F – ERA – AVAR – FRANCISC – ARM –
OLEU – ITALIA – AUSTRIA – CARN –
AIEST – CEHIA

Soluția jocului **Cu smerenie**, din nr. 11/2012

VODĂ ȚĂRII SE ÎNCHINĂ

(V – ODATA/ – R – II/ – S – E – IN – C – /H –
IN – A)

Vasile Scărneci este pe rândul al doilea, al doilea de la stânga la dreapta

un lot de atleți bine antrenat. „Minerul” Petroșani vine și el cu câțiva atleți buni. „Stadiul Român” din București se prezintă cu Nae Mărăscu, Dinu Cristea și alții.

Favoriți pentru campionat erau clujenii și timișorenii. K.A.K. avea antrenor pe dr. Somogy, campion olimpic din 1912, la Stockholm, pentru săritura în lungime cu elan. Maghiarii, cu năravul lor șovin, ne priveau de sus.

În dimineața zilei de concurs, în timp ce cu coechipierii mei făceam încălzire în mijlocul stadionului, m-am pomenit cu un tânăr care mă roagă să poftesc la tribuna de onoare, fiind chemat acolo de către domnul prof.dr. Hațieganu [Iuliu Hațieganu (1885-1938), medic, profesor și om politic], rectorul Universității din Cluj și președintele clubului „U”. M-am prezentat cum se cuvine. Domnul prof. dr. mi-a spus: „Domnule locotenent, știți, aici se desfășoară campionatele țării. Con-

curenții de aici, din Ardeal, sunt temeinic antrenați. Nu cred că dv. și ai dv. puteți face față onorabil. Vă sfătuiesc să vă retrageți din concurs, căci nu dorim noi, românii de aici, ca maghiarii care nu au bune sentimente pentru noi să găsească prilej de ocară și de bârfeală”. I-am răspuns: „Fiți încredințat, domnule profesor doctor, că și noi suntem bine pregătiți, avem și noi cronometre, citim revistele sportive, de unde culegem datele cu performanțe, fie de la noi din țară, fie de peste hotare, astfel încât socotesc că nu vă vom face de ocară”.

La proba de 100 m plat cad în serie la eliminatorii cu faimosul Pêter. Starter pentru alergări – dr. Somogy. După ce ne așezăm în gropițe, starterul, neștiind că știu ungurește, spune pe limba lui: „Fiți atenți, voi da trei starturi false, nu veți pleca cu adevărat decât la al patrulea foc”. Eram singurul român la această probă. Mi-am ascuțit bine urechile și

la cele trei starturi nu m-am mișcat din gropițe, dar la al patrulea am țâșnit la țanc înaintea lui Pêter, spre uimirea și ciuda lui Somogy și în aplauzele românilor de la galerie. La linia de sosire am trecut primul, urmat la un piept de Pêter. În finală, am fost clasat pe locul doi după Pêter.

La săritura în lungime fără avânt am fost clasat primul, la 400 m plat al treilea, la 400 m garduri – al doilea, după dr. Nemeș.

La 1.500 și 800 m, sergentul Tănase bate cu distanță. La 5.000, 10.000 m fond caporalul Bălan bate iarăși cu distanță. Studenții români ne fac o caldă manifestație de admirație și frățescă dragoste. Profesorul dr. Hațieganu ne felicită pe toți cu căldură și mie îmi cere scuze. Ne roagă să mai rămânem în Cluj câteva zile, în care timp suntem ospătați și gratulați peste tot, chiar și de unguri.

Am plecat din Cluj încărcăți de premii, și oficiale, și de onoare.

În luna septembrie, la Petroșani, se inaugurează stadionul local. Este programat un concurs internațional la care participă: România, Iugoslavia, Polonia, Ungaria.

Princelele moștenitor Carol asistă la acest concurs și în calitate de Președinte de Onoare al Federațiilor Române de Sport. Sunt clasat pe locul al II-lea la 400 m garduri, locul al III-lea la 400 m plat, locul I la săritura în lungime fără avânt, locul al III-lea la 200 m plat. Soldatul V.M. Homorozeanu, ordo-

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Mă uit la titlul care domină, în dreapta sus, prima pagină a ziarului România liberă, din 1 noiembrie 1962 – Drumul lui Andrei Mălăescu –, și mă gândesc cum ar arăta o masă rotundă organizată acum, după 50 ani, cu autorii unor astfel de articole și cu eroii lor. Cum ar fi să povestească fiecare cât a crezut atunci în ceea ce a scris sau a declarat, cât era realitate în acele articole, unele bine croite, cum a fost și acesta, și cât era creația autorului, ca să corespundă indicațiilor politice.

Dar cine era Andrei Mălăescu? Unul dintre milioanele de făuritori ai vieții noi, ai socialismului, care își dorise de copil să construiască locomotive, vis pe care și-l putuse satisface doar pentru că în România se instaurase puterea populară. De parcă înainte nu se construiseră locomotive... Și de parcă în Occident nu se construiau locomotive mult mai multe și mai bune...

Nu este mai puțin adevărat că viața bucureștenilor se schimbă; nu neapărat întotdeauna în bine. Se păstrează mai ales deprinderile rele. Astfel, un nou magazin alimentar a fost terminat în Capitală, în cartierul Pajura. Stă închis încă din prima jumătate a lunii septembrie, pentru că nu se știe unde va fi amplasată... casieria. Constructorul dă vina pe proiectant, beneficiarul dovedește că proiectul nu a fost respectat, comisia de recepționare s-a întrunit la fața locului de patru ori, dar fără rezultat. De fapt, problema putea fi rezolvată în două ore, de doi muncitori instalatori.

„La «Universitate», în troleibuz s-au urcat trei tineri – scrie un gazetar în *Scân-teia*. Aspectul lor vestimentar, care pare scos de-a dreptul dintr-o caricatură antibulevardieră, părul ale cărui ondulații trezesc bănuiala că proprietarii săi (!) sunt vizitatori obișnuiți ai «saloanelor de coafură», vocabularul «pitoresc» și greu de reprodus, volubilitatea stridentă care face cu succes concurență zgomotelor străzii, toate îți conturează fără nicio dificultate portretul moral al proaspe-

ților pasageri. De voie, de nevoie, într-un vehicul ești adesea pus în situația de a asculta conversația celor din jur, chiar dacă nu-ți face nicio plăcere.“ Sunt curios ce ar fi scris respectivul după o călătorie azi cu mijloacele de transport în comun, printre ipaduri, ipoduri, telefoane mobile (primele oferindu-ți toate genurile de muzică pe care nu ți-ai dori să le asculți, ultimele permițându-ți accesul, fără să vrei, în cele mai intime detalii ale vieții private a posesorului).

Se introduce măsurarea încălțămintei în centimetri. Va intra deplin în funcțiune de anul viitor. Numărului vechi 36 îi corespunde numărul 24 (adică 24 cm, cât măsoară piciorul respectiv). Vechiul sistem se baza pe „puncte cizmărești“ (un astfel de punct avea 6,67mm).

Stela Popescu,
fotografie de A. Mihailopol

La sugestia cetățenilor – pretinde ziarul *Scân-teia* –, din dimineața de 8 noiembrie urcarea în mașina 35 se va face pe ușa din față, iar coborârea prin cea din spate. Autobuzele erau dotate cu aparate de auto-taxare și, urcându-te prin față, puteai cumpăra de la șofer

SITUAȚIA EMIGRAȚIEI ROMÂNE

Publicăm noi pagini dintr-un Raport asupra aspectului actual al emigrației și asistenței refugiaților români, document dactilografiat în limba română, păstrat în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, a cărui publicare am început-o în numărul 5/2012. Ca de obicei, le mulțumim doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

Evident că nu toată lumea s-a putut descurca singură în haosul de după război. În primul rând, au rămas nearențați cei lipsiți de inițiativă personală. În al doilea rând, s-a constatat că o parte a refugiaților a refuzat să se reîntoarcă în țările de unde au plecat și tindeau să emigreze spre alte țări. În această categorie intră în primul rând refugiații evrei, cari au stăruit să fie așezați în Israel.

În fine, cel mai important factor care a apărut a fost plecarea maselor din dosul Cortinei de Fier, spre a scăpa de teroarea comunistă.

Aceștia au îngroșat rândurile acelor refugiați cari au fost deplasați în timpul războiului și cari nu s-au mai putut reîntoarce la casele lor din cauza dictaturii comuniste, care tindea să extirpeze atât pe foștii naziști, cât și pe democrații, mai ales pe aceia cari militau pentru încadrarea țărilor lor în civilizația europeană.

Primii cari au venit în ajutorul victimelor teroarei naziste și a refugiaților din această categorie au fost forțele aliate de ocupație. Ele au eliberat prizonierii politici din închisori și câmpuri de concentrare, venind apoi în ajutor prin procurare de mijloace necesare pentru un trai omenesc, acordându-le tot deodată și îngrijirea medicală pe care o puteau oferi prin serviciile sanitare ale armatei, precum și mijloacele de transport necesare. Cu vremea, această acțiune de asistență au întreprins-o în colaborare cu autoritățile țărilor ocupate.

Din cauza situației economice dezastuoase însă, ajutorul acesta s-a dovedit cu totul insuficient. Din acest motiv, organizația United Nations Relief and Rehabilitation Administration (UNRA) [Administrația Națiunilor Unite pentru Ajutor și Reabilitare] a

trebuit să vină cu ajutoare substanțiale pentru soluționarea problemei.

Organizația United Nations Relief and Rehabilitation Administration înființată de către Națiunile Unite, la 9 noiembrie 1943, la Washington, și-a asumat sarcina grea a administrării asistenței persoanelor deplasate, precum și a distribuirii de ajutoare urgente pentru populația amenințată de foame în unele regiuni ale Europei. Sarcina ce și-a asumat UNRA a fost enormă și s-a complicat mult odată cu creșterea neconținută a numărului de persoane deplasate ce apăreau în toate colțurile Europei. Din acest motiv, Adunarea Generală a Națiunilor Unite a hotărât desființarea lui United Nations Relief and Rehabilitation Administration și înființarea imediată a unui organ dependent de ea, care să se ocupe exclusiv de soluționarea marii probleme a persoanelor deplasate și a refugiaților de toate categoriile. Astfel, la 12 februarie 1946 a luat ființă Organizația Internațională a Refugiaților, care a primit spre rezolvare următoarele patru sarcini importante:

a) să trateze cu guvernele diferitelor țări posibilitățile de reasezare a refugiaților ce se află sub îngrijirea ei;

b) să facă cercetările necesare pentru verificarea identității persoanelor deplasate, acordându-le apoi statutul de refugiat, care oferea protecție politică și legală acestor apatrizi;

c) să ofere, în limita posibilităților, mijloace temporare de existență refugiaților ce se află sub protecția sa;

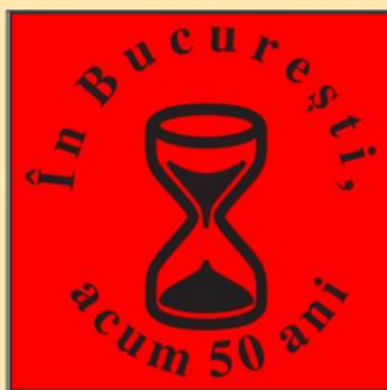
d) să se ocupe de rezolvarea, pe cale de emigrare în diferite țări, a problemei reasezării refugiaților eligibili de sub protecția sa.

(Va urma)

fotbaliștii noștri? În primul rând pentru că nu au practicat un fotbal modern, iute și în mișcare, așa cum au făcut adversarii". Urmează în presa vremii o dezbatere, prin care se încerca identificarea vinovaților. Concluzia: toți erau de vină, și jucătorii, și organizațiile de partid, și federația, și conducerea sportului, și presa... Peste trei săptămâni, în meciul retur, de la București, am câștigat în fața Spaniei cu 3-1. Se schimbă tonul cronicii: „Spectatorii au apreciat faptul că echipa nu a intrat pe teren nici intimidată de valoarea certă a partenerilor lor [!], nici timorată ca în primul joc, și nici deprimată de balastul celor șase goluri primite la Madrid...” Dar și de data asta se identifică un vinovat: publicul, care n-a încurajat cum se cuvine echipa noastră.

Este totuși iarnă, chiar dacă vremea capricioasă oferă și zile mai calde. Unde merge bucureșteanul să se distreze? Se va putea duce din nou la film, la cinematograful „Patria”. Vreme de câteva luni a fost închis pentru instalarea unui ecran panoramic, care avea 20 m lățime și peste 8 m înălțime. Spectatorul avea senzația că toată acțiunea filmului se desfășoară „în jurul său”. Sunetul, fiind înregistrat pe șase coloane, creează impresia de realitate. Astfel, zgomotul avioanelor care se apropie se aude din direcția din care apar, dar înainte să fie văzute pe ecran. Se redeschide sâmbătă seara, 30 decembrie, cu proiecția filmului pentru ecran panoramic, pe 70 mm, *Povestea anilor înflăcărați*, producție sovietică, distinsă în urmă cu un an la Cannes cu premiul pentru regie.

La 19 noiembrie sosește la București cântărețul italian Domenico Modugno, care va susține concerte la Sala Palatului, între 20 și 27 noiembrie. Spectacolul *Muzica, bat-o vina!*, de la Teatrul satirico-muzical „C. Tănase”, se deschide cu o scenă în care apare o școlăriță, cu ghiozdanul în spate, care a venit să colecteze cântece pe care să le interpreteze colege ei la serbarea

școlară. Cântecele pe care le strânge vorbesc despre o femeie părăsită, care îi cere iubitului să se întoarcă la ea și despre alte asemenea subiecte, numai bune pentru școlari. Duminică seara, 25 noiembrie, la televiziune, se prezintă emisiunea „În lumea personajelor lui Lope de Vega”, de Manase Radnev și Radu Miron. Printre interpreți: George Vraca, Valeria Gagealov, Adela Mărculescu, I.

Dichiseanu, Mircea Șeptilici. Tot la televiziune o surpriză plăcută. De câteva seri, la buletinul de știri nu mai apare doar chipul crainicei citind de pe o filă știrile. Un redactor al televiziunii sistematizează principalele evenimente ale zilei, concentrând atenția privitorilor asupra celor mai importante. Alături de redactor este solicitat să dea explicații un specialist despre zborurile cosmice sau un specialist în probleme de politică externă. Este de subliniat și operativitatea operatorilor, care au reușit să prezinte la rubrica de știri interne imagini filmate în aceeași după-amiază.

Cum va arăta Orașelul copiilor din Piața Palatului? Un brad de 36 m este adus din pădurile Timișului. Un tren, a cărui gară va fi în fața Ateneului, va trece prin viaducte și tunele. Pe un panou vor fi prezentați cei patru cosmonauți sovietici, iar alături o rampă de lansare, cu o rachetă gata să plece către cer. Pe estradă, care simbolizează un televizor cu figura lui Așchiuță, popularul personaj al spectacolelor de păpuși, vor fi prezente formații de amatori și profesioniști.

Să încheiem cronică despre Bucureștiul de acum jumătate de veac cu o știre externă. La 2 noiembrie, A.I. Mikoian, prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., a plecat din New York spre Havana. Cititorul de atunci nu afla ce a făcut Mikoian la Havana. Află abia acum, dintr-un articol pe care îl găzduim în acest număr. La 4 noiembrie, agenția TASS anunța încetarea din viață a lui Așhen Mikoian, soția lui Anastas, în urma unei boli grele. ■

Orașelul copiilor din Piața Palatului

carnetele cu bilete de 3, 5 sau 10 lei. Sper ca istețul care a avut, în zilele noastre, ideea că s-ar putea relua acest sistem să citească și rândurile următoare. Peste două săptămâni, același ziar constata: inițiativa de a se urca prin față în autobuze nu a fost bine primită de călători. Autobuzele nu au fost construite pentru a se urca astfel în ele. Platforma din spate este mult mai largă. În față, o bună parte a platformei este ocupată de cabina șoferului. Se provoacă înghesuială și adesea șoferul îndeamnă călătorii: „Avansați înapoi!”

Leopoldina Bălănuță
și Constantin Codrescu

Vremea rămâne ciudată. Într-un interviu, N. Topor, șeful serviciului de prevedere a timpului din cadrul Institutului de Meteorologie, arăta că la 17-18 noiembrie ninge în Moldova și Transilvania și sufla crivățul în Bărăgan; dar la 19-21 noiembrie vremea lua aspect de primăvară. La Giurgiu, temperatura atingea 24° C, în ziua de 20 noiembrie. Temperaturile erau cu 10°-13° mai ridicate decât în mod normal și se apropiaseră de valorile record înregistrate în noiembrie 1926. Ploile calde și descărcările electrice au imprimat caracterul unor zile de început de vară. În noaptea de 21 noiembrie au căzut ploi mai abundente decât în toată luna noiembrie. În șapte zile, România trecuse prin gama celor patru anotimpuri. Peste o lună, la 18 decembrie, buletinul meteo anunța: „Parcă ar fi autentică primăvară... Vremea s-a încălzit excepțional de mult. Temperaturile maxime au urcat până la plus 16°.” După trei-patru zile s-a instalat iarna.

O delegație a Academiei R.P. Române, formată din academicienii Constantin Daicoviciu, Emil Conduchachi și Emil Petrovici, a plecat în R.F.G. pentru a participa la sesiunea de la München a istoricilor și balcanologilor, organizată de Societatea de isto-

rie pentru Europa de Sud-Est. Era una dintre primele acțiuni de deschidere către Occident a istoriografiei noastre, despre care își amintea peste ani profesorul Stephen Fischer-Galați, care a participat la acea reuniune științifică (*Magazin istoric*, nr. 2/2012). Un alt semn al noului aer ce începea să adie ni-l dă anunțul pe care îl face programul stațiilor de radio centrale: începând din 15 noiembrie se vor difuza săptămânal cursuri de limba rusă, engleză și franceză. Cele de rusă și franceză erau organizate în două cicluri: începători și avansați. Cele de engleză erau doar

pentru începători. Probabil că avansați nu prea existau.

Vineri, 21 decembrie, apare primul număr al publicației *Săptămâna culturală a Capitalei*, editată de Comitetul pentru cultură și artă al orașului București (*Magazin istoric*, nr. 9/2012). Cititorul putea avea uneori și surprize mai puțin plăcute. O fetiță se duce la tatăl ei și-i spune: „Dacă vrei să nu ne hărtănim, te rog iscusește-mi un valău, în timp ce eu mă lai. Pe urmă, am să mă întorc iute ca o sarcă și am să încep fluieratul meu de cântări sprintare ca să formăm împreună un cor amical”. De unde învățase copila să vorbească așa? Dintr-o carte de poezii, apărută în traducere la Editura Tineretului. O „colegială” corectură pentru cei de la *Contemporanul* se publică în *România liberă*: au scris, sub o legendă, că autorul Electrei a fost Eschyl. În realitate, a fost Sofocle. Se mai întâmplă...

S-au adus brazi

Intervalul pe care îl evocăm debutează prost în plan sportiv. În chiar prima zi a lunii noiembrie, la Madrid, în cadrul „Cupei Europei” interțări la fotbal, echipa României este învinsă de cea a Spaniei cu scorul de 6-0. Tudor Vornicu comenta, în *Scânteia*: „De ce au fost învinși

genetul (secolul al X-lea)“. Ciorănescu continuă: „ungurii par a fi moștenit titlul și instituția“ și, prin intermediul lor, termenul (devenit în maghiară *bán*) a intrat în română, ca și în slavă (*bánu*), sârbă, croată, cehă și polonă (*ban*). Așadar, în ultimă instanță, în română îl putem considera ca preluat din maghiară. În Dicționarul Academiei, se arată următoarele: „cuvântul acesta, a cărui origine încă nu e limpezită, se găsește și la vecinii noștri slavi (bulg., sârb. *ban*) și la unguri (*bán*)“ și, citându-l pe Nicolae Iorga, se afirmă că „la noi a venit, după toată probabilitatea, împreună cu toată instituția, de la unguri“. H. Tiktin propune etimonul maghiar *bán*, DEX consideră că vine din maghiară și din sârbă, I.A. Candrea crede că vine din sârbă, iar Cihac propune vechiul slav *banu*.

O poziție aparte ocupă B.P. Hasdeu, care îl consideră de proveniență cumană (în pecenegă exista cuvântul *van*), ca etimologie îndepărtată; crede, de asemenea, că „*ban* nu înseamnă altceva decât moneda banului“. O părere similară a avut și istoricul A. Sacerdoțeanu, după care numele dregătoriei de *ban* ar veni de la moneda numită *ban*, pe care o strângeau acești slujbași pentru stăpânitorii teritoriului românesc. Originea propusă de A.T. Laurian și I.C. Massim, în *Glosar la Dicționarul limbii române* (1877), este fantezistă: lat. *bouanus*.

De la cuvântul *ban* avem mai multe derivate, cel mai important fiind *banat*, considerat fie derivat de la *ban*, fie un împrumut din termenul latin medieval *banatus*.

*Ban*² „monedă“ a fost explicat de H. Mihaescu (1967) pornind de la monedele emise de banii din Croația și Slovenia, care se numeau *denarii banales* sau, simplu, *banii*. Aceste monede au circulat la români de pe la 1270.

Circulația activă a acestei monede timp de aproape un secol a putut face ca numele monedei să devină, la români, denumirea generică pentru „monedă“. Când a început să se bată monedă în Țara Românească, la 1365, a fost numită „ban“, folosindu-se un

Un accesoriu din veacul al XVIII-lea: punguța de bani

nume care exista deja în limba română. Concluzia lui H. Mihaescu este că *ban*² a pornit de la *ban* „guvernator de provincie“, deci *ban*² ar proveni dintr-un cuvânt latinesc medieval, *banus* „monedă“, care ar

avea la bază termenul sud-slav *ban*.

Etimologia lui H. Mihaescu a fost adoptată și de recentul *Dicționar etimologic al limbii române* (DELR), vol. I (A-B), apărut în 2011. Celelalte etimologii sunt discutate de Ciorănescu care, după ce declară că termenul are etimologie necunoscută, spune că „este vorba probabil de cuvântul germ. *ban*, lat. med. *bannus* „comunicare, strigare“, care a ajuns să însemne, între multe altele, „amendă impusă pentru delict impotriva autorităților“ sau „contribuția plătită domnului feudal de către târguri. Schimbarea sensului s-ar explica prin necesitatea de a plăti amenzile cu bani gheață, într-o epocă în care moneda nu era obișnuită“. B.P. Hasdeu și H. Tiktin îl explică pe *ban*² prin *ban* „conte“. Lingvistul sloven Franz Miklosich presupune o origine slavă (este însă aproape sigur că, în limbile slave, termenul *ban* „monedă“ provine din română). Ipoteza emisă de S. Pușcariu în *Dicționarul limbii române* este „prea ingenioasă“ (după opinia lui Ciorănescu): „de la acest cuvânt, probabil de origine anteromană (*bann*-) – afirmă S. Pușcariu – ne putem închipui că, în afară de arom. *bană*, să se fi format și un al doilea postverbal: *ban*, cu același sens, „viață“.

În concluzie, lucrurile nu sunt încă pe deplin rezolvate. Știm sigur că ambele cuvinte sunt foarte vechi și că *ban* „monedă“ a luat naștere la românii din stânga Dunării,

de unde s-a răspândit la bulgari, meglenoromâni (prin bulgară) și polonezi. În dacoromână a devenit popular, așa cum o dovedesc diversele expresii în care apare, chiar dacă n-a ajuns până la noi niciun exemplar din această monedă, atestată în documentele slavo-române de la începutul secolului al XV-lea. ■

Pastila de cuvinte

Limba română are două cuvinte cu aceeași formă, dar cu sensuri diferite: *ban*¹ care se referă la un dregător, și *ban*² care desemnează o monedă. Le discutăm împreună, pentru că au etimologie complicată și, mai ales, pentru că unii cercetători, lingviști sau istorici, au susținut că la origine a existat o legătură între cele două cuvinte.

BAN

Academician MARIUS SALA

B*an*¹ este explicat în DEX prin „guvernator al unei regiuni de graniță, în Ungaria feudală” și prin „titlu și funcție de mare dregător în Țara Românească, după secolul al XV-lea”; în forma *mare ban* înseamnă „titlu purtat de boierul care guverna Banatul Severinului, apoi Oltenia; în Muntenia, cel mai înalt rang boieresc; persoană care deținea acest rang”. În cărțile lui N. Stoicescu se dau mai multe informații: în Țara Românească, *banul* apare ca mare dregător la 1391, fiind printre primele dregătorii în stat, după *pârcălab* (atestat la 1368), *vornic* (la 1389) și *logofăt* (cca 1390-1400), iar în Moldova este menționat abia la sfârșitul secolului al XVII-lea (1695), fiind o dregătorie înființată de Constantin Duca. În Țara Românească, această dregătorie a variat în timp ca importanță.

Banul Mihail Ghica (1792-1850), mare vornic între anii 1835-1842 și, în pagina 88 jos, o acuarală reprezentându-i casa

*Ban*², tot în DEX, este explicat prin „unitate monetară și monedă egală cu a suta parte dintr-un leu; (prin restrângere de sens) monedă mărunță, divizionară a leului; echivalent general al valorii mărfurilor (fiind el însuși o mărfa); monedă de metal sau de hârtie, recunos-

cută ca mijloc de schimb și de plată; argint”. *Ban*² apare în multe expresii: *a nu face* (sau *a nu plăti*) *un ban chior* sau *doi bani*; *a trăi (pe lângă cineva) ca banul cel bun*; *a lua (ceva) de (sau drept) bani buni*; *a avea bani (strânși) la ciorap* sau *a strânge bani la ciorap*; *fecior (sau băiat) de bani gata* etc. În *Etymologicum Magnum Romaniae*, B.P. Hasdeu dă, la cuvântul *ban*, informații enciclopedice despre felul cum erau primii bani, din piele, apoi din aramă, vorbește despre forma lor, care la început era dreptunghiulară etc.

*Ban*¹ există și în limbile învecinate: maghiară, sârbă, polonă. Miron Costin declară că „*ban* este același lucru cu [polonezul] *pan*”. Părerile sunt însă împărțite când se pune problema de a arăta unde și cum a apărut cuvântul acesta prima dată. Al. Ciorănescu, în dicționarul său etimologic, spune că „pare a fi un cuvânt mongol, probabil avar”, deci indică etimologia sa îndepărtată, trimițând la mongolul *bajan* „bogat, avut”; care era un titlu avar relativ echivalent cu cel al nobililor din Castilia, menționat de Constantin Porfiro-

Filologul sloven Franz Miklosich (1813-1891), membru de onoare al Academiei Române

Basarabia și unirea din 1859	– Varta I.	4(541)	10
Tipar și slovă românească în Basarabia	– Varta I.	5(542)	10
1905-1907. Propaganda națională în Basarabia	– Varta I.	6(543)	24
1910. Cărți românești în Basarabia	– Varta I.	7(544)	41
Partide basarabene la începutul veacului al XX-lea	– Varta I.	8(545)	67
Basarabia. Un veac de înstrăinare	– Varta I.	9(546)	71
Basarabia în ajunul Marii Uniri	– Varta I.	10(547)	69
27 martie 1918. Basarabia revine acasă	– Varta I.	11(548)	71
Filantropia, „Spitalul iubirii de oameni“	– Zamani L.	2(539)	56
De Paște în București	– Zamani L.	4(541)	38
Pedepsele la români	– Zamani L.	7(544)	45
Timpul maidanilor	– Zamani L.	12(549)	43
Contemporană			
Interferențe: Constantin Antonovici	– Aldescu-Aldea G.	10(547)	77
Dispute iugoslave pentru Porțile de Fier	– Andrei I.G.	2(539)	61
1920-1942. Sprijin românesc pentru aromânii (românii) din Macedonia iugoslavă	– Andrei I.G.	6(543)	52
Misiunea „Sirius“	– Avram V.	7(544)	53
Când a fost înființat Departamentul Securității Statului?	– Banu F.	4(541)	47
Alexandru Drăghici și ministerele sale	– Banu F.	5(542)	47
		11(548)	49
		12(549)	60
Lenin, tezaurul românesc și cenzura	– Bistreanu I.	2(539)	52
1918. Un ianuarie fierbinte...	– Bistreanu I.	8(545)	51
		9(546)	58
„Săptămâna pe scurt“, succesul unei rubrici	– Bucur I.	9(546)	77
Ialta și vizita dr. Petru Groza în China	– Budura R.I.	9(546)	10
		10(547)	10
Odissea copiei Columnei lui Traian	– Burtică C.	4(541)	13
Răscoală în lagărul de prizonieri de la Slobozia?	– Buzu V.	9(546)	83
Mărturia lui Ioan Ianolide	– Chefani-Pătrașcu S.	11(548)	80
Întâlniri cu cardinalul Alexandru Todea	– Chiciudean A.	9(546)	43
Constantin Tănase și incendiul de la „Vox“	– Ciotoran G.	1(538)	26
Gânduri la aniversare	– Ciotoran G.	11(548)	92
La Palatul Pionierilor (1949-1977)	– Ciubotaru Șt.	1(538)	59
Ziua națională sau ziua Pro-Tv?	– Coman M.	9(546)	48
Mirajul unui transfer în străinătate	– Constantin P.-N.	8(545)	86
Arbitrul, eterna problemă	– Constantin P.-N.	11(548)	86
Statele Unite și chestiunea Basarabiei	– Cook B.	12(549)	33
Bilanțul relațiilor economice româno-germane la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial:			
Litera tratatelor și realitatea cifrelor	– Costache B.	4(541)	94
Solduri echivalente	– Axenciuc V.	4(541)	101
Prezențe regale în Mărginimea Sibiului	– Dădărlat N.	8(545)	37
„Eroicele lupte“ de la Moreni	– Defta A.D.	5(542)	72
O ciudată teorie despre numele Basarabiei	– Djuvara N.	7(544)	33
O rusoaică în România lui Ceaușescu	– Dujnikova Niculescu R.	1(538)	38
Victor Papacostea	– Dumitru V.	3(540)	56
Virgil Cândea și Denis de Rougemont	– Feodorov I.	3(540)	33
Un diplomat în serviciul patriei: Vespasian V. Pella	– Ghișă Al.	7(544)	8
Ce aflăm de la Banca Națională a României în legătură cu creanțele?			
Onor fratelui meu!	– Golban R.	7(544)	61
Grupul de scriitori germani din Brașov	– Gyuris A.	1(538)	87
O scrisoare inedită a savantului Petre Andrei	– Herbstritt G.	2(539)	13
Vizita lui Dej	– Hrisco M.	1(538)	89
Vizita tovarășei Ana	– Hudiță I., Berindei D.	4(541)	16
Pe Valea Slănicului. Slujitori ai Bisericii împotriva comunismului	– Hudiță I., Berindei D.	5(542)	20
Serviciul „D“			
	– Ilie C.	4(541)	32
	– Ilinca A., Bejenaru L.M.	11(548)	16
		12(549)	47
Un secol de teatru la „Odcon“	– Ioniță M.-M.	1(538)	47
Ce face popa din sat?	– Lazăr T.D.	7(544)	12
Lia Manoliu. O evocare	– Manoliu I.	9(546)	20
Cioburi de amintiri și suferințe	– Matache A.	6(543)	72
Serviciul de informații al lui Nicolae Malaxa	– Mocanu G.D.	2(539)	22
Un pionier al arheologiei subacvatice	– Moșneagu M.	8(545)	57
Calea orbului	– Mouradian Z.,		
	Stavinschi M.	5(542)	34
1942-1943. Concurs pentru modificarea Pieței Palatului	– Noica N.	2(539)	8
Un prinț saudit solicită ajutorul Anei Aslan	– Opreș P.	6(543)	32
Focoasele nucleare pentru armata română și criza rachetelor din Cuba	– Opreș P.	10(547)	18

SUMARUL SUMARELOR, 2012

Istoria României

Veche

Cea dintâi așezare neolitică din România	– Luca S.A.	10(547)	22
--	-------------	---------	----

Medie

Călători străini despre Oradea secolului al XVI-lea	– Ciorba I., Sim D.	5(542)	77
Dracula în însemnările unui ienicer	– Ghirfanova A.	3(540)	28
Masa domnească, masă de sărbătoare	– Ispas S.	8(545)	5
		9(546)	33
Sigiliul cel mare al lui Știbor, voievodul Transilvaniei	– Mureșan A.	5(542)	62
Creșterea și descreșterea Țării Moldovei	– Pop I.-A.	4(541)	5
Națiune în Transilvania secolului al XVI-lea	– Pop I.-A.	12(549)	5

Modernă

Vasile Goldiș	– Acu D.	12(549)	10
O evadare în timpul Primului Război Mondial	– Alexandrescu L.	11(548)	36
		12(549)	66
Cutremurul din 1838	– Andreescu M.	5(542)	58
România anului 1906 în fotografiile lui Charles Chusseau-Flaviens	– Badea-Păun G.	5(542)	19
Ministerul Afacerilor Externe – 150 de ani	– Berindei D.	7(544)	5
Infirmierele scoțiene în România (1916-1917)	– Coroban C.	8(545)	71
Carol I. Imaginea publică și cea din intimitate	– Cristea N.	6(543)	44
Înalta Curte de Casație și Justiție la 150 de ani	– Dușu M.	3(540)	13
România acum 100 de ani	– Filitti G.	1(538)	43
		3(540)	67
		7(544)	69
		9(546)	39
		11(548)	67
Pe vremuri oamenii își trimiteau scrisori	– Filitti G.	2(539)	70
		4(541)	81
		6(543)	20
		8(545)	14
		10(547)	51
		12(549)	52
Basarabia, victimă a diplomației europene	– Filitti G.	5(542)	5
Un diplomat în haină militară, Ioan (Iancu) Alecsandri	– Georgescu M.	10(547)	41
Numele de român și Român	– Ghica I., Ionescu V.	3(540)	38
		4(541)	66
Cimitirul piramidă	– Gheorghe L.	4(541)	31
Sculptorul Zolnay primit la Curtea regală a României	– Ionescu A.-S.	9(546)	66
Copilul în arta fotografică	– Ionescu A.-S.	12(549)	32
Chipuri uitate: Cartograful Marsigli în Principate	– Ionescu D.	3(540)	82
Caragiale și prințul de Wales	– Lazăr T.D.	4(541)	106
Pașaportul lui Titulescu din 1916	– Mareș N.	4(541)	25
1849. Alesul emigrației din Istanbul	– Mareș N.	11(548)	75
Prințesa Nadeja Știrbey	– Marinache O.	6(543)	85
Românii debarcă la Istanbul	– Moșneagu M.	11(548)	52
Colonelul Gheorghe Ruset-Roznovanu	– Nedelciu P.D.	5(542)	81
De la „scrisori” de călătorie la pașaport	– Net P., Tudor G.	5(542)	38
Duiliu Zamfirescu, corespondență lucidă	– Nicolau M.	9(546)	29
Ministerul Lucrărilor Publice – 150 ani	– Noica N.	6(543)	5
Șpaga periclitează relațiile româno-britanice	– Pițigoi M.-Al.	2(539)	79
Un librar din Bucureștii veacului al XIX-lea: Friedrich Wallbaum	– Popa B.	6(543)	49
Sfatul țării	– Popovschi V.	3(540)	10
Pictorul Costache Petrescu	– Rezeanu P.	1(538)	30
Monumentul eroilor austro-ungari de la Sihleanu	– Sachelarie C.	1(538)	83
Două cărți poștale expediate familiei Giurescu	– Scăiceanu C.A.	10(547)	66
Ianuarie-februarie 1914. Politica lui Ionel Brătianu, văzută de diplomați străini	– Șkundin G.	4(541)	20
Chipuri uitate: Constantin Banu	– Ștăvilă M.	5(542)	42
Bismarck al României	– Todea I.	2(539)	18
1812. Basarabia răpită	– Varta I.	10(547)	60
1812-1824. Colonizarea Basarabiei	– Varta I.	1(538)	8
Rezistența românilor basarabeni la politica de deznăționalizare	– Varta I.	2(539)	66
		3(540)	5

Simpozionul de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu”: *Marea criză economică din 1929-1933*

– M. Isărescu; I. Haiduc;
– M. Tone; V. Lazea;
– V. Axenciuc; N. Păun;
– Gh. Iacob; C. Păunescu;
– B. Costache, N. Manea

Sumarul sumarelor

7(544) 77
12(549) 89

ISTORIE UNIVERSALĂ

Veche

Cele trei regate
Comorile de la Atapuerca
Prima constituție europeană are 1.800 de ani?
Împăratul Constantin cel Mare un sfânt?
Faraonul – între sacru și profan

– Budura A.E. 1(538) 17
– Carretero J.M. 9(546) 5
– Donciu R. 8(545) 38
– Donciu R. 12(549) 56
– Preda M. 5(542) 53
6(543) 67
– Stănescu-Stanciu T. 6(543) 56

Antichitatea greco-romană între rasism și integrare

Medie

Războiul celor două cneaghine: Elena Voloșanca și Sofia Paleolog
Învestirea împăraților în Bizanț
Porecla în renume: Carol al VI-lea cel Nebun
Zeul Perun
Regatul celor două Sicilii, confruntarea finală
Începuturile crimei organizate
Arcul, o armă de mult uitată
Pactul satanic

– Bisteanu I. 5(542) 66
– Dincă L. 3(540) 43
– Dolghin F. 8(545) 47
– Dragnea M. 5(542) 87
– Mărculeț V. 10(547) 45
– Stănescu-Stanciu T. 9(546) 25
– Stănescu-Stanciu T. 10(547) 79
– Stănescu-Stanciu T. 11(548) 83

Modernă

Povestirile englezilor capturați pe coastele nord-africane
Maribor
Povestea Husarului
Zheng He și harta lumii realizată de Matteo Ricci
Samuraiul englez
1912. Formarea confidențialei Ligi Balcanice
România în vechi lucrări geografice din China
Ecouri: masacrul de la Dinant
Otto von Bismarck, militărosul diplomat
Franța țărâm de exil pentru revoluționarii europeni
Suferințele bătrânului Goethe
Ultima aventură a prințului Trubețkoi
Porecla în renume: Nemuritorii
A.S. Pușkin aruncă mănua sorții
Porecla în renume: Bătălia celor trei împărați
Vine, vine Moș Crăciun!
Tiranie, psihopatologie și modernitate
Primul război mediatic
Sistemul Mississippi între extaz și agonie
Teritorii în dispută: Cipru
Jules Verne, „extraordinarele sale călătorii” și istoria
Numele din spatele operei: Friedrich Arnold Brockhaus
Campanie de iarnă la Austerlitz
Casanova cel cu o mie de chipuri
100 de ani de colaborare științifică bulgaro-română
Fort McHenry, locul unde s-a născut imnul național american
„Nici măcar Dumnezeu nu poate scufunda acest vas!”
Fotografia acriană și arheologia
Ducele de Sully, un precursor al Uniunii Europene
„Ultimul erou al Imperiului”
Revolverele lui Samuel Colt
Sindicatul feminin al crimei
Doi rivali iluștri, Lully și Molière
Röntgen, un cercetător norocos
Picasso
Războiul de Independență al Spaniei

– Auchterlonie P. 7(544) 26
– Andrei I.G. 10(547) 37
– Bazso M. 3(540) 58
– Budura A.E. 4(541) 29
– Bujoreanu M. 12(549) 71
– Cain D. 10(547) 25
– Chao D. 10(547) 5
– Cristescu S. 6(543) 81
– Cristescu S. 10(547) 55
– D’Alessandri A. 1(538) 33
– Dolghin F. 1(538) 71
– Dolghin F. 4(541) 51
– Dolghin F. 2(539) 31
– Dolghin F. 7(544) 58
– Dolghin F. 5(542) 28
– Dolghin F. 12(549) 17
– Dragomir C.T. 4(541) 33
– Hentea C. 1(538) 55
– Ionescu V. 2(539) 74
– Ionescu V. 6(543) 39
– Ionescu V. 8(545) 17
– Ionescu V. 10(547) 73
– Ionescu A.-S. 3(540) 78
– Lemny Șt. 2(539) 33
– Markova R. 6(543) 33
– Mărunțelu N. 7(544) 13
– Moșneagu M. 4(541) 58
– Nicolae C.I. 11(548) 56
– Osăceanu V.G. 3(540) 52
– Rotaru V. 11(548) 44
– Scafeș I. 7(544) 66
– Stănescu-Stanciu T. 3(540) 85
– Stoenescu E. 3(540) 89
– Stoenescu E. 9(546) 80
– Vădeanu A. 1(538) 51
– Vădeanu A. 6(543) 28

Contemporană

Malta
O țară neverosimilă: Islanda
Insulele Diaoyu în litigiu

– Budișteanu Al. 1(538) 80
– Budișteanu Al. 8(545) 82
– Budura A.E. 11(548) 41

Franța, dezinteresata soră mai mare	– Osăceanu V.G.	8(545)	22
Antonescu și tezaurul evacuat la Moscova	– Otu P.	6(543)	10
În „cercul” de la Stalingrad	– Otu P.	12(549)	38
Problema basarabeană în relațiile româno-sovietice	– Popa I.	{ 6(543)	{ 15
		{ 7(544)	{ 37
Povestiri copilărești	– Popescu I.	9(546)	17
Noi facem cum am apucat	– Popescu I.	11(548)	33
1944. Demascarea lui C.C. Giurescu și Ioan Lupaș	– Râpeanu V.	8(545)	33
Cu Alexandru Bărlădeanu la Londra	– Retegan M.	{ 1(538)	{ 22
		{ 2(539)	{ 39
		{ 3(540)	{ 47
		{ 4(541)	{ 76
Brâncuși: date necunoscute și rectificări	– Rezeanu P.	7(544)	21
Brâncuși, grafician și fotograf	– Rezeanu P.	8(545)	79
A fost odată ca niciodată	– Roșu G.	{ 2(539)	{ 87
		{ 4(541)	{ 30
		{ 6(543)	{ 61
		{ 8(545)	{ 42
		{ 12(549)	{ 14
Pastila de cuvinte	– Sala M.	{ 1(538)	{ 49
		{ 2(539)	{ 49
		{ 3(540)	{ 63
		{ 4(541)	{ 62
		{ 5(542)	{ 84
		{ 6(543)	{ 59
		{ 7(544)	{ 30
		{ 8(545)	{ 61
		{ 9(546)	{ 38
		{ 10(547)	{ 49
		{ 11(548)	{ 63
		{ 12(549)	{ 87
4 aprilie 1944	– Sava M.	9(546)	87
Divizia 1 blindată în bătălia Stalingradului	– Scafeș C.	11(548)	11
Legenda Movilei 42	– Scârnci V., Pandea A.	{ 1(538)	{ 66
		{ 2(539)	{ 83
Decorat de... popotar	– Scârnci V., Pandea A.	3(540)	74
Frumoasă viața la I.M.E.F.	– Scârnci V., Pandea A.	10(547)	83
Bobul „Ilderim”	– Scârnci V., Pandea A.	11(548)	77
Camarazi de sport, camarazi de armă	– Scârnci V., Pandea A.	12(549)	79
Campaniile electorale din România interbelică	– Scurtu I.	11(548)	5
Manifeste anticomuniste la Timișoara	– Silveanu I.	1(538)	91
Cristescu-Plăpumarul, agentul din Călimănești	– Spânu A.	4(541)	56
„Crearea Regiunii Autonome Maghiare nu este indicată”	– Spânu A.	8(545)	44
Porecla în renume: Acarul Păun	– Stănescu D.	1(538)	62
Cititorul centenar	– Stănescu D.	4(541)	91
Evadarea de la Karpovka	{ – Stătescu T.,		
	{ – V. Avram	6(543)	77
Istorici pe care i-am cunoscut: Emil Condurachi	– Theodorescu R.	1(538)	5
Securitatea și Vaticanul	– Totok W.	8(545)	9
Cronica unui dezastru – noiembrie 1940	– Vasile L.	11(548)	29
România, „Prințul hoților”	– Watts L.L.	{ 1(538)	{ 13
		{ 2(539)	{ 27
		{ 3(540)	{ 23
		{ 4(541)	{ 42
Basarabia și Senatul S.U.A.	–	5(542)	14
În București, acum 50 ani		{ 2(539)	{ 89
		{ 4(541)	{ 88
		{ 6(543)	{ 90
		{ 8(545)	{ 88
		{ 10(547)	{ 88
		{ 12(549)	{ 84
Documente românești la Hoover Institution	–	{ 1(538)	{ 93
		{ 2(539)	{ 92
		{ 3(540)	{ 91
		{ 4(541)	{ 93
		{ 5(542)	{ 93
		{ 6(543)	{ 93
		{ 8(545)	{ 91
		{ 9(546)	{ 93
		{ 10(547)	{ 93
		{ 11(548)	{ 90
		{ 12(549)	{ 83

NICOLAE BĂLCESCU (1819-1852)

STUDENȚI ASCULTĂTORI		ÎN COMUNĂ!		A TURTI		FAC ÎMPRE- UNĂ UN CONTINENT LINIȘTE!		A FOST... OM POLITIC ȘI SCRIITOR
LOCUL NAȘTERII		A SUSȚINUT DESFIN- ȚAREA...		A SCRIS „...SUBT MIHAI V. VITEAZUL”				
RADU LUPAȘ	→		OMUL CU ARMA	→				
IMNURI BIBLICE			LUCIAN ROSETTI					
	↙		↓			TRATAT BILATERAL!	→	
						NICOLAE TITULESCU		
BINE MURATĂ	→				PREFIXUL NOULUI	→ ↓		
33... A TRĂIT					IOAN CANTEMIR			
	↙		CUI BONT	→	↓		FONDATOR AL SOCIE- TĂȚII SECRETE...	
			ORAȘ ITALIAN UNDE A MURIT					
CARACTE- RISTIC	→		↓			FLOREA IORGA	→ ↓	
NOTĂ MUZICALĂ						LECȚIE LA ȘCOALĂ		
	↙	ALEXANDRU IPSILANTI	→		MAI RAR AȘA INFERN	→ ↓		
		TESĂTURĂ ȚĂRĂNEASCĂ			ADORMIRE UȘOARĂ			
	ALEXANDRU LĂPUȘNEANU	→ ↓		A TRAGE BRAZDE	→ ↓			A FOST... AL REVISTEI „MAG. IST. PT. DACIA”
	FOARTE TARE			RADU URECHIA				↓
	↙			↓				
SIMBOL AL REVOLUȚIEI DE LA 1848						IOAN DAICOVICIU	→	
A SE SURPĂ	→					LEONIDA ELIADE		
		ZĂNĂ, ÎN EXPRIMARE LIVRESCĂ		REGIUNE, ȚINUT	→	↓		
		↓		DIN CÂND ÎN CÂND	↓			
ÎN CETEI							PAUL ALECSANDRI	
VECHE INSTITUȚIE PUBLICĂ	→							
			ALECU RUSSO	→		PETRU ONCIUL	→ ↓	
	↙							
DIN PENELI								
A FOST... AL SOCIETĂȚII LITERARE	→							

Pavel TOTOLICI

Porecla în renume: „Pisica“	– Dolghin F.	10(547)	63
Realul abandonat de la autoritate la autoanihilare	– Dragomir C.T.	10(547)	33
False mituri ale războiului din Pacific	– Dumitrescu I.-C.	9(546)	89
Japonia, lacrimă și stea	– Epure M.	3(540)	18
Crizele, nu criza cubaneză	– Gatea I.	12(549)	20
Portretul unui aventurier politic, Bela Linder	– Hornyak A.	11(548)	24
Salvarea doctorului Kramer	– Lang W.H.	2(539)	44
Bătălia Varșoviei și România	– Mareș N.	9(546)	53
Trista istoric a unui pachetbot	– Mihalcea D.	7(544)	50
Iagoda, un „palavragiu“	– Popa I.C.	1(538)	76
O dilemă hamletiană la Kremlin: Polonia a fi sau a nu fi suverană?	– Soloviov V., – Klepikova E.	5(542) 6(543) 7(544)	23 35 18

Întâia doamnă a Cehoslovaciei	– Stănescu-Stanciu T.	4(541)	71
Alexandra, a doua doamnă Pilsudski	– Stănescu-Stanciu T.	12(549)	25
Fritz Todt, constructor-șef al Reichului	– Ștefan Ch.	8(545)	75
1949. Convorbirile de la Oberweis	– Terzer P.	8(545)	27
Milenii, secole și o lună într-o pagină		1(538)-12(549)	65
Telex		1(538)- 6(543); 8(545)-11(548)	

Cuvinte din bătrâni

Neamul românesc	– Caragiale I.L.	4(541)	4
Arheologie	– Caragiale I.L.	10(547)	4
Surmenajul școlar	– Călinescu G.	1(538)	4
Frica de monumental	– Călinescu G.	5(542)	4
Ticăloșii	– Creția P.	11(548)	4
Lupta moldovenilor pentru drepturi	– Mateevici Al.	3(540)	4
Bacalaureatul	– Rădulescu-Motru C.	9(546)	4
Idealul creator	– Titulescu N.	8(545)	4
Libertatea și banul	– Tocqueville A. de	2(539)	4
Cum se face o bibliotecă?	– Topârceanu G.	7(544)	4
Ideea romană în dezvoltarea poporului român	– Xenopol A.D.	6(543)	4
Suprema datorie	–	12(549)	4

Interviurile noastre

Hélène Carrère D'Encausse: „Cheia este Polonia“	– Dolghin F.	7(544)	17
Vasilii Borisovici Kașirin: „Istoria nu are legi, ca fizica, ci reguli“	– Dolghin F.	11(548)	21
Stephen Fischer-Galați: Politicienii repetă greșelile trecutului pentru că nu cunosc istorie	– Matei D.	2(539)	5

Eveniment

Conferință internațională la Palermo	– Budura A.E.	9(546)	14
Destinul Basarabiei	– Buga V.	10(547)	75
Colocviu la Cotroceni	– Ciubotaru Șt.	9(546)	62
Patimă și viciu, artă și fum	– Chiș A.-L.	5(542)	30
Fascinația uniforme militare: personalități și ipostaze	– Chiș A.-L.	8(545)	30
Promenadă și patinaj la Cluj	– Chiș A.-L.	10(547)	31
Carol Pop de Szathmari, artistul și epoca	– Constantin C.	3(540)	32
Muzeu al presei unicat	– Corduneanu V.	12(549)	76
Amintiri din tranziție	– Dolghin F.	8(545)	63
Bredicenii. Trei generații în manuscrise, fotografii și corespondență	– Dumitrescu G.	5(542)	89
Conferința internațională Oracle XXIX	– Ionescu A.-S.	4(541)	85
Campania Fundata 2012	– Ionescu A.-S.	5(542)	91
Chile colonial, Expoziție în Bucovina	– Melniciuc A.	7(544)	32
Loja chitarelor (1800-1980)	– Mesca I.	4(541)	87
Salvarea aului polonez	– Matei D.	10(547)	91
Crizele în conferință	– Pițigoi Al.	11(548)	88
Dialog științific româno-rus	– Pop I.-A., Buga V.	3(540)	71
Carol Popp de Szathmari la Cotroceni	– Rențea A.	7(544)	73
D'ale Picului...	– Roșu G.	10(547) 11(548)	15 60
Simpozion la Sâmbăta de Sus	– Țăranu I.	10(547)	87
Lascaux III	–	12(549)	31
Premiile Fundației Culturale Magazin Istoric	–	6(543)	63

CONTENTS (Romanian History) ● Why we should not use the phrase “from the kingdom” – an explanation from 1928 ● **I.-A. Pop** What was the nation in the 16th century Transylvania ● **D. Acu Vasile Goldis**, one of the “Founding Fathers” of the 1918 Union ● **G. Roșu** Once upon a time... Christmas and New Year's Eve traditions ● **A.-S. Ionescu** Photographers and portraits of children in the 19th century ● **B. Cook** How and why did the United States evaluate the Bessarabian problem during the inter-war period ● **P. Otu** The Romanian military in the Stalingrad encirclement ● **L. Zamani** Vacant lands, part of the history of Bucharest ● **A. Ilincă, L.M. Bejenaru** Service “D”. Deception operations by Securitatea (II) ● **G. Filitti** Letters from former days. A statement of defence by A.C. Sutz to the public support made by three French writers on behalf of the Ottoman Empire and a report by I.C. Filitti concerning the Capitulations ● **F. Banu** When was Alexandru Draghici Home secretary? Addenda et corrigenda (II) ● **M. Sala** A word and two meanings: a high servant of the voyvode but also the generic name for money ● **L. Alexandrescu** Colonel Nonu Olteanu and his ordinance, Baroga, attempted escape from the Sopronnyék POW camp, in the 1917 summer (II) ● **V. Corduneanu** The Media Museum from Jimbolia is five years old ● **V. Scârnci, A. Pandea** New ideas in the army and the beginning of the professional athletics ● Romanian Documents at Hoover Institution (CXXXIX). The situation of the Romanian exile ● In Bucharest, 50 years ago

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Почему не надо употреблять специальное слово для жителя старого румынского королевства: объяснение 1928-ого г. ● **И.-А. Поп** Чем была нация в Трансильвании XVI-ого в. ● **Д. Аку** Василе Голдиш, один из „отцов“ Воссоединения 1918-ого г. ● **Дж. Рошу** Жили-были ... Рождественские и новогодние обряды ● **А.-С. Ионеску** Фотографы и портреты детей XIX-ого в. ● **Б. Кук** Как и почему именно так оценивали Соединённые Штаты Америки вопрос Бессарабии в межвоенный период ● **П. Оту** Окружённые румынские войска в Сталинграде ● **Л. Замани** Пустырь, часть бухарестской истории ● **А. Илинка, Л.М. Беженару** Служба «Д». Операции Секуритате по дезинформации (II) ● **Дж. Филиити** Письма былых времён. Возражение А.К. Суцу во время публичной защиты трёх французских писателей в пользу Османской Империи и доклад И.К. Филиити о режиме капитуляций ● **Ф. Бану** Addenda et corrigenda. Когда был Александру Дрэгич министром Внутренних Дел? (II) ● **М. Сала** Слово с двумя смыслами: сановник господарского двора, но и общее название монет ● **Л. Александреску** Полковник Нону Олтяну и его ординарец Барога бежат из лагеря Сопронниэка летом 1917 (II) ● **В. Кордуняну** Музею печати в городе Жимболии исполнилось 5 лет ● **В. Скрынеч, А. Пандя** Новые идеи в румынской армии и начало профессиональной лёгкой атлетики ● Румынские документы в Гуверском Институте (CXXXII). Положение румынской эмиграции ● В Бухаресте 50 лет тому назад

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sector 1 PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul.

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București
ISSN 0541-881X

Lei 5,00

DIALOG CU CITITORII

În prag de An Nou, adresăm o caldă urare de Sărbători Ferice! și La Mulți Ani! tuturor colaboratorilor și cititorilor noștri, sponsorilor Premiilor Fundației Culturale Magazin Istoric, prietenilor tipografi și celor care asigură difuzarea revistei.

ÎN ATENȚIA COLABORATORILOR

Vă anunțăm că adresa de e-mail mistoric@itcnet.ro s-a desființat. Vă rugăm să ne trimiteți mesajele sau articolele doar pe adresele de e-mail mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com

O CARTE CĂUTATĂ

Doamna BRÂNDUȘA CEPUC, din Rădăuți, județul Suceava, ne scrie: Se împlinesc 50 de ani de la moartea celui mai mare istoric bucovinean, Ion I. Nistor, și pomenirea lui s-a făcut tot anul 2012. Inclusiv la manifestările legate de 150 ani de la crearea Societății pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina și la aniversarea a 200 de ani de la nașterea lui Eudoxiu Hurmuzachi – evenimente la care am participat noi, cei din România, cât și românii din Cernăuți. Aș dori, dacă se poate, să primesc cartea lui Ion I. Nistor, *Studii*

privind istoria Românilor dintre Prut și Nistru, editată de dvs. în anul 2011.

Am publicat, cu sprijinul Departamentului pentru Românii de Pretutindeni, un număr limitat de exemplare, care au fost difuzate gratuit în Republica Moldova. Din păcate, nu mai dispunem de exemplare.

GREȘELI DE TRADUCERE

Focosul nu este încărcătura de exploziv a proiectilului, rachetei etc., ci doar „aprinzătorul” ei – **ne scrie domnul comandor NECULAI PĂDURARIU**.

În *Magazin istoric* din luna octombrie 2012, mi-a reținut atenția titlul *Focoasele nucleare pentru Armata Română și criza rachetelor din Cuba*, însă adevărata problemă nu stă în focos (care joacă doar rolul de „bujie” sau „chibrit”), ci în explozivul nuclear pe care îl aprinde, exploziv aflat în „capul” sau „ogiva” rachetei.

Confuzia s-a produs cu câteva decenii în urmă, dintr-o greșeală de traducere a cuvântului englezesc *warhead*, care, contrar afirmațiilor din dicționarele „civile” (inclusiv *Dicționarul englez-român*, editat de Teora în 1992 și retipărit în 1997), nu înseamnă „focos”, ci „componentă de luptă”, „ogivă” (v. colonel Leonid Cojocaru, *Dicționar militar englez-român*, Editura Militară, București, 1976) sau, mai simplu, „încărcătură de exploziv”. Focosul se numește *fuse* în engleza britanică și *fuze* în cea americană. În sens militar, substantivul *focos* nu provine din *foc*+suf. -os (ca în cazul adjectivului), ci este o prescurtare din *butafogos*, care în greaca bizantină însemna „aprinzător cu fitil” sau „fitil de tun”, în engleză *linstock* (v. Henry & Renée Kahane, Andreas Tietze, *The Lingua Franca in the Levant. Turkish Nautical Terms of Italian and Greek Origin*, University of Illinois Press, Urbana, 1958).

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul electronic al Poștei Române la poziția 19.356.

În București revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 283, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde veți avea acces începând cu primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

